

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref SOU
1968:A

Statens
offentliga
utredningar
1968: 48

Justitie-
departementet

Dagspressens situation

SOU

Betänkande avgivet av 1967 års pressutredning
Stockholm 1968

Statens offentliga utredningar 1968

Kronologisk förteckning

1. Ekonomisystem för försvaret. Esselte. Fö.
2. Ekonomisystem för försvaret. Bihang. Esselte. Fö.
3. Kreditmarknadens struktur och funktionssätt. Esselte. Fi.
4. Handläggningen av säkerhetsfrågor. Isaac Marcus. Ju.
5. Industrins struktur och konkurrensförhållanden. Esselte. Fi.
6. Strukturutveckling och konkurrens inom handeln. Esselte. Fi.
7. Ägande och inflytande inom det privata näringslivet. Esselte. Fi.
8. Skogsbrukets planläggningsfrågor. Svenska Reproduktions AB. Jo.
9. Virkesbalanser 1967. Esselte. Jo.
10. Säkerhetspolitik och försvarsutgifter. Esselte. Fö.
11. 1958 års utredning kyrka-stat. XI. Svenska kyrkan och staten. Esselte. U.
12. Förvaltningen av kyrklig jord m.m. Berlingska Boktryckeriet. Lund. U.
13. Fritidsfisket. Esselte. Jo.
14. Skolboksleveranser. Svenska Reproduktions AB. U.
15. Musikutbildning i Sverige. Esselte. U.
16. Rennärningen i Sverige. Esselte. Jo.
17. Allmänna vägar. Svenska Reproduktions AB. K.
18. Parkering. Esselte. K.
19. Trafikmålsutredningar. Beckman. Ju.
20. Upphandling av byggnader. Del I. Formerna. Esselte. Fi.
21. Pensionstillskott m.m. Esselte. S.
22. Jordhävdslag. Esselte. Jo.
23. Bilregistrering. Berlingska Boktryckeriet. Lund. K.
24. Avstämning av 1965 års långtidsutredning. Esselte. Fi.
25. Studieprognos och studieframgång. Svenska Reproduktions AB. U.
26. Ändrade avskrivningsregler för rörelse- och hyresfastigheter. Beckman. Fi.
27. Förvaltningslag. Esselte. Ju.
28. Intersexuellas könstillhörighet. Esselte. Ju.
29. Statistikbehov och statistikproduktion för regionala utredningar. AB Kopia. I.
30. Bostadsbyggandets planering och kreditförsörjning. Esselte. I.
31. 1965 års allmänna fastighetstaxering. AB Kopia. Fi.
32. Fastighetstaxeringens regler och organisation. Esselte. Fi.
33. Lokal trafikservice. Svenska Reproduktions AB. K.
34. Transportforskningens organisation. Beckman. K.
35. Storlandstingets författning. Svenska Reproduktions AB. K.
36. Läromedel för specialundervisning. Svenska Reproduktions AB. U.
37. Konfliktdirektiv. Esselte. I.
38. Boendeservice 1. Esselte. I.
39. Eldistributionens rationalisering. Beckman. Fi.
40. Verkställighet av utländska domar. Esselte. Ju.
41. Utsökningsrätt VII. Beckman. Ju.
42. Förslag till predikotexter ur Gamla Testamentet för kyrkoårets sön- och helgdagar. Esselte. U.
43. Upphandling av stora bostadsprojekt. Esselte. I.
44. Företagshälsovård. Esselte. S.
45. Affärsverken: Ekonomi, konkurrens och effektivitet. Del 1. Esselte. Fi.
46. Affärsverken: Ekonomi, konkurrens och effektivitet. Del 2. Bilagor. Esselte. Fi.
47. Förvaltning och folkstyre. Esselte. K.
48. Dagspressens situation. Esselte. Ju.

Statens offentliga utredningar

1968:48

Justitiedepartementet

Dagspressens situation

Betänkande avgivet av 1967 års pressutredning
Stockholm 1968

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Den 25 maj 1967 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga med uppdrag att utreda dagspressens ekonomiska villkor. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen samma dag såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens andra kammare Sigurd Lindholm, statssekreterare Kjell-Olof Feldt, chefredaktören Tage Forsberg, ledamoten av riksdagens andra kammare Henning Gustafsson, ledamoten av riksdagens första kammare Thorsten Larsson, ledamoten av riksdagens andra kammare Essen Lindahl och ledamoten av riksdagens andra kammare Bengt Wiklund. Som experter tillkallades direktören Ivar Hallvig och direktören Evert Larmén.

Tillika uppdrogs åt Lindholm att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

De sakkunniga har antagit namnet 1967 års pressutredning.

Rektor Lars Furhoff förordnades den 25 september 1967 att från och med den 1 oktober 1967 vara utredningens sekreterare. Till biträdande sekreterare förordnades den 1 november 1967 fil. kand. Lennart Nilsson.

På utredningens uppdrag har gjorts en intervjuundersökning om dagspressens roll bland massmedierna (redovisad i kapitel 2). Direktör Sven Tollin har gjort en företagsekonomisk analys av dagstidningsföretagens bokslut för 1967 och jämfört dessa med boksluten för 1963 (redovisad i bilaga 4: 1). Vidare har direktör Sven Tollin tillsammans med direktör Gösta Bodin gjort en undersökning om dagspressens distributionsvillkor och distributionskostnader (redovisad i bilaga 7: 1).

I syfte att erhålla en belysning av det aktuella kostnads- och intäktsläget m. m. i den svenska dagspressen har utredningen, genom Statistiska centralbyråns utredningsinstitut, låtit göra en postenkät bland dagstidningsföretagen. Liksom den företagsekonomiska analysen har postenkäten utnyttjats för att göra jämförelser med det material som 1963 års pressutredning samlade in.

Utredningen har också, delvis genom utrikesdepartementets försorg, inhämtat upplysningar om de statliga utredningar som direkt behandlar dagstidningarnas ekonomiska villkor i Tyskland, Danmark, Norge och Finland. De båda senare har avslutat sina uppdrag.

Hovrättsassessor Erik Holmberg har granskat utredningens förslag från tryckfrihetsrättsliga utgångspunkter. Hans synpunkter är sammanfattade i bilaga 8: 1 i slutet av betänkandet.

Utredningen har haft fortlöpande kontakter med informationsutredningen och den gjorda intervjuundersökningen planerades och genomfördes i samarbete med informationsutredningen. I direktiven förutsett samråd har emellertid ej kunnat ske, då informationsutredningen ännu inte utformat sitt förslag.

Tidningsbranschens organisationer och dess experter i utredningen har vid fördragningar och överläggningar framfört ett flertal önskemål och förslag. En del av dessa redovisas i kapitel 5 samt i bilagorna 5: 1 och 5: 2.

1967 års pressutredning får härmed överlämna sitt betänkande. Utredningen har därmed fullgjort sitt uppdrag.

Särskilda yttranden har avgivits om mer-
värdeskatten av ledamöterna Forsberg, Gus-
tafsson och Larsson och av experten Hall-
vig samt om samdistributionsrabatten av
ledamoten Forsberg.

Stockholm den 21 oktober 1968

Sigurd Lindholm

Kjell-Olof Feldt

Tage Forsberg

Henning Gustafsson

Thorsten Larsson

Essen Lindahl

Bengt Wiklund

Ivar Hallvig

Evert Larmén

/ Lars Furhoff

Innehåll

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet . . .	3	Kapitel 5 <i>Tidningsteknikens utveckling</i> . . .	66
Inledning	7	5.1 Den tekniska utvecklingen	66
Kapitel 1 <i>1963 års pressutredning</i>	11	5.2 Företagens investeringsplaner och investeringsbehov	67
1.1 Beskrivning av läget 1963	11	5.3 Tidningstekniskt forsknings- och utvecklingsarbete	70
1.2 Utgångspunkter för utredningsförslaget	12	5.4 Utredningen	71
1.3 Förslaget till presstöd	15	Kapitel 6 <i>Utbildnings- och forskningsproblemm m. m.</i>	72
1.4 Andra åtgärder	16	6.1 Utbildning	72
Kapitel 2 <i>Dagspressens roll bland massmedierna</i>	23	6.2 Massmedieforskning	73
2.1 Dagspressen och den politiska opinionsbildningen	24	6.3 Tidningen i skolan	73
2.1.1 Kunskap om tidningens politiska färg	25	6.4 Fri- och rabattexemplar	73
2.1.2 Ledarläsning	26	Kapitel 7 <i>Samdistributionsrabatt</i>	75
2.1.3 Tidningsläsning och partiståndpunkter	26	7.1 Distributionsstrukturen 1967	75
2.1.4 Försök att isolera pressens betydelse	28	7.2 De sakkunnigas förslag	75
2.2 Intervjuundersökningen	29	7.3 Utredningen	76
2.2.1 Riksundersökningen	29	Kapitel 8 <i>Pressens lånefond</i>	80
2.2.2 Barnenkäten	41	Särskilda yttranden	83
2.2.3 Intensivintervjuundersökningen	45	Av ledamöterna Forsberg, Gustafsson och Larsson om mervärdesskatt på dagstidningar	83
2.3 Dagspressen och de tre funktionerna	46	Av experten Hallvig om mervärdesskatt på dagstidningar	84
2.4 Sammanfattning	47	Av ledamoten Forsberg om samdistributionsrabatten	84
Kapitel 3. <i>Strukturutvecklingen 1945-1968</i>	50	Bilaga 2: 1 Intervjuformulär (riksundersökningen)	86
3.1 Antalet tidningar	50	Bilaga 2: 2 Teknisk rapport för intervjuundersökningen	89
3.2 Upplageutvecklingen	53	Bilaga 4: 1 Den svenska dagspressen 1963 och 1967 (en extern balansanalys). Av Sven Tollin	93
3.3 Subventionerna	54	Bilaga 4: 2 Frågeformulär för den ekonomiska enkäten	102
3.4 Förklaringar	55	Bilaga 4: 3 Ekonomiska enkäten: tabellmaterial	105
Kapitel 4 <i>Dagstidningarnas ekonomiska situation</i>	58	Bilaga 4: 4 Förteckning över i ekonomiska enkäten ingående dagstidningar	118
4.1 Den ekonomiska enkäten	58		
4.2 Balansanalysen	64		
4.3 Sammanfattning	65		

Bilaga 5: 1 Aktuella forsknings- och utredningsuppgifter avseende den tekniska framställningen av tidningar. Inlämnad till utredningen av tidningsorganisationerna	122
Bilaga 5: 2 Exempel på utredningsuppgifter i produktionsteknik och -ekonomi. Inlämnad till utredningen av tidningsorganisationerna.	123
Bilaga 7: 1 Distributionen av abonnerade dagstidningar. Av Gösta Bodin och Sven Tollin	124
Bilaga 7: 2 Formulär för distributionsenkät	132
Bilaga 7: 3 Räkneexempel på distributionskostnader	135
Bilaga 8: 1 Utlåtande med tryckfrihetsrättsliga synpunkter på 1967 års pressutrednings förslag. Av Erik Holmberg.	136

Inledning

Utredningsuppdraget

1967 års pressutredning har haft till uppgift att utreda dagspressens ekonomiska villkor och att överväga huruvida särskilda åtgärder bör vidtagas för att vidmakthålla en fri opinionsbildning och en mångsidig debatt. I anförande till statsrådsprotokollet den 25 maj 1967 anförde chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, följande riktlinjer för utredningsarbetet:

Sedan en längre tid har den svenska dags-tidningspressens struktur förändrats i riktning mot ökad koncentration och nedläggning av tidningsföretag. I stor utsträckning är denna utveckling ett uttryck för att tidningsbranschens ekonomiska villkor ändrats på samma sätt som för flertalet övriga områden inom vårt näringsliv. Tidningarnas speciella roll som bärare av en fri opinionsbildning och en mångsidig debatt gör dock att koncentrationsprocessen här måste bedömas på ett annat sätt än inom näringslivet i övrigt. Risker kan således uppstå för den fria opinionsbildningens bestånd och demokratins funktionssätt i vårt land.

Farhågor av detta slag föranledde tillsättandet av pressutredningen år 1963. Utredningen, som påvisade bl. a. att ett betydande antal tidningsföretag i dag är beroende av yttre ekonomiskt stöd för att kunna fortsätta sin verksamhet, föreslog i betänkandet »Dagstidningarnas ekonomiska villkor» (SOU 1965: 22) ett direkt statligt tidningsstöd. Remissyttranden över förslaget och inlägg i den offentliga debatten gav tämligen entydiga belägg för uppfattningen, att åtgärder var påkallade från statsmakternas sida. Utredningsförslaget förverkligades emellertid inte av flera skäl. I stället fattades av 1965 års riksdag beslut om statsbidrag

till partiernas opinionsbildande verksamhet (prop. 1965: 174, KU 44 och SU 192, rskr 452 och 453). Partierna är inte ålagda någon redovisningsskyldighet för sina bidragsbelopp. Man torde kunna förutsätta att det statliga parti-stödet inte har medfört och inte heller kommer att medföra någon avgörande ändring i de ekonomiska villkoren för tidningar med finansiella svårigheter. Riksdagens konstitutionsutskott har också uttalat (KU 1966: 26) att parti-stödet inte får medföra att statsmakterna lämnar tidningarnas särskilda problem i ekonomiskt avseende utan vidare beaktande. Utskottet ansåg att utredning borde ske om möjligheterna att förbättra dagspressens ekonomiska villkor. På utskottets hemställan anhöll riksdagen hos Kungl. Maj:t om sådan utredning (rskr 1966: 128).

Av remissbehandlingen av pressutredningens betänkande och av de senaste årens offentliga debatt har framgått, att betydande sympatier på många håll finns för ett ökat statligt stöd till dagstidningarna. Bland de möjligheter som diskuterats är indirekta subventioner eller s. k. generellt verkande åtgärder. Sålunda har nämnts bl. a. prisnedsättning eller avgiftsbefrielse på sådana tjänster som statens affärsdrivande verk, såsom postverket, statens järnvägar och televerket tillhandahåller tidningarna.

Pressutredningen undersökte i sitt betänkande dessa olika stödformer men konstaterade, att deras värde för de ekonomiskt svaga tidningarna inte stod i proportion till de kostnader som åsamkades staten. Dessutom framhöll utredningen, att stödåtgärder av detta slag skulle stå i konflikt med kraven på en företagsekonomiskt rationell drift av de statliga affärsverken.

Andra åtgärder som har diskuterats är en utökad statlig annonsering samt ökade insatser för forskning på pressens område. Dagstidning-

arnas växande finansiella behov för att tillgodogöra sig den snabba tekniska utvecklingen har föranlett att förslag har väckts om inrättandet av en statlig utlåningsfond för tidningsbranschen. Slutligen har även nämnts behovet av åtgärder för att framkalla ett vidgat samarbete mellan tidningsföretagen på distributionsområdet och i utnyttjandet av tekniska resurser.

Jag föreslår att en särskild utredning tillkallas för att undersöka dagspressens ekonomiska villkor och möjliga åtgärder i syfte att förbättra dessa villkor. Utredningen bör arbeta utifrån målsättningen att våra tidningar skall ge uttryck för och förmedla en fri och mångsidig opinionsbildning och debatt. Dess arbete bör inriktas på sådana åtgärder, som åstadkommer stimulans av betydelse för ekonomiskt svaga tidningsföretag. Åtgärderna bör vara ägnade att främja tidningskonsumenternas valfrihet.

Utredningen bör i sitt arbete kunna överväga såväl de förslag till åtgärder som jag har nämnt i det föregående som andra åtgärder och reformer, vilka kan tjäna utredningens syfte. Vid sina överväganden bör utredningen dock beakta de krav på kostnadstäckning och företagsekonomiskt rationell drift som statsmakterna ställer på de affärsdrivande verken. Utredningens eventuella förslag rörande åtgärder som berör de affärsdrivande verken får således inte ges en utformning, som strider mot dessa krav. När det gäller samhällelig information genom annonsering i dagspressen har denna fråga pressekonomiska aspekter av betydelse för utredningens arbete. Självfallet kan dock hithörande frågor inte bedömas främst från pressekonomiska synpunkter, utan det primära är att ändamålsenliga former och handlingsregler kan nås för en informationsverksamhet, som i tillräcklig omfattning tillgodoser allmänhetens behov. Jag har tidigare i dag erhållit bemyndigande att tillkalla sakkunniga för att utreda frågan om en översyn av den samhällelige informationsverksamheten. De båda utredningarna bör samråda med varandra beträffande de frågor som rör såväl det allmännas informationsverksamhet som pressens ekonomiska villkor.

Dagstidningsbegreppet

Enligt direktiven skall utredningen undersöka dagspressens ekonomiska villkor och bl. a. föreslå åtgärder i syfte att främja tidningskonsumenternas valfrihet

Utredningen tvingas konstatera, att dags-

tidningsbegreppet inte är entydigt och att en invändningsfri definition är svår att åstadkomma.

I vetenskapliga sammanhang har en ganska snäv dagstidningsdefinition börjat tillämpas. Man har där utgått från att en dagstidning är en publikation som för läsaren utgör den primära nyhets- och informationskällan inte bara i fråga om lokala förhållanden utan även om företeelser i landet i övrigt och i utlandet. Med dessa stränga krav har man funnit, att tidningar som utkommer 3–7 dagar i veckan kan betecknas som dagstidningar.

Från de utgångspunkter utredningen har för sitt arbete är denna definition alltför snäv. Uppenbarligen måste till utredningens intresseområde också räknas de nyhetstidningar som har en starkt lokal prägel (och alltså utelämnar riks- och utrikesnyheter) liksom de publikationer som – med mindre tonvikt på lokal nyhetsförmedling – koncentrerar sig på information om den rikspolitiska och utrikespolitiska händelseutvecklingen.

Statsmakterna har också i tidigare sammanhang tillämpat en vidare definition än den vetenskapliga. I förordningen om allmän varuskatt (SFS 1959: 507) liksom i förordningen om mervärdeskatt (SFS 1968: 430) inrymmer bland de förmånligt behandlade tidningarna »allmänna nyhetstidningar», dvs. tidningar av dagspresskaraktär vilka utkommer med minst ett nummer per vecka. – Liknande avgränsningar har förekommit inom postens tidningsrörelse.

Denna definition är inte lika klar som den vetenskapliga, och gränsfall kan uppstå. Dessa har hittills lösts av de myndigheter som haft att tillämpa förordningarna.

Utredningen har i sitt arbete utgått från den vida dagstidningsdefinition som statsmakterna hittills tillämpat och alltså medräknat även 1–2-dagartidningar av dagspresskaraktär.

I undersökningsmaterialet har det av praktiska och andra skäl varit omöjligt att ta med hela gruppen, utan avgränsningar har måst göras från fall till fall. Dessa gränsdragningar har således inte inneburit

att utredningen ändrat sitt dagstidningsbe- grepp.

I sina förslag till åtgärder avser utred- ningen med ordet »dagstidning» genomgå- ende den grupp tidningar som nyss nämnts. Utredningen menar också att uppkomman- de gränsfall bör prövas av de myndigheter som har att administrera de föreslagna åtgärderna. Avgörande för gränsdragningen bör liksom hittills vara publikationernas in- riktning på reguljär dagsaktuell nyhetsför- medling och/eller opinionsbildning. Gräns- dragningen får inte göras så, att publikatio- ner utsluts på grund av sin tryckmetod, sitt typografiska utseende eller sina redaktio- nella ståndpunkter.

Betänkandets innehåll

I *kapitel 1* refereras 1963 års pressutred- ning, dess förslag och den därpå följande remissbehandlingen. Eftersom den förra ut- redningens förslag inte har förverkligats äg- nas en stor del av kapitlet åt de alternativa åtgärder som diskuteras i utredningens be- tänkande (inkl. reservation och särskilt ytt- rande) samt av remissinstanserna.

Utredningen har genom Statistiska cen- tralbyråns utredningsinstitut och sektionen för publikundersökningar hos Sveriges ra- dio låtit göra en intervjuundersökning om hur läsarna använder dagstidningar. Huvud- resultaten analyseras i *kapitel 2*. Till detta kapitel har fogats bilagorna 2: 1 (frågefor- mulär) och 2: 2 (teknisk rapport).

Strukturförändringen på tidningsmarkna- den 1945–1963 framgick av 1963 års press- utrednings betänkande, och utvecklingen 1964–1967 har i allt väsentligt följt samma linjer. I *kapitel 3* lämnas en redogörelse för utvecklingen sedan 1945 samt en analys av de faktorer som kan tänkas ha orsakat för- ändringarna.

Den ekonomiska situationen för dagstid- ningsföretagen har belysts genom en posten- kät till företagen. I långa stycken är enkä- ten en upprepning av den som 1963 års pressutredning gjorde, och i båda fallen har Statistiska centralbyrån svarat för insamling och bearbetning. En redogörelse för det eko-

nomiska läget år 1967 jämfört med år 1963 finns i *kapitel 4*. Grundmaterialet till ka- pitel 4 finns i *bilagorna 4: 1* (en företags- ekonomisk balansanalys utförd av direktö- ren i Västerbottens-Kuriren Sven Tollin), *4: 2* (frågeformuläret), och *4: 3* (tabellma- terialet).

Utredningen har genom den nyss nämnda ekonomiska enkäten samt genom föredrag- ningar från tidningsorganisationerna försökt skapa sig en bild av den närmaste framti- dens tekniska utveckling och därav följjan- de investeringsbehov och behov av forsk- nings- och utvecklingsarbete. *Kapitel 5* är en sammanfattning av detta material. I form av bilagor fogas till kapitlet en av branschen inlämnad förteckning över angelägna tek- niska forsknings- och utredningsuppgifter (*bilaga 5: 1*) och en förteckning över ange- lägna utredningsuppgifter inom produktions- teknik och produktionsekonomi (*bilaga 5: 2*).

Utredningen har behandlat ett antal pro- memorior från Svenska tidningsutgivarefö- reningen, Tidningarnas arbetsgivareförening och A-pressens samorganisation. Några av dessa promemior behandlas i *kapitel 6*. Främst är det samhällsinsatser inom utbild- ning och forskning som där berörs.

För att kartlägga den nuvarande distri- butionsstrukturen och komma med förslag till rationaliseringsåtgärder inom distribu- tionen tillkallades som sakkunniga distri- butionsdirektören i Aftonbladet Gösta Bo- din och direktören i Västerbottens-Kuriren Sven Tollin. I samarbete med sekretariatet genomfördes en enkät om företagets distri- bution, och med utgångspunkt från denna framförde de sakkunniga i en rapport kon- kreta förslag till utredningen. De sakkun- nigas rapport är införd som *bilaga 7: 1*. I *kapitel 7* diskuterar utredningen de sak- kunnigas förslag och för fram sitt eget, nå- got modifierade, förslag. *Bilaga 7: 2* är for- muläret till distributionsenkäten.

I *kapitel 8* slutligen sammanfattas resul- tat från intervjuundersökningen (*kapitel 2*) och de ekonomiska avsnitten (*kapitel 3–5*). Inrättandet av en statlig lånefond bedöms som en nödvändig åtgärd inför den utveck- ling man kan förutspå inom dagspressen.

Kapitlet innehåller preciseringar angående långivningens syfte, styrelsens sammansättning och storlek samt ramen för långivningen. I *bilaga 8:1* har hovrättsassessorn Erik Holmberg lämnat ett utlåtande med tryckfrihetsrättsliga synpunkter på utredningens förslag i kapitlen 7 och 8.

En utgångspunkt för utredningsarbetet har varit det betänkande som Pressutredningen (här kallad 1963 års pressutredning) år 1965 framlade under titeln »Dagstidningarnas ekonomiska villkor» (SOU 1965: 22).¹

Denna utredning skulle enligt sina direktiv företa en ingående analys av tidningspressens utveckling under efterkrigstiden och av dess aktuella situation. Utredningen skulle vidare överväga, huruvida och i vilken utsträckning särskilda åtgärder borde vidtas från statsmakternas sida för vidmakt-hållande av en fri opinionsbildning.

1963 års pressutredning lät företa en extern balansanalys av tidningsföretagens bokslut för år 1963. Vidare gjordes en enkät om företagens intäkter, kostnader och personalsituation för samma år. Dessa undersökningar kommer, liksom de slutsatser som 1963 års pressutredning byggde på dem, att behandlas i samband med redogörelsen för motsvarande undersökningar om förhållandena år 1967. Här skall endast lämnas en kort sammanfattning.

1.1 *Beskrivning av läget 1963*

Under perioden 1951–1964 hade 35 procent av de tidningar, som utkom med minst tre nummer per vecka, upphört. Strukturförändringen syntes inte i första hand ha orsakats av att lönsamheten minskat för alla företag med en begränsad upplaga. I stället föreföll det som om det konkurrens-

läge i vilket en tidning befunnit sig hade varit mera avgörande än upplagestorleken som sådan. Koncentrationstendensen hade nämligen främst träffat de mindre tidningarna på utgivningsorter med flera tidningar (andratidningarna). Detta hade lett till att det på allt flera orter utkom endast en dagstidning.

Enligt det material som framlades av 1963 års pressutredning gällde de ekonomiska svårigheter som orsakade tidningsdöden inte branschen som helhet eller ens de mindre företagen utan den fjärdedel av tidningarna som var andratidningar.

Förklaringen syntes vara att dessa andratidningar i konkurrensen med den dominerande tidningen på orten tvingades hålla sina kostnader, i synnerhet på redaktions-sidan, på en högre nivå än intäkterna tillät. Detta orsakades i sin tur av tidningsmarknadens struktur. Produkten såldes på två marknader: exemplar av tidningen till läsarna och utrymme i den till annonsörerna. Andratidningens upplagemässiga underläge motsvarades av ett annonsmässigt. Detta innebar att den dominerande tidningen i konkurrensen dels åtnjöt de stordriftsfördelar som följde av den större upplagan, dels

¹ Utredningen, som tillkallades den 22 november 1963, bestod av landshövdingen Ingvar Lindell (ordförande), direktören Gustaf Ander, ledamoten av riksdagens första kammare John A. Ericsson, ledamoten av riksdagens andra kammare Nils G. Hansson och ledamoten av riksdagens första kammare Birger Lundström.

genom sitt annonsmässiga överläge fick ett extra bidrag till produktionskostnaderna samtidigt som dessa annonser genom sitt läsvärde ökade produktens attraktivitet för läsarna.

För att under dessa betingelser hävda sig mot den dominerande tidningen tvingades andratidningen till högre kostnader än som motiverades av upplagestorlek och annons-tillströmning. En stor del av andratidningarna uppbar också år 1963 subventioner från sympatisörer för att kunna fortsätta driften.

1963 års pressutredning fann det inte troligt att andratidningarna av egen kraft skulle kunna häva sitt oförmånliga konkurrens-läge. Tvärtom konstaterade utredningen: »Skulle den framtida strukturutvecklingen få samma innehåll som hittills, betyder det att dessa meningsriktningars (socialdemokratin och centerpartiet) möjligheter att göra sina röster hörda i den politiska debatten starkt reduceras eller helt utplånas». Bakgrunden till detta uttalande var att de tidningar som sympatiserade med dessa partier totalt svarade för en – i förhållande till röstandelen i politiska val – liten andel av upplagorna och att dessa tidningar huvudsakligen var andratidningar.

Analysen mötte invändningar från två *reservanter* (herrar Ander och Lundström), som menade att en särskild undersökning av andratidningarnas marknadsmässiga förutsättningar borde ha företagits i syfte att utröna om en hjälp till självhjälp vore möjlig. En sådan undersökning kunde lämpligen ha omfattat »hearings» med företrädare för första- och andratidningar. Därest resultatet av dessa undersökningar hade blivit positivt borde man ha kunnat förvänta att ägare och meningsfränder skulle tillskjuta erforderliga belopp för att för framtiden säkra utgivningen av andratidningarna.

Av *remissinstanserna* var det endast *hovrätten över Skåne och Blekinge* som riktade någon utförlig principiell kritik mot analysen. Hovrätten menade att 1963 års pressutredning anlagt ett starkt schematiserat betraktelsesätt, som icke gav någon som helst förklaring till den dittillsvarande utveckling-

en och inte heller kunde bilda underlag för en bedömning av framtidsutsikterna. »Det huvudsakliga draget i den tidningsnedläggelse som har förekommit under efterkrigstiden är att åtskilliga tidningar med tämligen små upplagor och svag ställning bortfallit. De fall då tidningar med större upplaga har nedlagts kan förklaras av mera speciella förhållanden.»

1.2 *Utgångspunkter för utredningsförslaget*

Det väsentliga syftet med statens tidningspolitik bör enligt 1963 års pressutredning vara att skapa förutsättningar för ett ökat antal ekonomiskt bärkraftiga tidningsföretag i inbördes konkurrens. Förutsättningen för att konsumenterna skall beredas en rimlig valfrihet är enligt utredningen att de har tillgång till ett antal tidningar som är någorlunda homogena i fråga om redaktionella ambitioner och annonsering och som därför kan betraktas som likartade produkter.

Samtidigt som man måste acceptera att tidningsföretagen även i framtiden – beroende på tekniska och demografiska förutsättningar – måste vara förhållandevis många och små, bör man enligt 1963 års pressutredning sträva efter att vidga de nuvarande spridningsområdena. Uppgiften för statens tidningspolitik kan med andra ord inte vara att bibehålla den rådande strukturen på tidningsmarknaden. Den bör i stället syfta till en strukturrationalisering, som ökar antalet bärkraftiga tidningsföretag inom varje konkurrensområde.

1963 års pressutredning utgick vidare från att konkurrens skapar bättre och slagkraftigare tidningar till gagn för såväl tidningarnas läsare som det politiska livet. »I motsatt fall skulle de förutsättningar varunder tidningarna arbetar i ett grundläggande avseende skilja sig från de lagar som styr all annan ekonomisk aktivitet.»

Att tidningarna – även efter tillkomsten av radio och television – hade stor betydelse för opinionsbildningen fann 1963 års pressutredning sannolikt. Visserligen nådde tidningarnas kommenterande avdelningar en-

dast en mindre del av läsekretsen, men dessa läsare (»opinionsförmedlarna») utgjorde viktiga instrument för den politiska opinionsbildningen i sina respektive miljöer. Vidare utövade tidningarna dagligen en påverkan på samtliga läsare genom sitt »ansikte», dvs. urvalet av politiska händelser, beskrivningen av skeendet i samhället och den ständigt pågående debatt mellan meningsriktningar och idéer, som föres också på nyhetssidorna.

Mot bakgrund av dessa allmänna överväganden och den ekonomiska analysen fann 1963 års pressutredning att ett statligt tidningsstöd borde införas och att detta till väsentlig del skulle kanaliseras till andratidningarna. Det borde ges en sådan utformning att det möjliggjorde såväl konsolidering av existerande företag som etablering av nya tidningar.

De invändningar som riktats mot statliga stödåtgärder fann 1963 års pressutredning inte övertygande. Att stödet inte skulle komma att vara helt neutralt med avseende på tidningsföretagens inbördes förhållande och konkurrensläge kunde inte utgöra något hinder. Varje hittills existerande eller diskuterad form för statens tidningsstöd har enligt utredningen konsekvenser i en eller annan riktning för företagets inbördes läge.

1963 års pressutredning fann inte heller att subventioner till de svaga tidningsföretagen skulle medföra att i utgångsläget bärkraftiga företag skulle gå under när de möter konkurrensen från subventionerade företag. Beloppen kan nämligen enligt utredningen aldrig bli så stora att de kan sätta ur kraft alla de faktorer som verkar till den största tidningens förmån.

Å andra sidan finner 1963 års pressutredning ingen anledning att anta att subventionerna skulle bli gagnlösa eller till och med försämra en tidnings möjligheter att överleva konkurrensen från en större tidning. Tvärtom kunde man hävda att det var de subventioner, som utgått och utgår från organisationer, företag och enskilda, som svarade för att konkurrens i en rad fall ännu förekom på tidningsmarknaden. Man kunde enligt utredningen inte heller hävda

att subventioner skulle vara gagnlösa i den meningen, att orsaken till den dåliga lönsamheten hos andratidningarna skulle vara att dessa företag inte drevs rationellt. Den ekonomiska analysen hade nämligen visat att utrymmet för kostnadsnedskärningar i andratidningsföretagen måste antas vara ytterst begränsat.

Slutligen avvisade 1963 års pressutredning den invändning mot subventioner som bygger på föreställningen, att koncentrationsprocessen skulle vara en strukturrationalisering, där de »bästa» tidningarna överlever medan de »sämsta» försvinner. »All erfarenhet visar att en tidnings framgång eller misslyckande inte primärt sammanhänger med hur många läsare den har utan med dess konkurrenssituation.»

Utredningens *reservanter* (herrar Ander och Lundström) avvisade av både principiella och praktiska skäl tanken på ett stöd som väsentligen skulle kanaliseras till andratidningarna. Man fann att den diskriminerande behandling som tidningarna skulle komma att utsättas för från statens sida uppenbarligen stred mot tryckfrihetsförordningens anda och mening. I stället ville man förorda »att statsmakterna genom generell verkande åtgärder söker skapa och vidmakthålla ett pressvänligt klimat».

Remissinstanserna

Hovrätten över Skåne och Blekinge kan inte acceptera utredningens utgångspunkter för det framlagda förslaget. Hovrätten anser inte farorna för utarmning av opinionsbildningen styrkta utan menar att det synes rimligare att anta att det finns ett visst jämviktsläge ovanför vilket även andratidningarna har goda möjligheter att fortbestå.

Enligt hovrättens mening har utredningen vidare uppställt oförenliga syften för stödet. Å ena sidan menar utredningen att andratidningarna inte av egen kraft kan häva sitt underläge och att det därför behövs subventioner för att utjämna de skillnader i konkurrensbetingelser som orsakas av marknadskrafterna. Å andra sidan säger utredningen att målet måste vara att skapa

förutsättningar för ett ökat antal ekonomiskt bärkraftiga tidningsföretag i inbördes konkurrens. Hovrätten fotsätter:

Dessa olika uttalanden av utredningen synes inte vara väl förenliga. Man kan fråga sig vilketdera utredningen betraktar som tidningsstöds syfte, att stödja sviktande andratidningar eller att driva fram riks- och länstidningar till bärkraftiga företag.

Även *statskontoret* finner att syftet med det föreslagna stödet inte är klart preciserat. Myndigheten finner det i sammanhanget vara en primär fråga, om inte en statlig stöd-givning bör inriktas på mera direkta åtgärder för att möjliggöra en rationalisering av i första hand de mindre bärkraftiga företagen.

Svenska tidningsutgivareföreningen menar att utredningen på ett ensidigt sätt framhållit och överbetonat riskerna för en kraftig beskärning av den politiska åsiktsbildningens mångsidighet:

Om man sålunda sätter in dagspressens opinionsbildande funktion i ett större mediasammanhang, erhåller man en mer realistisk bild av den aktuella situationen på detta område. Enligt TU:s mening är detta ägnat att minska farhågorna för en tilltagande monopolisering av opinionsbildningen.

Organisationen menar vidare att det vore ett naturligare mål för statens tidningspolitik att åstadkomma så stor variation som möjligt än att som utredningen föreslår ge människorna tillgång till »ett antal tidningar som är någorlunda homogena — — —, varigenom de kan uppfattas som likartade produkter», dvs. skapa förutsättningar för ett ökat antal bärkraftiga tidningar i inbördes konkurrens.

Organisationen avvisar vidare bestämt sådana åtgärder som medvetet åsyftar — eller kan befaras medföra — en strukturförändring av tidningsmarknaden:

TU vill i detta sammanhang särskilt vända sig mot av utredningen antydda åtgärder, som kan framtvunga nedläggning av lokaltidningar. Dessa spelar otvivelaktigt en viktig roll, när det gäller att erbjuda tidningskonsumenterna en differentierad läsning.

Subventioneringen kan vidare enligt TU omöjligt betecknas som ett initialstöd. I

synnerhet varnar TU för subventioneringens — av utredningen betvivlade — konsekvenser för de nu bärkraftiga tidningarna:

I den mån de lokala konkurrensförhållandena, såsom utredningen förutsätter, förändras genom subventionering, måste detta innebära att den eljest fungerande konkurrensmekanismen på tidningsmarknaden sättes ur spel. I vissa fall kan detta medföra, att en tidning, som tillföres subventionsmedel, kommer i ekonomiskt överläge. — — — Enligt de principer som ligger till grund för utredningsförslaget skulle snart nog subventioner behöva utgå till en tidigare bärkraftig konkurrenttidning. Denna process, som innebär att kostnaderna ständigt ökar för båda tidningarna, synes kunna fortgå så länge subventionsmedel står till förfogande.

Två ledamöter i TU:s styrelse (herrar Anderberg och Hargeson) menar att styrelsen bagatelliserar den föreliggande faran mot tryckfriheten på ett sätt som inte är godtagbart med tanke på de pressintressen som TU har att bevaka. De menar att en fortsatt koncentrationsprocess inte bara utgör ett hot mot socialdemokratiska eller centerpartistiska tidningar utan att den är ett högst allvarligt problem för demokratin:

Det är därför inte bara den partipolitiska mångsidigheten, fast den är viktig nog, utan variationen över hela skalan av värderingar, liksom variationen när det gäller att presentera nyheter och annan information, som måste tryggas.

Publicistklubben instämmer i utredningens uppfattning, att det i ett läge då ytterligare ett antal tidningar anses hotade av nedläggning är önskvärt att åtgärder vidtas av statsmakterna för att motverka fortsatt tidningsdöd och förbättra den svenska pressens ekonomiska villkor:

Å andra sidan vill vi varna för en stödverksamhet, som med konstlade medel i stor skala håller i längden icke bärkraftiga tidningar vid liv. Vi vill därför betona vikten av att stödåtgärder ges en sådan form att man verkligen får garantier för att de blir en »hjälp till självhjälp».

Landsorganisationen, Tjänstemännens centralorganisation och Svenska arbetsgivarföreningen kan alla uppenbarligen acceptera ett statligt stöd till pressen men uttalar sig ej närmare om den av utredningen formulerade målsättningen utan koncentre-

rar sina kommentarer till utredningens konkreta förslag.

1.3 Förslaget till presstöd

Efter en analys av tänkbara alternativa stödformer framlade 1963 års pressutredning sitt förslag om ett statligt presstöd som skulle förmedlas genom stiftelser anknutna till de politiska partierna. Utredningen fann att den enda vägen att skapa bärkraft hos de förlustbringande företagen var koncentrerade insatser, som kunde bli en hjälp till självhjälp. De alternativa åtgärderna till utredningens förslag fann man – av skäl som kommer att refereras i ett följande avsnitt – antingen alltför ovissa till sina verkningar eller alltför kostnadskrävande i förhållande till den hjälp som gavs de svaga företagen.

Tanken bakom det av utredningen föreslagna stödet var att medlen dels skulle fördelas efter behov, dels skulle möjliggöra koncentrerade insatser i syfte att fortsätta rationaliseringen och utbyggnaden av tidningsföretagen. Fördelningen av ett sådant stöd kunde enligt 1963 års pressutredning inte uppdragas åt något statligt organ. Inte heller fann man det möjligt att utforma något särskilt tillskapat fördelningsorgan, över vars utdelning statsmakterna inte hade något inflytande.

Mot bakgrund av att 85 procent av de svenska dagstidningarna hade partipolitisk anknytning och att de politiska partierna kunde förmodas ha samma mål för sin tidningspolitik som dem utredningen tidigare formulerat fann 1963 års pressutredning, att den enda möjligheten att överföra ett statligt tidningsstöd till de enskilda företagen var att gå över de politiska partierna.

Partierna skulle dock inte själva förmedla medlen, utan det skulle föreskrivas att de skulle inrätta fristående organ i form av stiftelser eller andra juridiska personer för detta ändamål. Stöd skulle kunna utgå till alla periodiska skrifter, och förmedlingsorganen skulle få vissa möjligheter att fondera erforderliga medel för större investeringar.

Det statliga presstödet föreslogs utgå med totalt 25 miljoner kronor per år. Mellan partierna skulle medlen fördelas i förhållande till deras röstetal vid två på varandra följande ordinarie andrakammarval.

Utredningens *reservanter* (herrar Ander och Lundström) fann att den föreslagna utformningen av stödet äventyrade en av tidningarnas mest centrala funktioner, bevakningsuppgiften gentemot såväl staten som de politiska partierna. Trots att utbetalningen av medlen föreslogs ske genom ett mellanled kunde det föreslagna stödet i vissa situationer – exempelvis i utrikespolitiskt ömtåliga lägen – bli ett avgörande hinder för pressens möjligheter att fullgöra sin bevakningsuppgift även gentemot staten. Reservanterna fäste vidare uppmärksamheten på att ett växande antal tidningar antingen inte företräder någon bestämd politisk linje eller – även om de principiellt stöder en viss politisk uppfattning – inte önskar identifiera sig med motsvarande parti. Den föreslagna stödkonstruktionen kunde – i den mån subventionering av konkurrenterna skulle kräva motåtgärder som för sin finansiering erfordrade stöd från partierna – tvinga dessa tidningar till en beroendeställning av partierna, vilket i sin tur direkt skulle motverka målsättningen att främja en fri och oberoende tidningspress.

En ledamot (herr Hansson) framhöll i ett *särskilt yttrande* att den mest ändamålsenliga konstruktionen vore att samordna stödet till tidningspressen med det övriga stödet till partiernas verksamhet. Man kunde då utgå från att partierna efter egen bedömning skulle förmedla erforderligt stöd till de tidningsföretag, som ur opinionsbildningens synpunkt vore i behov av sådant. 1963 års pressutredning hade genom sina direktiv varit förhindrad att överväga en sådan lösning, men i den fortsatta behandlingen av ärendet borde den allvarligt övervägas.

Remissinstanserna

Det förslag som framlades av 1963 års pressutredning tillstyrks inte oreserverat av någon remissinstans.

Reservanter i *Svenska tidningsutgivareföreningen* (herrar Anderberg och Hargeson) och i *Publicistklubben* (fröken Mattson och herr Strand) synes inte motsätta sig utredningens förslag med den reservationen att även de partipolitiskt fristående tidningarna bör beredas möjligheter till samhälleligt stöd. Även *Landsorganisationen* understryker att stöd bör utgå även till dessa publikationer.

Av övriga instanser förordas den linje som drevs av herr Hansson i Skegrie (pressstöd via allmänt partistöd) av *Landsorganisationen* och *Tjänstemännens centralorganisation* (i form av ett utredningskrav).

Helt avvisande till utredningens förslag är *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, *Svenska tidningsutgivareföreningen*, *Publicistklubben* och *Svenska arbetsgivareföreningen*, *Statskontoret* och *Poststyrelsen* avstår från principiellt ställningstagande, medan *ombudsmannen för näringsfrihetsfrågor* ställer sig skeptisk:

De diskriminerande verkningarna gentemot tidningsföretag, vilka icke kommer i åtnjutande av statligt stöd, drabbar icke minst de partipolitiskt fristående pressorganen. Från såväl principiella som konkurrensmässiga utgångspunkter kan i detta hänseende starka invändningar resas mot utredningens förslag.

Även i övrigt måste den ekonomiska snedvridning, som riskeras vid ett genomförande av förslaget, väcka betänkligheter. Subventioner till vissa företag innebär, att dessa ej underkastas de företagarrisker som icke subventionerade konkurrensföretag måste räkna med. Detta förhållande kan medverka till ett minskat utrymme för kostnadsbesparande rationaliseringsåtgärder hos de understödda företagen. Dittills bärkraftiga företag kan också komma att avmattas i sina rationaliseringssträvanden i förlitan på statliga bidrag för den händelse deras ekonomiska situation blir bättre.

De remissinstanser som avvisar utredningens förslag redovisar en rad argument, som dock i dagens läge torde ha förlorat i aktualitet jämfört med de tidigare redovisade ställningstagandena till utredningens principiella utgångspunkter. Det torde dock vara befogat att nämna, att flera remissinstanser åberopar tryckfrihetsrättsliga skäl mot förslaget. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* erinrar om tryckfrihetsförordningens 1 kap. 2 §, där myndighet eller annat all-

mänt organ förbjöds att på grund av tryckt skrifts innehåll hindra dess tryckning, utgivning eller spridning. Bestämmelsen innebär visserligen inte att det skulle strida mot tryckfriheten om en skrift – som utges av myndighet och helt bekostas av statliga medel – genom sin utgivning tar vinden ur seglen för en redan utgiven tryckt skrift. Inte heller pappersransonering eller höjning av posttaxorna utgör – i den mån skillnad inte göres mellan skilda publikationer på grund av deras politiska inriktning eller ställningstagande i andra frågor – något i grundlagens mening otillåtet hinder för tryckning, utgivning och spridning.

Förhållandet är emellertid enligt hovrätten ett annat, om den vidtagna åtgärden väl formellt är av generell natur men vissa publikationer genom en subventionering, fördelad efter politiska grunder, undgår verkningarna, medan andra, som ej får sådana subventioner, av åtgärden hindras att utkomma:

Genom en sådan kombination av fördröjande åtgärder och en statlig subventionering av vissa skrifter kan man tydligen nå just den effekt som bestämmelsen i tryckfrihetsförordningen riktar sig mot. Att härvid subventionen med statsmedel utdelas icke av myndighet eller annat allmänt organ kan knappast göra någon väsentlig skillnad.

Statsmakternas ställningstagande

1963 års pressutrednings förslag har inte förverkligats. I stället fattades under höstsessionen av 1965 års riksdag beslut om statsbidrag till de politiska partiernas opinionsbildande verksamhet. I propositionen 1965: 174 om partistödet lämnades en kort redogörelse för 1963 års pressutrednings betänkande samt uppgift om hörda remissinstanser samt om LO:s och TCO:s uttalanden angående allmänt partistöd.

1.4 *Andra åtgärder*

I sitt betänkande diskuterar 1963 års pressutredning en rad andra åtgärder som kan tänkas underlätta tidningsföretagens ekonomiska situation. Reservanterna och remiss-

instanserna aktualiserar ytterligare förslag, som här också skall återges kortfattat.

Den indirekta beskattningen

Dagstidningarna har varit befriade från allmän varuskatt (omsättningsskatt). 1963 års pressutredning konstaterade att tidningspressen i de flesta länder, som infört konsumtionsbeskattning, undantagits från dylik beskattning.

Utredningen fann det svårt att bedöma, vilken effekt ett sådant undantag kan ha på företagsstrukturen men fann det rimligt att anta, att skattebefrielsen påverkade tidningskonsumtionen i positiv riktning.

Ett införande av omsättningsskatt eller mervärdesskatt – i den form den år 1965 var aktuell – skulle få ovissa konsekvenser. Om skatten drabbade tidningens totala omsättning – och ännu mera om den endast drabbade papperskostnaden – skulle den största tidningen drabbas hårdare än andratidningen. Ändå vore det enligt 1963 års pressutredning inte självklart, att andratidningen vore hjälpt härav. Det kunde nämligen tänkas att dubbelläsningen av andratidningar skulle minska vid en höjning av prenumera-tions- och lösnummerpriserna. Vidare kunde det tänkas att annonsörerna vid en generell prishöjning skulle reagera med en efterfrågeminskning, som främst drabbade andratidningarna. Detta skulle skärpa de redan förut oförmånliga konkurrensbetingelserna.

Utredningen avstod från ställningstagande till frågan, om den föreslagna mervärdesskatten skulle drabba även dagstidningarna. Den fann emellertid att ytterligare skattelättnader knappast var någon säker väg att påverka tidningsstrukturen i önskvärd riktning.

Bland *remissinstanserna* anför *Svenska tidningsutgivareföreningen* vissa invändningar mot utredningens resonemang.

Föreningen delar visserligen utredningens farhågor om att andratidningarna skulle få övervältringssvårigheter för den händelse dagspressen skulle belastas med en sådan skatt men kan inte godta synsättet att den

nuvarande befrielsen är en subvention till tidningsföretagen:

Med detta synsätt måste en hel rad varor och tjänster i vårt samhälle – observeras bör att de tjänster som radio och television tillhandahåller ej är underkastade omsättningsskatt – betraktas som subventionerade. – – –

I den mån ordet »subvention» överhuvudtaget skall användas i detta sammanhang, bör det främst anknytas till konsumenterna på vilka skatten förutsättes bli övervältrad.

Publicistklubben framför tanken att befrielsen från omsättningsskatt kunde utvidgas till andra typer av periodiska publikationer, varigenom man kunde locka den befintliga veckopressen att öka det seriösa innehållet och ev. sporra till nystartande av politiska veckotidningar, till gagn för den fria debatten i landet.

I likhet med de båda pressorganisationerna förutsätter även *Landsorganisationen* att den nuvarande skattebefrielsen bibehålles och avstyrker – liksom också TU – att den då aktuella mervärdesskatten skulle innefatta även dagspressen. På denna punkt redovisar *Tjänstemännens centralorganisation* en annan uppfattning. Organisationen menar att den föreslagna mervärdesskatten bör tas ut även för tidningar och tidskrifter.

Progressiv annonskatt

De förslag om progressiv skatt på tidningarnas annonsering som framförts i debatten har syftat till att utjämna skillnaderna i lönsamhet vid annonsering i tidningar med liten resp. stor upplaga. Genom den komplicerade strukturen på tidningsmarknaden måste man enligt 1963 års pressutredning konstruera differentierade skalor för skatten, varvid svåra avvägningsproblem uppstår.

Av större betydelse är dock enligt 1963 års pressutredning att en progressiv annonskatt måste gynna små tidningar på de storas bekostnad utan hänsyn till konkurrenssituationen. Även om man lyckades konstruera en skala som generellt gjorde det dyrare att annonsera i de ekonomiskt starka företagen skulle effekten bli oviss. Man

kan nämligen inte bortse från att en skatt av denna typ kan motverka sitt syfte genom att tvärtemot vad som avsetts öka koncentrationen av annonsutgifter till de inom konkurrensområdet dominerande tidningarna. Allmänhetens radannonsering torde däremot enligt utredningen vara så föga pris-känslig att den inte påverkas av en eventuell beskattning.

Sammanfattningsvis konstateras att en progressiv annonskatt synes vara förenad med påtagliga praktiska svårigheter, samtidigt som dess effekter är osäkra.

Statligt stöd till tidningsdistributionen

Efter en redogörelse för vissa förslag till distributionsstöd för tidningarna konstaterade 1963 års pressutredning att staten redan lämnade ett stöd genom taxesättningen för postverkets tjänster i sammanhanget. Postverket uppskattade vid betänkandets avlämnande förlusten på tidningsrörelsen till 35 miljoner kronor.

1963 års pressutredning fann det praktiskt taget omöjligt att bedöma struktureffekten av postavgifter, som inte täckte kostnaderna. Generellt kunde man dock anta, att de låga taxorna utgjorde en stimulans till ökad företagskoncentration. Utredningens material pekade nämligen på att icke kostnadstäckande postavgifter skulle gynna landsortstidningar framför storstadstidningar, icke-dagliga framför dagliga tidningar, förstatidningar framför andratidningar och morgontidningar framför eftermiddagstidningar.

1963 års pressutredning fann det vidare betänkligt att subventionera distributionen till abonnenter, då denna distributionsform var den dyraste. Från samhällsekonomiska synpunkter fanns knappast anledning att uppmuntra detta distributionsätt, som i kostnadshänseende oförmånligt avviker från utvecklingen i fråga om andra varor.

Utredningen utgick emellertid från att en viss subventionering av pressen i form av icke kostnadstäckande postavgifter skulle komma att ske även i fortsättningen, men den ansåg inte att en ytterligare subventionering utgjorde ett verksamt medel att mo-

difiera den utveckling mot entidningsmarknader som var att förutse även i framtiden.

Däremot ville utredningen ifrågasätta om inte posten kunde utöka sina åtaganden i tidningsdistributionen. Postverket borde enligt 1963 års pressutredning åtminstone i vissa fall kunna åta sig utbärning av tidningar på utgivningsorten. Möjligheterna till utökat distributionsarbete mellan tidningarna och postverket borde undersökas. Överhuvudtaget vore det enligt utredningen önskvärt att pressens önskemål i fråga om utbärningen i större mån kunde tillgodoses. Därigenom kunde många tidningars distributionsproblem minskas och väsentliga konkurrenshinder undanröjas.

Frågan om postverkets tidningstaxor och service borde enligt *reservanterna* (herrar Ander och Lundström) ha utretts ytterligare i syfte att åstadkomma förbättringar i distributionen. Vidare hade det enligt reservanterna varit naturligt att närmare undersöka den av posten påstådda förlusten på tidningsrörelsen, vars existens de för sin del starkt ifrågasatte.

Av *remissinstanserna* anför *poststyrelsen* att den vid remissens avgivande beräknade underskottet på tidningsrörelsen till 40 miljoner kronor, därest den s. k. särkostnadsprincipen lades till grund för kalkylen. Om däremot tidningsrörelsen – vilket med tanke på dess omfattning vore rimligt – skulle lämna ett skäligt bidrag även till postverkets gemensamma kostnader (»samskostnader» eller fasta kostnader) kunde underskottet uppskattas till 80 miljoner kronor. Styrelsen understryker nödvändigheten av att statsmakterna snarast till prövning upptar frågan om ett driftsbidrag till postverket för täckande av förlusten på tidningsrörelsen. *Tjänstemännens centralorganisation*, som finner det naturligt att statsmakterna via postavgifterna ger tidningarna ett stöd, föreslår att ett särskilt anslag för detta ändamål av riksdagen ställs till postverkets förfogande.

Om det beräknade underskottet anför *Landsorganisationen*:

Det vore mera rationellt ur tidningssynpunkt att erkänna att nuvarande posttaxor innebär en betydande men ojämnt fallande subventione-

ring i stället för att ifrågasätta underskottets existens – men samtidigt kräva att subventionerna utvidgas till att avse tidningsdistributionen i allmänhet. Ett dylikt mera omfattande stöd skulle kunna utformas så att det gynnar de i konkurrensen sämst ställda tidningarna och samtidigt underlättar distributionen till mera avlägsna eller svårnåeliga områden, varigenom en viss lokaliseringspolitisk effekt skulle uppnås.

Svenska tidningsutgivareföreningen är – i avvaktan på pågående undersökningar – inte beredd att hysa en bestämd mening om storleken av de särskilda kostnader som tidningsdistributionen kan anses åsamka postverket. Rörande kostnadernas beräkning hänvisar man till ett tidigare avgivet remissvar (till SOU 1962: 52):

Tidningsrörelsen, som ligger utanför postmonopolets giltighetsområde, bör enligt TU:s mening inte svara för större intäkter än som motsvarar de merkostnader, som tillkommer genom postverkets direkta tjänster åt tidningarna. Dessa bör alltså inte belastas med de fasta kostnader, som sammanhänger med postverkets ställning som monopol och vilka till övervägande delen är socialt betingade.

Den nuvarande lågtaxepolitiken för postavgifterna gagnar enligt *Publicistklubben* inte minst spridningen av de riks- och läns-tidningar som utgör komplementläsning till det lokala tidningsbeståndet.

Utredningens rekommendationer om öka-de serviceåtaganden från postverkets sida möter ingen principiell invändning från *poststyrelsen*, som förklarar sig beredd att överväga en utökning av verkets åtaganden gentemot tidningarna, förutsatt att den nyss-nämnda frågan om kostnadstäckningen får en tillfredsställande lösning. Man framhåller dock att bristen på arbetskraft skapar dag för dag ökande svårigheter att rekrytera erforderlig distributionspersonal, såväl för tidningsföretagen som för postverket.

Då några marginaltider inte står till buds i postdistributionen, måste ny personal anställas för de nytillkommande arbetsuppgifterna, vare sig tidningsutdelningen kan ske i ordinarie postutdelningstur eller måste ske i särskild tidningsutdelningstur. – – – Poststyrelsen bedömer den insats, som från verkets sida fordras för en dylik rekrytering, såsom utomordentligt krävande med tanke på dagens och morgondagens arbetsmarknadsläge.

Svenska tidningsutgivareföreningen och Publicistklubben välkomnar utredningens tanke på utvidgade serviceåtaganden från postverket, och *Landsorganisationen* förordar att frågan om statliga åtgärder beträffande kommunikationsverkens taxor samt motsvarande kostnader för transporter i egen eller enskilda företags regi i syfte att förbilliga och effektivisera distributionen av dagstidningar – och andra publikationer av intresse i detta sammanhang – blir föremål för särskild utredning.

Statlig stödannonsering

Att ge tidningsstödet formen av en utökad och för alla tidningar lika omfattande statlig annonsering skulle enligt 1963 års pressutredning knappast vara ändamålsenligt. Utredningen konstaterar visserligen att den hittillsvarande statliga informations- och kampanjannonseringen (annonsbyråannonseringen) koncentrerats till storstadspressen och att detta vittnade om en alltför snäv bedömning av allmänhetens informationsbehov. Fortfarande borde dock effektivitetssynpunkter, och inte presstödssynpunkter, vara vägledande för den statliga tidningsannonseringen. Att införa ett näringspolitiskt eller socialpolitiskt element i myndigheternas annonsering skulle strida mot de effektivitetskrav som allmänt ålägges förvaltningen.

En statlig stödannonsering skulle vidare gynna även de starka tidningarna och sådana små tidningar som det av ekonomiska skäl är obefogat att stödja. Den skulle också i realiteten vara en lätt maskerad form av statliga bidrag till företagen. Under sådana förhållanden vore strängt taget direkta bidrag, utan krav på motprestation i form av uppsättning och tryckning av annonser, att föredraga.

1963 års pressutredning ville emellertid – även om det föll utanför utredningens kompetens – understryka att vissa typer av statlig annonsering (i synnerhet kampanjannonser) från effektivitetssynpunkter borde fördelas jämnare mellan tidningarna.

Den statliga annonseringen vore enligt

reservanterna (herrar Ander och Lundström) ett rikt fält för positiva åtgärder.

Även några remissinstanser kommenterar resonemangen på denna punkt.

Statskontoret erinrar om de utredningar som då pågick inom ämbetsverket (senare publicerade som SOU 1967: 5, »Statlig publicering») och anför sammanfattningsvis:

Om staten aktiverar sin informationsverksamhet och i ökad omfattning lämnar ersättning till tidningarna för deras förmedling av nyheter från statsförvaltningen och deras information om statens verksamhet överhuvudtaget, är det möjligt att statens ekonomiska tillskott till tidningspressen kommer att uppgå till belopp av samma storleksordning som den utredningen föreslagit.

För att en utökad statlig publiceringsverksamhet även skall komma andratidningar tillgodo, torde det dock i detta speciella fall vara nödvändigt att på något sätt övervaka hur ersättningen fördelas mellan olika tidningar.

Till sitt remissvar fogar Svenska tidningsutgivareföreningen en förteckning över tänkbara områden för en vidgad samhällsinformation genom offentlig annonsering. TU menar att problemet bör belysas av en kompletterande expertutredning och framhåller vidare:

Den likformiga fördelning av annonserna på olika tidningsföretag, som en sådan informationsplikt förutsätter, medför att annonsvaga tidningar erhåller en relativt större ökning av annonsvolymen än övriga tidningsföretag.

I stort sett sammanfallande synpunkter framfördes av Publicistklubben, Landsorganisationen och Tjänstemännens centralorganisation.

Statligt investeringsstöd

1963 års pressutredning diskuterar om statens tidningsstöd kunde få formen av ett investeringsstöd, antingen i form av en direkt statlig utlåning eller ett system med statliga kreditgarantier.

Utredningens material gav inte möjlighet till något kategoriskt omdöme om företagens behov av kreditstöd. Den investeringsvolym som redovisades för perioden 1964–1968 (175,7 miljoner kronor) bedöm-

des emellertid av utredningen som förhållandevis blygsam. Mera påtagliga finansieringsproblem syntes föreligga endast för ett begränsat antal företag. Utredningen erinrade vidare om de kreditmöjligheter som under vissa betingelser erbjöds från kommerskollegium via företagarföreningarna samt AB Industrikredit och AB Företagskredit.

För de företag som inte kan utnyttja dessa eller andra reguljära kreditvägar skulle enligt 1963 års pressutredning fordras så generösa villkor beträffande ränta och amortering, att lånen till sin ekonomiska innebörd kom att stå de direkta bidragen mycket nära. I sådant fall uppstod det svårösta problemet hur och av vem lånen skulle fördelas. Då utredningen inte kunde finna någon lösning på detta problem kunde den inte rekommendera införandet av särskilda statliga låneformer till stöd för tidningsföretagens investeringar.

Reservanterna (herrar Ander och Lundström) fann det däremot befogat att överväga inrättandet av exempelvis en statlig lånefond för pressen. Företagen skulle därmed erbjudas samma möjligheter till krediter som gällde för en del andra företag och näringsgrenar.

Av remissinstanserna kan statskontoret inte dela de betänkligheter som av utredningen anförts mot ett statligt investeringsstöd:

Redan nu förekommer statlig långivning till enskild företagsverksamhet på olika områden inom samhället. I åtskilliga fall har vid sådan utlåning medgivits ränte- och amorteringsfrihet tillsvidare. Den omständigheten, att sådana lån blir bidragen lika, bör därför i och för sig icke hindra en tillämpning på förevarande område.

Även Svenska tidningsutgivareföreningen och Publicistklubben menar att utredningen visat överdrivna farhågor inför denna stödform. Landsorganisationen menar att tanken bör bli föremål för fortsatt övervägande, även om man är medveten om att frågan är svåröst, inte minst med hänsyn till storleken av de investeringar det här kan gälla och till branschens utsatta läge.

Direkta statliga bidrag

1963 års pressutredning ägnar en utförlig diskussion åt möjligheterna att konstruera någon form av statliga bidrag till tidningsföretagen som inte utdelas efter en diskretionär prövning utan som fördelas efter generella och i författning klart angivna kriterier, som eliminerar risken för administrativt godtycke.

Ingen av de lösningar man prövade (samma belopp till samtliga företag, bidrag som täcker driftsförlusten, bidrag som utgår omvänt mot upplagestorleken, bidrag som utgår omvänt mot annonsvolymen, bidrag till papperskostnaderna enligt olika alternativ) fann man emellertid tillfredsställande. I vissa fall blev totalkostnaden alltför stor i förhållande till effekten därigenom att i synnerhet en rad småtidningar som inte var i behov av stöd gynnades. I andra fall var det alltför svårt att konstruera rättvisa bidragsskalor eller att beräkna bidragsgrundvalen (exempelvis driftsförlusten) rättvist. I åter andra fall kunde bidragen hämma företagens ansträngningar att själva häva sitt oförmånliga konkurrensläge. Generellt gällde att dessa stödformer endast undantagsvis kunde lösa de aktuella strukturproblemen.

Övrigt

Ett reservationsvis (av herrar Ander och Lundström) framfört förslag om *statligt stöd till utbildning och forskning* tillstyrks av Svenska tidningsutgivareföreningen som utförligt redovisar en rad områden där ett sådant stöd skulle vara effektivt: tidningsteknisk forskning, utbildning av tidningstekniker, forskning rörande effekten av tidningsannonsering, utbildning av försäljningspersonal, fortbildning av journalister. Landsorganisationen tillstyrker också principiellt reservanternas förslag och förordar att ett pressens utbildnings- och forskningsråd tillsättes och att rejäla årliga anslag anvisas för dess verksamhet. Statskontoret uppmärksammar hithörande problem i samband med ett resonemang om tänkbara rationalise-

ringar i tidningsbranschen. Myndigheten menar att statligt stöd – om rationaliseringar kan åstadkommas – bör övervägas till forskning, utbildning, standardisering och expertis.

Några remissinstanser aktualiserar frågan om *statligt stöd i syfte att stimulera ökad tidningskonsumtion*. Hovrätten över Skåne och Blekinge förordar statlig prenumeration på tidningar för distribution inom förvaltningen och till bibliotek, läroanstalter och liknande inrättningar. Indirekt skulle därigenom också önskemålet om ekonomiskt stöd till tidningspressen tillgodoses, men framför allt skulle den intellektuellt aktiva lättare kunna ta del av en mera mångsidig information och debatt. Svenska tidningsutgivareföreningen understryker mot bakgrund av tidningens växande roll i undervisningen – vikten av att medel finns tillgängliga för inköp av tidningar till skolorna. Också Landsorganisationen aktualiserar denna fråga, liksom frågan om tillhållande av tidningar inom sjuk- och socialvården.

I anslutning till de förslag organisationen framfört till alternativa åtgärder framhåller Svenska tidningsutgivareföreningen sammanfattningsvis:

Här ovan har sammanställts exempel på områden, där samhället bör kunna överväga åtgärder som sammantagna kan antas åstadkomma en stimulans av särskild betydelse för ekonomiskt svaga tidningsföretag.

Häremot kan måhända anmärkas att även konsoliderade tidningar i viss mån kan sägas dra fördel av åtgärderna. Att så skulle bli fallet bör enligt TU:s mening inte få vara ett avgörande skäl mot insättandet av en kombination av dylika ekonomiska stimulansåtgärder.

Vid ett slutligt ställningstagande till frågan huruvida samhällsåtgärder av generell karaktär bör vidtagas, är det nämligen enligt TU:s mening viktigt att hela tiden ha i blickpunkten utvecklingen på sikt. Även tidningar, som i dag kan uppvisa tillfredsställande ekonomiska resultat, kan – på grund av den allmänna kostnadsutvecklingen samt konkurrensen från olika håll om allmänhetens och affärslivets intresse för skilda massmedia – komma att på sikt ställas i en försämrad situation.

Inte minst det långsiktiga perspektivet påkallar därför samhällets medverkan genom generella åtgärder av den typ som här föreslagits.

De två styrelseledamöter som avgivit särskilt yttrande (herrar Anderberg och Hargeson) förklarar att de i princip delar styrelsemajoritetens resonemang om åtgärder av generell karaktär men att de som nämnt anser att det därutöver bör utgå ett pressstöd (ev. ett partistöd). Reservanterna i Publicistklubben (fröken Mattson och herr Strand) uttalar inte någon motsvarande sympati för generella åtgärder utan menar tvärtom att erfarenheten visat deras ineffektivitet.

Landsorganisationen anför:

LO finner det naturligt om statsmakterna uppställer som villkor för vissa av de ovan antydda stödåtgärderna, t. ex. beträffande distribution, forskning och utökad offentlig annonsering, att de företag, som kan beröras härav, förklarar sig beredda till fortsatt och utökad samverkan i fråga om samdistribution, utbyte av tekniska och andra erfarenheter, inbördes kostnadsfri förmedling av annonser etc. i syfte att ge det statliga stödet största möjliga effekt.

För utredningen har det varit angeläget att studera, vilken roll dagstidningarna spelar i opinionsbildningen och vilken funktion de i övrigt fyller för läsarna. Med hänsyn till radions och televisionens snabba utveckling har det också varit av intresse att jämföra användningen av dessa medier med läsningen av dagstidningar.

Upprepade undersökningar har visat, att opinionsbildningen i betydande utsträckning sker genom personlig påverkan från s. k. opinionsförmedlare. Dessa åtnjuter särskilt förtroende i sin omgivning och kan i vissa frågor – bland annat politiskt betingade – påverka ställningstagandena. Opinionsförmedlarna är bättre orienterade än andra och följer händelseutvecklingen och diskussionerna på åtskilliga vägar. Dagspressen är en betydande informationskälla, men vid sidan av den finns andra viktiga kanaler: radio, television, fack- och organisationspress, böcker, föreningsmöten.

Det är samtidigt klart, att opinionen endast delvis formas av åsiktsyttringar i form av ledarartiklar i tidningar, debattinlägg i radio och television o. s. v. Av stor betydelse är också den bild av skeendet som ges i de nyhetsförmedlande massmedierna: dagstidningar, radio och television. Denna nyhetsförmedling utgör en bas för opinionsbildningen. Den bild av skeendet som massmedierna ger kan dock aldrig vara objektiv. Urvalet av nyheter och presentationen av dem visar bl. a. en tendens att

färgas av journalisternas subjektiva uppfattning.

I ett vidare perspektiv påverkar massmedierna dessutom opinionen genom de delar av innehållet som varken utgöres av opinionsyttringar eller nyhetsförmedling. Också inslag av förströelsekaraktär kan exempelvis förstärka vissa attityder och på så sätt bidra till att forma publikens åsikter. Massmediernas hela innehåll spelar alltså – antingen direkt eller indirekt via opinionsförmedlarna – en roll i opinionsbildningsprocessen.

Som en utgångspunkt för sina ställningstaganden har utredningen därför ansett det angeläget att undersöka, vilken betydelse dagspressen har vid sidan av andra massmedier.

För alla massmedier gäller, att de för olika individer fyller olika funktioner. Televisionen kan exempelvis för vissa individer enbart tjänstgöra som en informationskanal, medan andra individer främst tittar på de program som syftar till förströelse och avkoppling. Givetvis kan också en och samma individ använda ett massmedium för att tillfredsställa olika behov, exempelvis både informations- och underhållningsbehov.

Många försök har gjorts att uppdelat de behov – eller funktioner – som massmedierna kan tillfredsställa. Utgångspunkten för de följande undersökningarna har varit en förhållandevis enkel indelning:

1. Informationsfunktionen
2. Den opinionsbildande funktionen
3. Underhållningsfunktionen

Av dessa kan informationsfunktionen indelas i delfunktioner.

Den innefattar kravet från mottagarna att bli informerade om aktuella händelser och att få bakgrunden till dessa.

Den innefattar också en instrumentell funktion, d. v. s. möjligheten att använda massmediernas information som ett medel, ett instrument, i den dagliga verksamheten. Mottagaren kan ha direkt nytta eller användning av informationerna i arbetet eller på fritiden.

Vidare innefattar informationsfunktionen en social funktion. Innehållet i massmedierna ger uppslag till samtalsämnen, och kontakterna med omgivningen underlättas därför om man tagit del av innehållet.

De svenska dagstidningarna förefaller att fylla samtliga tre funktioner. Givetvis fäster olika tidningstyper olika vikt vid var och en av delfunktionerna, men de torde på något sätt vara representerade i samtliga dagstidningar.

Utredningens undersökningar har syftat till att belysa i vilken utsträckning läsarna använder tidningen – och radio och television – i de nämnda funktionerna och i vad mån läsarna anser att tidningarna lyckats fylla dessa funktioner.

Den följande framställningen är indelad i fyra avsnitt. Först kommer »Dagspressen och den politiska opinionsbildningen» som huvudsakligen är ett referat av professor Jörgen Westerståhls undersökningar på uppdrag av 1963 års pressutredning. Därpå följer avsnittet »Intervjuundersökningen» som är en sammanställning av tre delundersökningar – genomförda våren 1968 – med det gemensamma syftet att jämföra dagstidningar, radio och TV med avseende på de tre funktionerna: information, opinionsbildning och underhållning. Det tredje avsnittet, »Dagspressen och de tre funktionerna», är en summering för dagstidningarnas del. Det sista avsnittet, »Sammanfattning», innehåller en återknytning till den inledande funktionsindelningen, en sam-

manställning av viktigare tendenser i materialet och en jämförelse mellan de tre medierna.

2.1 Dagspressen och den politiska opinionsbildningen

Den opinionsbildande funktionen har i intervjuundersökningen ägnats relativt litet utrymme. Anledningen är att det redan gjorts en rad undersökningar i Sverige om dagspressens betydelse i den politiska opinionsbildningen. Den kanske mest utförliga gjordes i samband med 1963 års pressutredning av professor Jörgen Westerståhl. Eftersom bara delar av denna undersökning refererades i betänkandet (SOU 1965: 22) ska här ges en sammanfattning.

I första hand har Westerståhl utnyttjat resultat från en intervjuundersökning genomförd vid 1964 års val.

Sambandet mellan tidningsläsning och partival belystes redan i 1963 års pressutrednings betänkande (s. 35–41).

Trots att partiernas andelar av väljarkåren inte alls överensstämmer med deras andelar av dagstidningarnas samlade upplaga finns ett tydligt samband mellan röstning och tidningsläsning.

Westerståhl och Janson har nämligen lyckats visa att det råder ett ekologiskt samband mellan röstning och tidningsläsning. Detta innebär att för ett visst geografiskt område samvarierar den andel ett parti får av väljarkåren med den andel samma parti har av den totala dagspressupplagan i samma område. (Westerståhl–Janson: Politisk press. 1958)

Av den förra pressutredningens betänkande framgick att ca 85 procent av de borgerligt röstande läser enbart borgerlig press medan motsvarande siffra för socialdemokraterna är 25 procent. Hela 46 procent av socialdemokraterna läser enbart borgerlig press. 27 procent läser både borgerlig och socialdemokratisk press. Av de borgerliga väljarna läser folkpartister och centerpartister huvudsakligen folkpartitidningar – 61 resp. 38 procent. Högerväljarna fördelar sig lika på enbart höger-

press, enbart folkpartipress och både höger- och folkpartipress – 28, 27 resp. 28 procent.

Ser man i stället på hur läsarna av press med viss politisk färg fördelar sig röstmässigt finner man att 81 procent av dem som läser socialdemokratisk press också röstar socialdemokratiskt och att 60 procent av dem som läser både socialdemokratisk och borgerlig press röstar socialdemokratiskt. För den borgerliga pressen är den högsta motsvarande siffran 41 procent och den avser andelen centerpartister bland dem som enbart läser centerpartitidningar.

För storstadstidningarna fanns så många läsare med i urvalet att det för varje tidning gick att beräkna andelen som röstade i enlighet med tidningens partifärg. Resultatet framgår av tabell 2: 1.

Tabell 2: 1 liksom det tidigare avsnittet belyser det faktum att den socialdemokratiska pressen är inomspridd, dvs. huvudsakligen läses av sympatisörer, medan framför allt den folkpartistiska men även högerpressen är överspridd, dvs. läses över parti-gränserna och i stor utsträckning av icke-sympatisörer.

Den viktigaste orsaken till att så många inte läser »egna» tidningar är att partiet saknar tidning i området. I flertidningsområden når partierna genomsnittligt 71 procent av sina väljare om de har en lokal tidning. Saknar de lokal tidning når de endast 18 procent och då med tidningar från andra områden. Motsvarande siffror för entidningsområden är 90 resp. 38 procent. Ett parti når alltså 2,5 till 4 gånger så många

av sina väljare i området om det företräds av en lokal tidning.

2.1.1 Kunskap om tidningens politiska tendens

Westerståhl menar att »en förutsättning för att valet av tidning skall kunna vara politiskt betingat liksom för att tidningens politiska budskap skall kunna ge en bestämd politisk anvisning är, att tidningens läsare känner till vilket parti tidningen i huvudsak stöder». Han ställde därför frågor om tidningarnas partifärg. Tabell 2: 2 visar resultatet.

Att höger- och MbS-väljarna i större utsträckning känner sina tidningars politiska tendens avspeglar bl. a. det faktum att inom socialgrupp 1 är 90 procent orienterade om minst en läst tidnings politiska färg. Socialgrupp 2 och 3 har båda lägre värden. Män är i detta hänseende bättre informerade än kvinnor.

Vänder man på frågeställningen och ser på hur många läsare av viss typ av tidning som känner den politiska tendensen varierar värdena mellan 54 procent (folkpartiets storstadskvällspress) och 93 procent (socialdemokratisk landsortspress). Andelarna bland de läsare som läser »egen» tidning ligger genomsnittligt 10 procent högre. De varierar mellan 58 procent (folkpartiets storstadskvällspress) och 99 procent (högerens storstadspress).

För tre storstadstidningar gäller att mindre än 60 procent känner tidningens poli-

Tabell 2:1. Andel av storstadstidningarnas läsare som röstar i enlighet med tidningens politiska tendens (= tidningen en »egen» tidning).

För mindre än 30 % en »egen» tidning	För mellan 30 och 50 % en »egen» tidning	För mer än 60 % en »egen» tidning
Dagens Nyheter Expressen Göteborgs-Posten Göteborgs-Tidningen Kvällsposten	Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning Skånska Dagbladet Sydsvenska Dagbladet	Aftonbladet Arbetet Stockholms-Tidningen Svenska Dagbladet

Tabell 2:2. Läsarnas kunskap om tidningarnas politiska tendens och röstning på olika partier. (%)

Röstar på	h	cp	fp	s	Vpk	KDS	MbS	Uppgift om parti- sympati saknas	Ej röstat	Totalt
Känner minst en läst tidnings politiska tendens	86	77	82	78	83	85	94	64	58	77
Känner ingen läst tidnings politiska tendens	14	23	18	22	17	15	6	36	42	23
Totalt (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	264	357	406	1 236	65	41	31	74	343	2 817

tiska tendens. De tre är Expressen, Göteborgs-Tidningen och Kvällsposten, samtliga borgerliga kvällstidningar.

För tre andra storstadstidningar känner mer än 90 procent till vilket parti tidningen stöder. Dessa tre är alla morgontidningar – Arbetet (s), Svenska Dagbladet (h) och Sydsvenska Dagbladet (MbS). För Sydsvenska Dagbladet och Kvällsposten, som nu benämns oberoende liberala, har som rätta svar räknats både h och MbS.

2.1.2 Ledarläsning

Vill man ha säkra svar på hur många som läser ledare bör man ställa kunskapsfrågor på innehållet i artiklarna. Nöjer man sig med läsarnas egna utsagor, får man oftast en »prestigeeffekt» som höjer värdena.

I Sverige har man i olika undersökningar funnit att omkring en tredjedel av den vuxna befolkningen säger sig läsa ledare regelbundet. I tabell 2: 3 är andelen ledarläsare relaterad till det politiska intresset, till kön och till partifärgen på den lästa tidningen.

Av tabell 2: 3 framgår att de som läser en »egen» tidning och har högt politiskt intresse läser ledare i mycket stor utsträckning – hela 71 procent. Av de två variablerna förefaller det politiska intresset vara mer avgörande för ledarläsningen än tidningens politiska färg. 47 procent av de politiskt intresserade läser ledare även om tidningen inte har den »rätta» färgen.

Men de två variablerna är inte oberoende av varandra. Bland dem som läser »egen» tidning är gruppen högt politiskt intresse i majoritet, bland dem som läser andra tidningar i minoritet. Antagligen nöjer sig en politiskt intresserad läsare inte med andra partiets press. I viss utsträckning kan det också vara en direkt påverkan. Om man i sin tidning på ledarplats möter åsikter som man delar kan det politiska intresset på sikt stegas.

2.1.3 Tidningsläsning och partiståndpunkter

För att belysa i vad mån läsarnas åsikter i specifika valfrågor påverkas av den lästa

Tabell 2:3. Ledarläsning (i procent), läsning av »egen» tidning och politiskt intresse (1960).

	Män	Kv	Läser någon »egen» tidning			Läser inte »egen» tidning		
			Högt pol. intresse	Lågt pol. intresse	Samtliga	Högt pol. intresse	Lågt pol. intresse	Samtliga
Läser ofta ledare	55	25	71	22	48	47	18	29
Läser sällan ledare	45	75	29	78	52	53	82	71
Total (%)	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	615	657	370	337	707	217	348	565

Tabell 2:4. Partisympati, tidningsval o åsikt om regeringens sätt att sköta Wennerströmsaffären. (%)

Åsikt	Socialdemokratiska väljare		Övriga väljare		Antal
	läser s-tidning	läser inte s-tidning	läser s-tidning	läser inte s-tidning	
W-affären har skötts illa	22	37	62	73	1 169
Inte skäl kritisera regeringen	65	43	30	15	863
Ambivalenta eller Vet ej	13	20	8	12	328
Total (%)	100	100	100	100	
Antal	648	564	183	965	2 360

tidningens åsikter valde Westerståhl ut tre frågor som diskuterades i 1964 års valrörelse: regeringens sätt att sköta Wennerströmsaffären, det kommunala sambandet och högerns ATP-förslag.

Wennerströmsaffären (se tabell 2: 4) delade läsarna mycket tydligt i oppositions- och regeringsanhängare. Men det fanns också en klar skillnad mellan de socialdemokrater som läser socialdemokratiska tidningar och de som inte gör det. 65 procent av den förra gruppen anser att det inte finns skäl att kritisera regeringen men bara 43 procent av den senare. Bland borgerliga väljare finns motsvarande tendens. Av de icke-socialdemokratiska väljare som läser någon socialdemokratisk tidning anser 30 procent att det inte finns skäl att kritisera regeringen mot 15 procent av övriga väljare som inte läser socialdemokratisk press.

Den senare skillnaden tolkar Westerståhl som ett resultat av tidningspåverkan men då andelen icke-socialdemokrater som läser socialdemokratisk press är så liten måste man vara försiktig vid tolkningen. Det kan röra sig om dubbelläsande borgerliga väljare, vilka som andratidning väljer en socialdemokratisk, inte av brist på andra alternativ utan därför att de vill möta olika åsikter. Dessa personer kan i frågor av typ Wennerströmsaffären tänkas ha mindre extrema åsikter än andra väljargrupper.

Av de socialdemokratiska väljarna är det 53 procent som läser och 47 som inte läser någon socialdemokratisk tidning. Alltså en rätt jämn fördelning. Som nyss nämnts anser 65 procent av dem som läser socialdemokratisk inte läser socialdemokratisk press. Den-

na skillnad kan tolkas som en påverkan från den lästa tidningen, men det kan också vara så att de socialdemokrater som tydligast identifierar sig med partiet också i större utsträckning läser dess tidningar. Innebörden i det funna, och signifikanta, sambandet blir då att man väljer tidning efter åsikt och inte tvärtom.¹

kratisk press att det inte finns skäl att kritisera regeringen mot 43 procent av dem

För att ytterligare belysa ovanstående samband har man studerat hur placeringen längs en höger-vänsterskala i politiska åsikter hänger samman med tidningsvalet. Westerståhl har bestämt placeringen på skalan genom att använda ett av Bo Särilvik konstruerat index. Detta bygger på svaren på ett stort antal frågor om socialpolitik, skatter etc.²

Tabell 2: 5 visar hur de socialdemokratiska väljarna fördelar sig längs höger-vänsterskalan och tabell 2: 6 motsvarande för de borgerliga. I båda fallen ställs höger-vänsterattityden mot val av tidning.

Tendenserna i dessa två tabeller är enhetliga. Socialdemokrater som läser socialdemokratiska tidningar, enbart eller i förening med andra, placerar sig längre till vänster eller har en något starkare socialdemokratisk attityd än de som enbart läser borgerliga tidningar. För de borgerliga väljarna finns motsvarande samband.

¹ Fördelningen för socialdemokratiska och övriga väljare är var för sig testade med chi-tvåtest. De blir båda signifikanta på 0,1%-nivån.

² Se artikel i Statsvetenskaplig Tidskrift 1965:2—3.

Tabell 2:5. Socialdemokratiska väljare: Val av tidning och placering längs höger-vänster-skalan (%)

Läsning av soc.dem. och/ eller borg. press	Stark soc.dem. attityd	Måttl. soc.dem. attityd	Svag soc.dem. attityd	Ambivalent	Svag borg. attityd	Måttl. eller stark borg. attityd
Bara soc.dem.	38	28	25	20	22	10
Soc.dem. + borg.	35	29	27	23	26	21
Bara borg.	26	41	47	54	49	62
Bara opol.	1	2	1	3	3	7
Total (%)	100	100	100	100	100	100
Antal	183	289	277	408	115	29

Särilvik fick i en undersökning i samband med folkomröstningen om tjänstepensionen 1957 resultat som är intressanta att jämföra med de här refererade.³ Av de höger- och folkpartiväljare som röstade på partiets linje prenumererade 90 procent på en linje 3-tidning (h och fp stödde linje 3). Av de höger- och folkpartiväljare som röstade på linje 1 eller 2 prenumererade 64 procent på en linje 3-tidning. Av de socialdemokrater som röstade på linje 1 (stödde linje 1) prenumererade 46 procent på socialdemokratiska tidningar. För socialdemokrater som röstade på annan linje var motsvarande andel 21 procent.

2.1.4 Försök att isolera pressens betydelse

Westerstahl försöker på flera olika sätt belägga att tidningsläsningen har en politisk betydelse. I en sammanfattning konstaterar han att dessa försök i huvudsak utfallit negativt.

Vad han kan visa, och som delvis redan framgått, är att det finns en grupp politiskt intresserade, väl informerade läsare som nästan helt instämmer i ett visst partis åsikter. För dessa spelar tidningens politiska tendens en väsentlig roll vid val av tidning. De är beredda att köpa en mindre, tunnare tidning eller en tidning från ett annat område bara den företräder det egna partiet. För de politiskt mindre intresserade blir andra motiv än de politiska väsentliga vid tidningsvalet.

För majoriteten av läsare har i denna undersökning inte några orsakssamband mellan grundläggande politiska värderingar och tidningsval kunnat beläggas. Men att den typen av orsakssamband kan beläggas är sällsynt.

Det finns dock i materialet tendenser som tyder på att, i frågor som inte direkt berör

³ Särilvik: Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957, (SOU 1959:10) s 62f.

Tabell 2:6. Borgerliga väljare: Val av tidning och placering längs höger-vänsterskalan (%)

Läsning av soc.dem. och/ eller borg. press	Stark eller måttl. soc.dem. attityd	Svag soc.dem. attityd	Ambivalent	Svag borg. attityd	Måttl. borg. attityd	Stark borg. attityd
Bara soc.dem.	5	3	3	1	1	—
Soc.dem. + borg.	22	16	14	11	10	7
Bara borg.	73	79	82	87	88	92
Bara opol.	—	2	1	1	1	1
Total (%)	100	100	100	100	100	100
Antal	45	80	374	243	186	130

de centrala partipolitiska skiljelinjerna, pressen kan ha en direkt åsiktsbildande effekt. Den tidigare nämnda undersökningen i samband med folkomröstningen om tjänstepensionen är ett exempel på detta.

2.2 Intervjuundersökningen

Som en komplettering till Westerståhls undersökningar har utredningen genomfört egna intervjuundersökningar. Syftet med dessa har varit att kartlägga den vuxna befolkningens läsvanor, att söka besvara frågan hur läsaren använder sin dagstidning och att – främst med avseende på informationsfunktionen – jämföra dagstidningar med radio och TV.

Även om Westerståhls material ger den grundligaste bilden av den opinionsbildande funktionen har denna uppmärksamats också i intervjuundersökningarna. Informationsfunktionen har dock stått i centrum, underhållningsfunktionen har ägnats relativt begränsat intresse.

Den intervjuundersökning som under våren 1968 genomfördes på uppdrag av 1967 års pressutredning var uppdelad på tre olika urval och använde sig av tre olika frågeformulär.

1. *Riksundersökningen*: 2 000 slumpmässigt utvalda individer i åldern mellan 15 och 80 år. Fältarbetet utfördes av Statistiska centralbyrån.

2. *Barnenkäten*: 24 skolklasser – tre från varje årskurs från 2 till och med 9 tillfrågades om sina läsvanor. Formulären omfattade färre frågor än riksundersökningen men målsättningen var densamma. Urvalet var inte riksrepresentativt men för varje årskurs valdes en klass från en storstad, en från en stad eller köping, en från landsbygden.

3. *Intensivintervjuundersökningen*: Med kvoturvalsteknik drogs ett urval på 36 personer varav hälften från Stockholmstidningarnas spridningsområde och hälften från Umeåtidningarnas. I syfte att mer ingående pröva hållbarheten i funktionsindelningen var dessa intervjuer semi-strukturerade, dvs.

intervjuaren fick inom vissa frågeområden föra ett friare samtal med den intervjuade.

2.2.1 Riksundersökningen

Huvudundersökningen, riksundersökningen, genomfördes i mars–april 1968 och utgjorde en del av en sk omnibusundersökning. Därmed menas att frågor från flera uppdragsgivare samlas i ett formulär vilket i vissa fall kan bli ganska omfattande. Fördelen är att kostnaden blir lägre då fler är med och delar de fasta kostnaderna. Som en del av dessa kan man se den kostnad det medför att samla in uppgifter om intervjupersonernas ålder, yrke, utbildning etc. Nackdelen är att den längre intervjutiden medför ökat bortfall och kanske också en lägre kvalitet på svaren.

Enligt undersökningsplanen skulle 2 000 individer intervjuas. Statistiska centralbyrån drog i 1968 års mantalslängd ett urval på 2 019 individer. Urvalet görs i två steg men på sådant sätt att alla i mantalslängden (mellan 15 och 80 år) har samma sannolikhet att ingå i urvalet.

Av de 2 019 hade 5 avlidit före intervjutillfället. Det egentliga bortfallet blev sedan 231 av 2 014 eller 11,5 procent. Antalet »omnibusintervjuer» var alltså 1 783. För pressutredningens del tillkom ett internt bortfall på 4 varför 1 779 är det maximala antalet svar på pressfrågorna.

Knappt hälften av bortfallet, 5,2 procent, vägrade. De övriga anträffades aldrig, var sjuka eller var utomlands.

Bortfallet är något större än normalt för motsvarande undersökningar. En orsak kan vara det utförliga formuläret, intervjutiden närmade sig en timme. Bidragande var säkert att intervjuperioden låg i anslutning till påskhelgen. Sista ordinarie intervjudag var den 9 april, vilket var tisdagen i påskveckan.

Läsvanor

96,1 procent av urvalet läste regelbundet en eller flera dagstidningar (tabell 2: 7). 90,2 procent uppgav att de dagen före inter-

Tabell 2:7. Andel av befolkningen mellan 15 och 80 år som *regelbundet* läser någon dagstidning och andelen som en *vardag* läser någon dagstidning.

		Läser regelbundet				Läste senaste vardag				
		Ja	Nej	Totalt(%)	Antal	Ja	Nej	Vet ej	Totalt(%)	Antal
	Hela urvalet	96,1	3,9	100,0	1 779	90,2	9,2	0,6	100,0	1 671
Kön	Män	97,1	2,9	100,0	901	89,9	9,5	0,6	100,0	849
	Kvinnor	95,1	4,9	100,0	878	90,5	8,9	0,6	100,0	822
Ålder	15—24 år	92,3	7,7	100,0	358	85,4	12,3	2,3	100,0	342
	25—44	96,7	3,3	100,0	579	92,1	7,7	0,2	100,0	535
	45—64	97,7	2,3	100,0	563	91,5	8,3	0,2	100,0	527
	65—80	96,8	3,2	100,0	279	89,9	10,1	—	100,0	267
Utbildning	Folkskola	96,7	3,3	100,0	1 028	88,8	10,8	0,4	100,0	975
	Påbyggd folkskola	93,7	6,3	100,0	268	91,8	7,5	0,8	100,0	255
	Realexamen	95,9	4,1	100,0	295	91,1	7,4	1,5	100,0	271
	Studentex.	95,6	4,4	100,0	113	94,3	5,7	—	100,0	105
	Akademisk ex	100,0	—	100,0	68	95,1	4,9	—	100,0	61
Bostadsort	Sth, Gbg, Malmö	95,9	4,1	100,0	338	91,1	7,9	1,0	100,0	292
	Övr. städer	96,1	3,9	100,0	616	90,4	8,9	0,7	100,0	575
	Landsort	96,2	3,8	100,0	825	89,7	10,0	0,2	100,0	804
Civilstånd	Gift	97,9	2,1	100,0	1 127					
	Änka/änkling	94,9	5,1	100,0	98					
	Frånsk.	100,0	—	100,0	44					
	Ogift	92,2	7,8	100,0	510					
Polit. parti	Högern	99,5	0,5	100,0	182	95,4	4,6	—	100,0	175
	Centerp.	98,8	1,2	100,0	160	92,9	6,4	0,7	100,0	156
	Folkp.	96,9	3,1	100,0	257	88,7	11,3	—	100,0	238
	Sociald.	96,7	3,3	100,0	664	91,5	8,0	0,5	100,0	625
	Vpk	97,7	2,3	100,0	43	95,0	5,0	—	100,0	40
	KDS	90,9	9,1	100,0	11	90,9	9,1	—	100,0	11
	SFF(h+fp)	97,4	2,6	100,0	38	82,4	17,6	—	100,0	34
	(cp+fp)	98,0	2,0	100,0	49	97,9	2,1	—	100,0	47
	Vägrar	96,4	3,6	100,0	83	84,5	15,5	—	100,0	71
	Vet ej	90,3	9,7	100,0	288	84,4	13,3	2,3	100,0	270
	Inkomst	—10 000:	93,2	6,8	100,0	429	84,7	13,7	1,6	100,0
10—19 000:		96,6	3,4	100,0	324	91,9	7,8	0,3	100,0	308
20—39 000:		97,2	2,8	100,0	671	92,0	7,8	0,2	100,0	626
40—59 000:		98,6	1,4	100,0	207	94,2	5,8	—	100,0	191
60 000: —		98,5	1,5	100,0	67	95,0	5,0	—	100,0	60
Vägrar		96,7	3,3	100,0	30	80,0	16,0	4,0	100,0	25
Vet ej	90,7	9,3	100,0	43	87,2	12,8	—	100,0	39	

vjudagen läst någon dagstidning. Eftersom dagstidningsbegreppet innefattar åtskilliga tidningar som bara kommer några gånger i veckan är det naturligt att det finns personer som läser tidningar regelbundet men inte varje dag. De lösnummersålda kvällstidningarna från storstäderna bidrar också till denna differens.

Läsvanorna fördelade på sju bakgrunds-

variabler framgår också av tabell 2:7. Eftersom nästan alla i urvalet läser tidningar blir likformigheten mellan grupperna stor. Ett par grupper med speciellt låga läsvärden är de i åldern 15–24 år där 7,7 procent inte regelbundet läser någon dagstidning, de ogifta 7,8 procent, de med inkomster under 10 000 kr om året 6,8 procent, de som inte vet vilken inkomst de har 9,3 procent och

de som inte vet vilket politiskt parti de stöder 9,7 procent.

På frågan om dagstidningsläsning dagen före intervjudagen bör prestigesvaren vara färre. Fler kvinnor än män hade läst någon dagstidning under gårdagen, omvänt könskillnad mot regelbunden läsning. Bland åldersgruppen 15–24 år hade 12,3 procent inte läst någon dagstidning under gårdagen och bland gruppen 65–80 år 10,1 procent. Läsfrekvensen stiger med stigande utbildning. 10,8 procent av de folkskoleutbildade hade inte läst någon tidning under gårdagen not 4,9 procent av akademikerna. En del av förklaringen till detta ligger i den annorlunda presstrukturen på landsbygden jämfört med städerna. På landsbygden och i mindre tätorter har dagstidningar med utgivningsfrekvenser mellan 1 och 5 dagar i veckan relativt stor spridning. I städerna däremot dominerar 6–7-dagarsstidningar. Läsvärdena fördelade på bostadsorter är lämpliga exempel. Andelarna som inte regelbundet läser någon dagstidning var för »Storstad» 4,1 procent, för »Stad, köping» 3,9 procent och för »Annan bostadsort» 3,8 procent. Andelarna som inte läste någon dagstidning i går var för »Storstad» 7,9 för »Stad, köping» 8,9 och för »Annan bostadsort» 10,0 procent. Också denna differens har alltså »vänt sig».

Huvudintrycket är att den vuxna befolkningen, 15–80 år, är flitiga tidningsläsare. 96 procent läser regelbundet en dagstidning. Lägst läsvärden har 15–24 åringarna och de ogifta. Det finns anledning att tro att många avstår från att prenumerera på en tidning de år man flyttat från sina föräldrar men ännu inte bildat egen familj. De

läser tidningar men mindre regelbundet. Många av dem köper lösnummer, andra läser på arbetet eller hos bekanta.

Antal lästa tidningar

Varje individ fick ange samtliga dagstidningar han eller hon läste. De vanligaste svaren var en tidning, 36 procent, eller två tidningar, 40 procent av de intervjuade. 4 procent läste fler än tre tidningar, lika många läste inte någon tidning. Se tabell 2:8.

För flertidningsläsarna finns tydliga skillnader mellan deras »förstahandstidning»¹ och övriga lästa tidningar. I tabell 2:9 finns uppgifter om i vilken utsträckning tidningarna är abonnerade och om läsarna läser samtliga eller färre än samtliga nummer.

Förstahandstidningen är i mycket stor utsträckning, 81 procent, en abonnerad tidning. Övriga lästa tidningar (tidning 2–4 i tabellen) köps i allmänhet i lösnummer. Rimligen medför detta en mindre regelbunden läsning av tidning 2–4. Tabellen stöder detta antagande då tidning 1 har läsare av vilka 90 procent läser samtliga

¹ Med förstahandstidning avses här den tidning som intervjupersonen spontant nämnde först, med andrahandstidning den som nämndes i andra hand osv. Avsikten var att få reda på vilken tidning intervjupersonen betraktade som *sin* tidning. I stället för att fråga vilken tidning man betraktade som den mest oumbärliga eller vilken man sist skulle avstå från valdes nämnda teknik. Av svaren att döma fungerade den bra. De allra flesta flertidningsläsare har nämnt den abonnerade landsortstidningen före den lösnummerköpta kvällstidningen vilket var att vänta.

Tabell 2:8. Antal lästa tidningar. Frekvensfördelning, procentuell fördelning och kumulativ fördelning.

Antal tidn.	Antal pers.	Procent	Antal tidn.	Antal pers.	Procent
0	70	4	Minst 0	1 779	100
1	636	36	» 1	1 709	96
2	724	40	» 2	1 073	60
3	283	16	» 3	349	20
Fler än 3	66	4	» 4	66	4
Totalt	1 779	100			

Tabell 2:9. De lästa tidningarna (i den ordning de nämndes av intervjupersonerna) fördelade på lösnummer, abonnemang och annat, samt fördelade efter om läsarna läser samtliga utkommande nummer eller inte.

Tidning	Abonnerad	Lösnummer	Annat	Total %	Samtliga nummer	Färre än samtliga	Total %
1	81	15	4	100	90	10	100
2	32	59	9	100	56	44	100
3	18	71	11	100	39	61	100
4	23	68	9	100	44	56	100

utkommande nummer. Andelarna för tidning 2-4 varierar mellan 39 och 56 procent.

Eftermiddagstidningarna från storstäderna med sin karaktär av komplementtidningar förklarar en stor del av skillnaderna mellan förstahandstidning och övriga tidningar. I tabell 2:10 har läsarna fördelats på tidningstyper. Storstadskvällstidningarna har 9 procent av förstahandstidningsläsarna men omkring hälften av läsarna bland tidning 2-4.

9 procent har alltså angett en kvällstidning som första tidning. Stämmer nu antagandet att dessa verkligen betraktar den som *sin tidning*? Med den använda frågemetoden går det inte att lämna något svar. En hel del av dem kanske läser flera tidningar men ändå nämnt kvällstidningen först. Av primärmaterialet framgår att 80 procent av dem som nämnt en storstadskvällstidning i första hand läser samtliga nummer av denna tidning. I detta avseende liknar de mer övriga förstahandstidningsläsare än övriga kvällstidningsläsare.

Genomsnittlig lästid

För att få någorlunda säkra svar på hur lång tid som ägnades åt tidningsläsning delades dygnet i tre delar - kl. 0-9, 9-17 och 17-24. För varje del, och varje tidning, frågades om hur många minuter som ägnades åt tidningsläsning.

Den genomsnittliga totala lästiden var 47 min, därav 31 min. för tidning 1. Om tidning 1 var en storstadstidning ökade lästiden till mellan 36 och 41 min. Tabell 2: 11 visar att lästiden blev kortare ju senare en tidning nämnts i de intervjuades uppräkringar.

Längre lästider än sina jämförelsegrupper hade män, 52 min. totalt, de mellan 45 och 64 år, 52 min., mellan 65 och 80 år, 63 min., de med minst studentexamen 55 min., de med inkomst över 40 000 kr., 52-59 min. och de som nämnt en storstadstidning som förstastidning, 57 min. (7-dagars morgontidning) eller 52 min. (6-dagars morgontidning).

Korta lästider hade 15-24-åringarna, 30 min., de ogifta, 36 min., samt de som inte

Tabell 2:10. De lästa tidningarna (i den ordning de nämndes av intervjupersonerna) fördelade på tidningstyp - storstad, morgon, storstad, kväll och landsortstidningar, samt dessa tidningstypers andel av den samlade upplagan första halvåret 1967.

Tidning	Storstad morgon	Storstad kväll	Landsortstidningar	Total (%)
1	32	9	59	100
2	19	50	31	100
3	20	59	21	100
4	21	53	26	100
Andel av upplagan 1967	25	28	47	100

Tabell 2:11. De lästa tidningarna (i den ordning de nämndes av intervjupersonerna) fördelade på tidsintervall efter hur lång tid de lästes.

Tidning	Total lästid				Total %
	0—15 min.	16—45 min.	45—90 min.	90— min.	
1	32	46	19	3	100
2	61	31	8	0	100
3	76	21	3	—	100
4	88	12	—	—	100

lämnat uppgift om sin utbildning, 30 min., sin inkomst, 38 min., eller vilket politiskt parti de sympatiserar med, 37 min.

Läsning av olika typer av innehåll

Intervjuformuläret innehöll frågor om tjugo typer av tidningsinnehåll. Avsikten var inte att hela tidningens innehåll skulle gå att dela upp och placera i dessa tjugo kategorier. Det är i stället exempel på innehåll som förekommer och valda så att de tre funktionerna ska bli belysta.

Frågan formulerades »Händer det att Ni läser (familjenyheter)?» och den tillfrågade skulle svara med ett av alternativen alltid, ofta, sällan, aldrig. Dessa frågor knöts inte till någon särskild tidning utan de som läste flera tidningar fick ge ett sammanfattande svar om sina läsvanor.

På något sätt skulle de intervjuade också få ange hur väsentligt de ansåg detta innehåll vara. Frågan fick en ganska allmän formulering »Anser Ni att det står för mycket, för litet eller lagom om (idrott) i Er dagstidning?» Eftersom flertidningsläsarna kan bedöma de olika tidningarna olika ställdes frågan både för den tidning som nämnts i första hand och den som nämnts i andra hand.

Det förefaller självklart att variabeln »läser alltid—läser aldrig» skulle samvariera med »för litet—för mycket». Men även hur stort utrymme ett visst innehåll brukar uppta kan påverka svaren. En läsare som inte läser börsnoteringarna behöver inte anse att tidningen innehåller för mycket börsnotering-

ar. Börsmaterialen har prestigekaraktär och dessutom upptar det ett ganska konstant och begränsat utrymme. Läsare som inte läser sportnyheterna kan väntas välja alternativet »för mycket» i större utsträckning än icke-börsnoteringsläsarna. Tyvärr fick intervjuarna så otydliga instruktioner att de i stor utsträckning underlät ställa frågan »för mycket—för litet» till personer som uppgav sig inte läsa visst innehåll. Ovanstående antagande kvarstår alltså som en hypotes.

Tabell 2: 12 ger svaren på innehållsfrågorna. De två kolumnerna längst till höger anger den andel som tycker att det står »lagom» av ett visst innehåll i tidning 1 resp. 2.

Innehållskategorierna är rangordnade på så sätt att andelen som svarat att de alltid läser adderats till andelen som svarat att de ofta läser. Kategorin »Radio, TV», som omfattar både själva programmet och reportage och artiklar kring program eller medverkande, kommer först med andelen 84,1 (67,1 + 17,0) därefter »Artiklar om olyckor och brott» med 84,1 (56,1 + 28,0) osv. När två kategorier som i exemplet får samma andel går den före som har högst andel »alltid-svar».

Kategorier som skulle kommit högre på listan om bara »alltid-svaren» räknats är »Familjenyheter» och »Serier». Dessa är exempel på vad som kallas U-formade nyhetskategorier. Med det menas att svaren är samlade kring ytterlighetsalternativen alltid och aldrig. Familjenyheter har svarsfördelningen 47—12—13—23 och serier 32—9—11—44 på svaren alltid—ofta—sällan—aldrig. Ett annat exempel är idrott med fördelningen 31—19—19—27.

Med L-formade nyhetskategorier menas att de flesta svaren ligger i en av extremerna. Exempel på detta är »Radio, TV» med 67—17—7—5 och »Bokrecensioner» med 8—11—21—55.

Den höga och avvikande siffran för andelen som inte vet om de läser ledarsidan, 8 procent, beror på att ett tryckfel i formuläret gjorde det svårt för intervjuaren att markera svaret och för kodaren att tyda det.

Tabell 2:12. Innehållskategorierna rangordnade och fördelade efter läsfrekvens samt den andel av läsarna, (som läser en resp minst två tidningar), som anser att det står lagom mycket av detta innehåll i tidning 1 (den av de intervjuade först nämnda tidningen) och tidning 2.

Innehålls- kategori	Läser alltid	Läser ofta	Läser sällan	Läser aldrig	Vet ej	Läser ej tidn	Total %	Andel som tycker det finns lagom av detta innehåll i	
								Tidn 1	Tidn 2
1 Radio, TV(program, artiklar)	67	17	7	5	0	4	100	80	43
2 Olyckor, brott	56	28	8	3	1	4	100	68	60
3 Krigshändelser	45	25	13	13	0	4	100	63	62
4 Insändarspalter	37	24	19	16	0	4	100	58	57
5 Samhällsfrågor (t ex vattenvård, narkotika-problemet, film-censur)	32	29	17	17	1	4	100	58	57
6 Familjenyheter	47	12	13	23	1	4	100	70	50
7 Artiklar om den lokala arbetsmarknaden eller om lokala företag	32	23	17	24	0	4	100	55	46
8 Idrott	31	19	19	27	0	4	100	53	57
9 Frågespalter	25	22	20	29	0	4	100	49	46
10 Konsumentupplysn.	20	26	22	28	0	4	100	49	43
11 Känt folk i nöjesbranschen	21	23	23	28	1	4	100	48	46
12 Referat från stads- och kommunalfullmäktige	25	19	21	31	0	4	100	53	43
13 Referat från riksdagen	19	23	25	29	0	4	100	55	55
14 Serier	32	9	11	44	0	4	100	48	45
15 Ledarsidan	22	17	20	29	8	4	100	53	50
16 Nöjesannonser	21	14	25	35	1	4	100	50	46
17 Film (art. och recensionier)	13	17	24	41	1	4	100	49	46
18 Lokala föreningsmöten (reportage och annonser)	17	12	17	50	0	4	100	41	33
19 Lokala konserter, teatr. och utställn.	13	15	23	45	0	4	100	45	40
20 Bokrecensionier	8	11	21	55	1	4	100	34	33

De 8 procenten är alltså till stor del internt bortfall.

Omkring hälften svarade genomgående att de ansåg att det var lagom mycket av en innehållskategori. Från den återstående hälften ska dras den del som aldrig läser just detta innehåll. Det innebär att i regel endast 15–25 procent av läsarna av en innehållstyp valt något av svarsalternativen för mycket eller för litet.¹

För 15 kategorier av 20 var för litet ett vanligare svar än för mycket. Från vissa utgångspunkter är det egentligen överraskande att inte läsarna önskar mer av allt. Men ser man på de fem kategorier där för

mycket dominerade över för litet verkar det som om en del läsare hade bestämda åsikter om vad en tidning bör innehålla. De fem var: olyckor och brott, idrott, känt folk, nöjesannonser och krigshändelser. Även bland grupper som uppgav att de alltid läs-

¹ Exempel. Kategori 12 »Referat från stads- och kommunalfullmäktige». 53 procent av läsarna anser att det står lagom mycket i tidning 1. 31 procent angav att de aldrig läste om stads- och kommunalfullmäktige och de allra flesta av dem fick då — av misstag — inte svara på frågan om de ansåg tidningen innehålla för mycket eller för litet om detta. Återstår alltså ca 16 procent. Sedan »Vet ej» ransats bort återstår 2 procent som tycker det står för mycket och 8 procent som anser motsatsen.

te om t. ex. brott och olyckor var för mycket ett vanligare svar än för litet – 17 procent mot 5. För gruppen som sällan läste om brott och olyckor var motsvarande andelar 44 procent mot 2. Att storstadstidningarna i hög grad är bidragande till just dessa åsikter visas av att av deras läsare anser 30 procent att det står för mycket om brott och olyckor mot 15 procent av landsortstidningarnas läsare. I detta avseende var det ingen skillnad mellan storstädernas morgon- och kvällstidningar.

Läsekretsar för skilda innehållskategorier

Materialet innehåller uppgifter om läsekretsens sammansättning för varje innehållskategori. Här ska endast konstateras att de gifta, de mellan 45 och 64 år, de med hög utbildning och männen dominerar de flesta kategorierna, däribland de med politiskt innehåll.

15–24 år och ogifta har tidigare avvikit genom låga läsvärden. Detsamma gäller också här. De innehållskategorier de läser i större utsträckning än andra grupper är film, nöjesannonser, serier och känt folk. För 15–24-åringarna dessutom idrott. De som inte har någon bestämd politisk åsikt är överrepresenterade som läsare av film, nöjesannonser och serier.

Uppenbart utgörs dessa tre läsargrupper i stor utsträckning av samma personer. Dessa ägnar mindre tid åt tidningsläsning än övriga och de är mer selektiva än övriga.

En speciell bearbetning gjordes för att se om tidningar med olika partifärg skilde sig beträffande läsarnas läsvanor. En iakttagelse beträffande centerpartitidningarna är värd att notera. De hade nämligen högre läsvärden än andra tidningar för stads- och kommunalfullmäktige, ledare, lokala föreningsmöten och frågespalter. Detta stämmer väl med kunskapen att dessa tidningar är inomspridda, dvs. främst läses av centerpartister. Kommunisternas dagspress är för liten för att tillåta jämförelser men för socialdemokraterna finns en parallell i höga läsvärden för ledare. Dessa två partiers press

liknar centerpartiets genom att också vara inomspridda.

I övrigt har storstädernas morgontidningar fler läsare än andra tidningstyper av krigshändelser, ledare, film och bokrecensioner; kvällstidningarna av idrott, film, insändare och känt folk; landsortstidningarna av referat från stads- och kommunalfullmäktige, familjenyheter, olyckor och brott och lokala föreningsmöten.

Mest tillförlitliga medium

Innehållet i de tre medierna kan värderas från olika utgångspunkter. En värdering ligger bakom när läsaren väljer att ta del av en artikel eller ett program. Samma värdering, möjligen friserad, ligger bakom de vanor den intervjuade uppger för intervjuaren. För innehållet i dagstidningar ställdes frågan om det utrymme som uppläts åt ett visst innehåll var för stort, för litet eller lagom. De intervjuades egna värderingar kommer i svaren på denna fråga att ha blandats upp ytterligare med allmänt omfattade och socialt accepterade värderingar.

Detsamma gäller svaren på frågan vilket medium som är mest tillförlitligt. För fyra specifika nyhetstyper (riksdagen, samhällsfrågor, olyckor och brott samt krigshändelser) fick de intervjuade ange det medium de ansåg gav de mest tillförlitliga informationerna. (Se tabell 2: 13.)

När man studerar svaren bör jämförelser inte i första hand göras mellan de tre medierna utan mellan de intervjuades medievänor och deras svar. Om vanor och svar markant skiljer sig är det troligt att medierna bedöms som olika tillförlitliga.

Av nyhetskategorierna är två – riksdagen och krigshändelser – av ren riks- eller utrikeskaraktär. Samhällsfrågor exemplifierades med filmcensur, vattenvård och narkotikaproblemet och även denna kategori bör i första hand ha uppfattats som en rikskategori. Den fjärde – olyckor och brott – kan vara såväl lokal som riks eller utrikes. Med tanke på den framträdande placering lokala brott och olyckor får i lokaltidningar och på de höga läsvärden detta innehåll

Tabell 2:13. »Mest tillförlitliga medium» för fyra nyhetskategorier.

Nyhetskategori	Mest tillförlitliga medium					Total (%)
	Dagstidn	Radio	TV	Annat	Vet ej	
Riksdagen	16	11	64	2	7	100
Samhällsfrågor	38	10	43	1	8	100
Olyckor och brott	51	10	32	1	6	100
Krigshändelser	20	8	64	1	7	100

har är det troligt att denna kategori främst bedömts som lokal av de intervjuade.

Ordningföljden mellan medierna är TV, dagstidningar, radio utom för olyckor och brott där TV och dagstidningar bytt plats. Detta, liksom att dagstidningarna får hög andel också för samhällsfrågor, stämmer väl med de intervjuades vanor. De har svarat med det medium där de hämtar sina informationer.

För samtliga medier gäller att de som anger ett medium som det mest tillförlitliga också tar del av det i större utsträckning än de som angett andra medier. De som svarade vet ej på dessa frågor kännetecknas av kort exponeringstid för alla tre medierna. Även detta stöder antagandet att man inte i någon större utsträckning avvikit från sina vanor när man svarat.

De enda som egentligen kan göra en riktig bedömning av det frågan ordagrant avsåg är de som noga följer minst två medier. Materialet visar att med flitigt utnyttjande av olika medier stiger andelen som anger dagstidningar som mest tillförlitliga. Detta stämmer väl med bilden av dagstidningar som ett seriöst medel för information attraherande opinionsförmedlare och personer med hög utbildning.

Som en komplettering till Westerståhls

undersökning kan det vara skäl att redovisa hur en väljargrupp bedömer tillförlitligheten hos dagstidningar. I materialet var endast socialdemokraterna tillräckligt många för att tillåta en uppdelning av detta slag och i tabell 2: 14 visas sambandet mellan väljarnas politiska åsikt, den lästa tidningens politiska åsikt och förtroendet för dagstidningar.

Genomgående bedöms dagstidningarna som mer tillförlitliga om någon av de tidningar man läser företräder det egna partiet. Detta gäller socialdemokrater men också höger- och folkpartiväljare om jämförelsen gäller enbart borgerliga tidningar jämfört med kombinationen borgerlig och socialdemokratisk tidning.

Störst är skillnaderna för de politiskt betonade kategorierna riksdag och samhällsfrågor men de går i samma riktning också för olyckor och brott och krigshändelser.

Radiolyssnandet

Av hela urvalet uppgav 66 procent att de hört på radio någon gång under föregående dag. (Tabell 2: 15.) Denna siffra är direkt jämförbar med de 90 procent som läst någon dagstidning under föregående dag. För TV ställdes inte motsvarande fråga. Där-

Tabell 2:14. Andel av de socialdemokratiska väljarna som angett dagstidningar som det mest tillförlitliga mediet fördelade efter lästa tidningars politiska tendens.

Läst tidningspol tendens	Dagstidningar mest tillförlitliga medium för			
	riksdagsnyheter	samhällsfrågor	olyckor och brott	krigshändelser
Borgerlig	15	39	55	19
Socialdem.	28	47	61	23
Borg. + Soc.dem.	17	45	53	22

Tabell 2:15. Radiopublikens storlek en vardag (mars—april 1968).

	Lyssnat på radio	Ej lyssnat på radio	Vet ej	Total %	Antal
Hela urvalet	66,2	33,1	0,7	100,0	1 671
Män	61,0	38,6	0,4	100,0	849
Kvinnor	71,5	27,4	1,1	100,0	822
15—24 år	70,2	29,2	0,6	100,0	342
25—44 år	68,2	31,2	0,6	100,0	535
45—64 år	61,1	38,0	0,9	100,0	527
65—80 år	67,0	32,2	0,8	100,0	267
Folkskola	66,9	32,6	0,5	100,0	975
Påbyggd folkskola	68,2	31,0	0,8	100,0	255
Realexamen	67,9	31,4	0,7	100,0	271
Studentexamen	62,9	35,2	1,9	100,0	105
Akad. examen	47,5	52,5	—	100,0	61
Sth, Gbg, Malmö	55,8	42,8	1,4	100,0	292
Övr. städer	67,3	32,5	0,2	100,0	575
Landsort	69,2	30,0	0,8	100,0	804

emot finns uppgiften att 83 procent sett något TV-program de senaste tre dagarna.

Lägre lyssnarsiffror än andra grupper har män, 61 procent, 45—64 år, 61 procent, studentexamen, 63 procent, akademisk examen, 48 procent, och storstad, 56 procent.

För att om möjligt få en uppfattning om vilken eller vilka funktioner radiolyssnandet fyller ställdes frågor om tidpunkter för lyssnandet, val av programkanal och av program (nyheter eller andra program). Resultatet framgår av tabell 2: 16.

Det enda tidsintervall då program 1 hade en större publik än program 3 (melodiradion) var före kl. 9. Program 1 nådde då 21 procent mot 18 procent för program 3. Program 1 hade toppar också vid sina andra stora nyhetsändningar, kl. 12—13 och kl. 17—19. Programmet hördes då av 13 resp.

12 procent av den vuxna befolkningen. Program 1, med sin seriösa karaktär, hade många lyssnare inom utbildningsgrupperna enbart folkskola och akademiker, storstadsbor, 1—2 personershushåll och framför allt bland äldre.

Melodiradion hade överrepresentation av personer med utbildning från påbyggd folkskola till och med studentexamen, icke-storstadsbor, ogifta, hushåll med minst tre personer och framför allt yngre.

40 procent hörde någon nyhetsändning på morgonen, 31 procent någon mitt på dagen och 24 procent någon efter kl. 18. (Jämför TV-Aktuellt som brukar ses av 55—60 procent.) Kvinnor, 65—80 år, gifta och glesbygdsbor lyssnade på nyheter i större utsträckning än andra grupper. Kvinnorna utgjorde för övrigt en majoritet av radiolyss-

Tabell 2:16. Radiopublikens storlek vid olika tidpunkter en vardag (mars—april 1968) fördelad på programkanaler samt andelen som hört något nyhetsprogram. (%)

Tidpunkt	Lyssnat på radio	Därav		Lyssnat på nyheter
		P1	P3	
Före kl 9	43	21	18	40 (»Nyheter på morgon»)
9—12	28	4	21	
12—13	33	13	16	31 (»Nyheter mitt på dagen»)
13—17	27	5	21	
17—19	32	12	16	24 (»Nyheter efter kl 18»)
Efter kl 19	18	4	12	

Anm. Utöver svarsalternativen P1 och P3 fanns P2 samt alla kombinationer av dessa tre program. P2 nådde aldrig över 1 procent.

Tabell 2:17. TV-publikens sammansättning (mars—april 1968).

	Sett minst ett TV-program de tre senaste dag.					Genomsnittlig storlek samtl program				Genomsnittlig storlek Aktuellt kl 19				Genomsnittlig storlek sena nyheter			
	vard	fred	lörd	sönd		vard	fred	lörd	sönd	vard	fred	lörd	sönd	vard	fred	lörd	sönd
Ja	83	30	43	43	27	56	56	59	46	19	25	41	22				
Nej	17	70	57	57	73	44	44	41	54	81	75	59	78				
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100				

narna hela dygnet. Även de regionala sändningarna, som genomsnittligt hördes av 22 procent, hade fler kvinnor än män som lyssnare. Gruppen 15–24 år, vars radiolyssnande var starkt koncentrerat till melodiradion, lyssnade på regionalradion oftare än andra åldersgrupper. Intresset för regionalradio sjönk med stigande ålder och även med stigande tätortsgrad.

TV-tittandet

Frågorna för TV har utformats av Sveriges Radio och skiljer sig från tidnings- och radiofrågorna. Tabell 2: 17 visar hur många som sett något TV-program under de tre dagar som föregick intervjun (83 procent), den genomsnittliga storleken hos TV-publiken (30 procent), och hur många som såg de två nyhetssändningarna (46–59 procent, 19–41 procent).

En vardag är alltså TV-Aktuellts publik 56 procent av befolkningen mellan 15 och 80 år. Män, äldre och personer med enbart folkskola ligger över genomsnittet som tittargrupper. 15–24-åringarna ligger lägst med 39 procent. Av TV-innehavarna över 65 år ser mer än 80 procent Aktuellt kl. 19.

De sena nyheterna ses av 19 procent måndagar–torsdagar, 25 procent på fredagar, 41 procent på lördagar och 22 procent på söndagar. Vardagssiffran för 15–24-åringarna är 13 procent, alltså klart lägre än genomsnittet. Av utbildningsgrupperna har i detta fall de med minst realexamen flest tittare.

Samband mellan tidningsläsning, radiolyssnande och TV-tittande

10 procent hade inte läst någon dagstidning senaste vardag, 33 procent hade inte lyss-

Tabell 2:18. TV-publikens sammansättning en utvald vardag (mars—april 1968).

Andel som sett de olika programmen

Tid	Program	Hela urvalet			TV-innehavare									
		Totalt %	Har TV	Har ej TV	Män	Kv.	15–24 år	25–44 år	45–64 år	65–80 år	Folk-skola	Påb. folksk.	Högre utb.	
19.00	Aktuellt	57	61	7	64	58	42	57	65	87	65	54	56	
19.30	Väder	56	60	7	64	56	39	57	65	83	65	49	54	
19.35	Underhållning	28	30	5	29	32	30	28	29	37	35	25	23	
20.00	Kultur	16	17	—	18	16	9	12	22	28	17	17	17	
20.30	Underhållning	57	61	11	67	54	79	60	53	52	62	67	54	
21.20	Nyhetsmagasin	19	20	2	23	17	8	25	20	25	22	12	20	
21.50	Underhållning	17	18	2	19	17	12	25	15	16	16	14	25	
22.05	Nyheter	20	21	5	26	16	11	23	25	22	21	14	25	
22.15	Disk.	12	13	—	17	10	8	14	14	18	12	15	17	
	Antal	561	517	44	265	252	107	169	158	83	313	81	121	

Tabell 2:19. Samband mellan tidningsläsning (antal minuter och antal tidningar), radiolyssnande (antal minuter) och TV-tittande (sett/ej sett något program de senaste tre dagarna). Mars—april 1968.

Sett minst ett TV-program senaste tre dagarna	Radiolyssnandet i minuter senaste vardag					Total %	Antal	%
	Ej radio	0—15 min	16—45 min	46—90 min	91— min			
Ja	46	3	7	11	33	100	1 482	83
Nej	53	1	7	10	29	100	297	17
Antal	847	40	124	198	570		1 779	

Sett minst ett TV-program senaste tre dagarna	Tidningsläsning i minuter senaste vardag					Antal lästa tidningar					
	0—15 min	16—45 min	46—90 min	91— min	Total %	Antal %	0	1	2	3	4—
Ja	23	39	28	10	100	1 482 83	3	35	42	16	4
Nej	37	31	24	8	100	297 17	9	39	35	14	3
Antal	440	672	491	169		1 779	70	636	724	283	66

nat på radio senaste vardag och 17 procent hade inte sett något TV-program under de senaste tre dagarna. I viss utsträckning sammanfaller dessa grupper. Yngre, ogifta personer förekommer oftare än andra som icke-läsare, icke-lyssnare och icke-tittare.

Tabell 2: 19 visar att bland dem som sett TV de senaste tre dagarna fanns det relativt fler som hört på radio än bland dem som inte sett TV. 54 procent radiolyssnare i det första fallet, 47 i det senare. Vidare framgår att TV-tittarna i varje fall inte hör

kortare tid på radio än icke-TV-tittarna.

TV-tittarna är också flitigare tidningsläsare än övriga. 77 procent av dem ägnar minst 16 minuter åt tidningsläsning mot 63 procent av övriga. 62 procent av TV-tittarna läser minst två tidningar mot 52 procent av övriga och 3 procent av TV-tittarna läser inte någon tidning mot 9 procent av övriga.

Beträffande radiolyssnandet får program 1 antas fylla andra funktioner än program 3. Tabell 2: 20 visar att de som hör program

Tabell 2:20. Tidningsläsning i min. och antal tidningar mot lyssnarfrekvens för radions program 1 och program 3 (mars—april 1968).

Radiovanor	Tidningsläsning i min				Total %	Antal lästa tidningar					Total %	Antal %
	0—15	16—45	46—90	91—		0	1	2	3	4—		
Program 1:												
varje dag	21	37	31	11	100	3	38	39	16	44	100	726 41
ngn dag/vecka	22	35	34	9	100	2	35	43	16	4	100	330 19
ngn dag/mån	25	44	20	11	100	3	35	42	18	2	100	154 9
aldrig	32	40	21	7	100	7	34	40	15	4	100	547 31
												1 767 100
Program 3:												
varje dag	26	40	27	7	100	4	32	44	16	4	100	1 056 60
ngn dag/vecka	26	36	27	11	100	3	38	38	18	3	100	365 21
ngn dag/mån	14	46	27	13	100	4	38	35	18	5	100	78 4
aldrig	22	30	33	15	100	6	43	37	11	3	100	265 15
												1 764 100
Antal	440	672	491	169		70	636	724	283	66		

Tabell 2:21. Antal lästa tidningar mot lyssnarfrekvens för radions program 1 och program 3 (mars—april 1968).

Radiovanor	Antal lästa tidningar					Antal
	0	1	2	3	4—	
Program 1:						
varje dag	30	43	40	41	42	726
ej varje dag	70	57	60	59	58	1 041
Total %	100	100	100	100	100	1 767
Program 3:						
varje dag	56	54	63	61	67	1 056
ej varje dag	44	46	37	39	33	708
Total %	100	100	100	100	100	1 764
Antal	70	636	724	283	66	1 769

1 varje dag läser tidningar längre tid än de som sällan hör program 1. De som hör program 3 ofta läser snarare tidningar kortare tid än de som sällan hör program 3.

Tabell 2: 21 visar att 42 procent av dem som läser minst fyra tidningar lyssnar på program 1 varje dag (41 procent i hela urvalet) och 67 procent lyssnar på program 3 varje dag (60 procent i hela urvalet). Av dem som inte läser någon tidning hör 30 procent på program 1 varje dag och 56 procent på program 3 varje dag.

Program 3 var alltså det program som var flitigast avlyssnat oavsett hur många tidningar som lästes. De som inte läste någon tidning lyssnade i mindre utsträckning än andra på radion, såväl på program 1 som program 3.

Det finns i materialet uppgifter som tyder på att utnyttjandet av och synen på dagstidningar påverkats i ganska liten utsträckning av TV:s frammarsch. I stället är det radiolyssnandet som dels gått ner totalt (medan dagstidningarna hållit sina upplagor) och dels uppenbarligen ändrat karaktär.

I tabell 2: 22 har bedömningen av vilket medium som är mest tillförlitligt – dagstidningar, radio eller TV – ställts mot hur många TV-Aktuellt de intervjuade sett under en tredagarsperiod. (Endast Aktuellt kl. 19 har räknats). Som väntat har de som angett TV som det mest tillförlitliga mediet sett fler Aktuellt än de som angett dags-

tidningar eller radio. Den grupp som anser att dagstidningar är mest tillförlitliga har med en ganska jämn fördelning sett 3, 1–2 eller 0 Aktuellt. Den grupp som anser att radion är mest tillförlitlig är däremot snedfördelad med en koncentration till att inte ha sett något Aktuellt. Detta tyder på att TV tar över funktioner som tidigare fyllts av radion men – åtminstone inte i samma utsträckning – knappast funktioner som tidigare fyllts av dagstidningar.

Informationsfunktioner i olika medier

Dagstidningar, radio och TV är snarare komplement till än substitut för varandra. Det är alltså mer meningsfullt att dela in populationen i »storkonsumenter» och »småkonsumenter» än i tidningsläsare, radiolyssnare och TV-tittare.

Gäller detta också för det rena nyhetsmaterialet? För att få ett svar på den frågan valdes åtta nyhetskategorier, varav fyra allmänna och fyra av lokal karaktär, från den lista som tidigare presenterats. Läsningen av dessa ställdes mot andelen som lyssnade på radions nyhetsprogram och regionalradion.

De fyra allmänna nyhetskategorierna var idrott, olyckor och brott, riksdagen och krigshändelser. (Som tidigare nämnts är olyckor och brott lokala nyheter i stor utsträckning.) De lokala kategorierna var stads- och kommunalfullmäktige, familje-

Tabell 2:22. Mest tillförlitliga medium mot det antal TV-Aktuellt de intervjuade sett under en tredagersperiod.

Ämnesområde	Mest tillförlitliga medium	Antal TV-Aktuellt			Total %	Antal	Procent
		0	1-2	3			
Riksdagen	Dagstidn	36	32	32	100	293	16
	Radio	53	26	21	100	189	11
	TV	25	37	38	100	1 149	65
	Annat, vet ej	41	30	29	100	146	8
							100
Samhällsfrågor	Dagstidn	30	34	36	100	680	38
	Radio	48	24	28	100	174	10
	TV	27	27	36	100	769	43
	Annat, vet ej	37	36	27	100	154	9
							100
Olyckor, brott	Dagstidn	31	35	34	100	908	51
	Radio	49	25	26	100	171	10
	TV	24	38	38	100	573	32
	Annat, vet ej	35	34	31	100	125	7
							100
Krig	Dagstidn	40	33	27	100	363	20
	Radio	57	19	24	100	134	8
	TV	24	37	39	100	1 142	64
	Annat, vet ej	38	33	29	100	138	8
							100
Total %		31	35	34	100	1 777	

nyheter, lokala konserter, teatrar och utställningar samt lokala föreningsmöten.

För de allmänna nyhetskategorierna stämmer hypotesen om storkonsumenter och småkonsumenter för alla fyra utom idrott. Detta innebär att de som alltid läser om olyckor och brott, riksdagen eller krigshändelser också hör fler nyhetssändningar i radio än de som sällan läser detta innehåll. De som alltid läser om idrott hör däremot färre nyhetssändningar än de som sällan läser om idrott. Sambanden är dock svaga utom det mellan att läsa om krig och höra på radio-nyheter.

För de lokala nyhetskategorierna stämmer hypotesen för samtliga fyra kategorier. Det betyder att de som alltid eller ofta läser någon av de lokala nyhetskategorierna oftare än andra hör på radions nyhetsprogram. För samtliga utom lokala konserter, teatrar och utställningar finns det ett samband också mellan att läsa lokala nyheter och höra på radions regionala sändningar. Dessa samband är dock svagare än

de mellan att läsa lokala nyheter och höra på riksprogrammens nyheter.

2.2.2 Barnenkäten

Från årskurs 2 valdes en skolklass från en storstad, en från en stad eller en köping och en från landsbygden. För årskurserna 3-9 gjordes på motsvarande sätt. Urvalet gick så till att för varje årskurs drogs ett rektorsområde från var och en av de tre bebyggelseformerna och sedan drogs slumpmässigt en klassavdelning. På detta sätt drogs 24 klasser. Enkät svar samlades i dessa in från sammanlagt 542 elever.

På grund av den åldersmässigt heterogena sammansättningen användes tre olika formulär. Lågstadiet fick en förkortad version, mellanstadiet en något utförligare och högstadiet ett fullständigt formulär.

De frågor som utgick gällde dels vad barnen brukade läsa i tidningen och om de ansåg att det fanns för mycket eller för litet av detta innehåll i tidningen. Lågstadiet ha-

Tabell 2:23. Andel av barnen i årskurs 2—9 som senaste vardag läst någon dagstidning fördelade på kön, årsklass och typ av tidning.

Läste dags-tidning i går	Hela urvalet	Pojkar	Flickor	Årskurs										Antal	Vuxna befolkningen
				2	3	4	5	6	7	8	9				
Ja	89	89	89	68	82	79	90	97	96	97	97	482	90		
Nej	11	11	11	32	18	21	9	3	4	3	3	58	10		
Total %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	540	100		
Antal	540	291	249	66	55	57	69	74	74	65	79				

de ingen av dessa frågor, mellanstadiet bara den första.

Så långt möjligt gjordes frågorna likformiga med dem i riksundersökningen och i den följande presentationen av materialet kommer jämförelser att göras med den vuxna befolkningens vanor.

I hela barnurvalet är andelen som säger att de läste någon dagstidning i går 89 procent eller 1 procent under 15–80 åringarnas andel (tabell 2: 23). Tidningsläsningen stiger med stigande årskurs och årskurserna 6–9 har andelar som klart överstiger de vuxnas.

Det anses att barn oftare än vuxna ger »prestigesvar». I denna undersökning har inte gjorts några försök att kontrollera deras svar.

De 482 som läste tidning läste tillsammans 256 kvällstidningar (storstad), 197 6-dagars landsortstidningar, 192 storstadsmorgontidningar och dessutom 84 tidningar av annat slag. Att detta blir över 482 beror på att 312 av barnen (58 procent) läste mer än en tidning. Av de vuxna uppgav 60 procent att de läste mer än en tidning.

Tabell 2: 24 visar att barnen i de lägsta årskurserna läser tidningar i nästan samma utsträckning som de övriga men inte lika regelbundet. Detta förklarar deras lägre värden i tabell 2: 23 »Läste tidning i går».

De största skillnaderna jämfört med de vuxnas bedömning (tabell 2: 25 och 2: 12) är att serierna kommer så högt (83 procent av barnen läser alltid serier, 32 procent av de vuxna) och att familjenyheter kommer så lågt (11 procent av barnen läser alltid familjenyheter, 47 procent av de vuxna). Vidare läses nöjesannonser flitigare av barnen, frågespalter och riksdag av de vuxna.

Teknik och motor, sport och krig läses i större utsträckning av pojkar än flickor. Omvänt förhållande råder för mode, annonser för kläder, familjenyheter, frågespalter teater och känt folk.

Minst 40 procent av barnen i årskurs 7–9 anser att tidningarna innehåller för lite serier, teknik och motor, tio-i-topp-listor samt mode. Minst 40 procent anser att det är för mycket riksdag och lokalpolitik.

Enligt tabell 2: 26 lyssnar barnen på ra-

Tabell 2:24. Läsintensiteten för dagstidningar mätt i antal läsdagar per vecka.

Läsintensitet dgr/vecka	Hela urvalet	Pojkar	Flickor	Årskurs										Antal	Vuxna befolkningen
				2	3	4	5	6	7	8	9				
6—7 dgr	75	76	74	49	77	63	67	83	83	89	85	406	93 ¹		
1—5 dgr	23	22	23	48	19	31	32	17	15	9	14	121	3		
sällan, aldrig	2	2	3	3	4	6	1	—	2	2	1	13	4		
Total %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	540	100		

¹ För den vuxna befolkningen löd frågan »Hur många nummer läser Ni? I de 93 procenten ingår dels »läser samtliga nummer», dels »läser 6 nummer/vecka».

Tabell 2:25. Innehållskategorierna rangordnade och fördelade efter läsfrekvens samt fördelade efter om läsarna anser att det står för mycket, lagom eller för lite av detta innehåll (den senare bedömningen gjordes endast av årskurs 7—9).

Innehållskategori	Läser				Total %	Andel som alltid el		Årskurs 7—9			Total %
	alltid	ofta	sällan	aldrig		ofta Pojk	läser Flick	För mycket	La-gom	För lite	
1 Radio/TV	87	11	2	0	100	99	97	0	77	23	100
2 Serier	83	10	5	2	100	95	92	4	46	50	100
3 Olyckor, brott	45	40	12	3	100	87	83	6	75	19	100
4 Tio-i-topp listor	45	31	15	9	100	71	81	6	51	43	100
5 Nöjesannonser	41	33	20	6	100	68	82	8	68	24	100
6 Krig	29	36	22	13	100	73	54	15	64	21	100
7 Sport	33	22	31	14	100	79	27	19	59	22	100
8 Känt folk	14	38	36	12	100	41	65	29	57	14	100
9 Mode	22	23	30	25	100	22	75	15	45	40	100
10 Teknik, motor	18	25	20	37	100	73	6	11	44	45	100
11 Annonser för kläder	18	24	36	22	100	21	68	17	59	24	100
¹ 12 Film	7	25	46	22	100	35	40	10	72	18	100
13 Familjenyheter	11	17	38	34	100	11	47	13	79	8	100
¹ 14 Frågespalter	6	15	35	44	100	12	31	28	54	18	100
15 Teater	6	11	33	50	100	1	22	32	59	9	100
16 Riksdagen	1	7	34	58	100	9	8	51	45	4	100
¹ 17 Lokalpolitik	1	6	35	58	100	9	5	44	52	4	100

¹ Frågor om dessa kategorier ställdes endast till årskurserna 7—9.

dio i större utsträckning än de äldre, 76 mot 66 procent som lyssnat föregående dag. Men deras lyssnande är starkare koncentrerat till program 3 än de äldres.

De yngsta barnens (årskurs 2—3) höga lyssnarsiffror för program 1 och program 2 tyder på att de antingen inte förstått frå-

gan eller inte vet vilken kanal de lyssnar på.

Vad gäller nyheter i radio är det små skillnader mellan barnen och de vuxna. 38 respektive 40 procent hör någon nyhets-sändning på morgonen och 25 respektive 24 procent någon mellan 18 och 19. De äldres högre lyssnarsiffror kl. 12—13 kan till

Tabell 2:26. Radiolyssnandet fördelat på kön, årskurs och programkanal. Radionyheter fördelat på kön och årskurs.

Radio i går	Hela urvalet	Pojkar	Flickor	Årskurs									Vuxna befolkn.
				2	3	4	5	6	7	8	9	Antal	
Ja	76	73	81	68	73	68	67	77	86	89	78	413	66
Nej	24	27	19	32	27	32	33	23	14	11	22	127	34
Total %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	540	100
Därav:													
P1	26	30	22	38	33	23	28	35	22	17	21	109	41 ¹
P2	13	16	9	22	20	10	20	12	8	7	8	52	
P3	84	84	83	60	78	56	80	93	95	93	95	345	60 ¹
Därav nyheter:													
kl 6—8	38	39	35	27	40	31	24	51	33	33	56	155	40 ²
kl 12—13	9	10	7	20	18	5	4	—	13	10	5	37	31 ²
kl 18—19	25	28	22	20	38	33	20	18	22	24	31	104	24 ²

¹ 41 % (60 %) är den andel som hör P1 (P3) varje dag.

² 40 % hör nyheter på morgonen, 31 % mitt på dagen, 24 % efter kl 18.

Tabell 2:27. Lyssnarintensiteten för radio mätt i antal lyssnardagar per vecka.

Lyssnar- intensitet dgr/vecka	Hela urva- let	Pojkar	Flickor	Årskurs									Antal
				2	3	4	5	6	7	8	9		
6—7 dgr	61	57	66	51	60	54	56	69	63	71	65	333	
1—5 dgr	35	38	31	41	32	43	41	30	35	29	33	188	
Sällan, aldrig	4	5	3	8	8	3	3	1	2	—	2	18	
Total %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	539	

en del förklaras med att frågan för dem var formulerad »Hörde Ni några nyheter i radio mitt på dagen?»

Jämför man lyssnarintensiteten för radio (tabell 2: 27) med läsintensiteten för dagstidningar (tabell 2: 24) finner man att totalt och inom varje delgrupp är intensiteten högre för dagstidningsläsning. Ur dessa två tabeller kan också en annan skillnad mellan medierna utläsas. Dagstidningar läses i samma utsträckning av pojkar och flickor men radio hörs i större utsträckning av flickor, 66 procent mot 57. Eftersom pojkarna (enligt tabell 2: 26) hör program 1 och program 2 oftare än flickor och dessutom oftare lyssnar på de olika nyhetsändningarna måste det vara flickornas höga och regelbundna lyssnarintensitet för program 3 som orsakat denna skillnad.

På en fråga om de lokala nyhetsprogrammen (regionalradion) svarade 8 procent att de mycket ofta lyssnade på dessa, 30 procent ganska ofta, 36 procent sällan, 17 procent aldrig. 9 procent kunde inte besvara

frågan. Bland de vuxna hade 22 procent hört en regional sändning under föregående dag.

Bland barnen har de högre årskurserna högst lyssnarsiffror och bland de vuxna 15—24-åringarna.

99 procent av barnen hade tillgång till TV i hemmet. 87 procent hade sett något TV-program under gårdagen och minst ett efter kl. 19.30. 31 procent hade tittat på TV före Aktuellt kl. 19, 47 procent hade sett Aktuellt och 87 procent hade tittat efter Aktuellt. (Tabell 2: 28).

Tabellerna 2: 28 och 2: 29 visar att pojkarna tittar på TV i större utsträckning än flickor — omvänd könsskillnad mot radiolyssnandet. 90 procent av pojkarna tittar på TV 6—7 dagar i veckan mot 80 procent av flickorna. En jämförelse mellan årskurserna visar att TV-tittandet är lägst i de två högsta årskurserna. Årskurs 8 har 80 procent som ser TV 6—7 dagar i veckan och årskurs 9 har 52 procent. Det senare en mycket låg andel jämfört med hela urvalets

Tabell 2:28. Andel som sett TV föregående dag, därav andel som sett något före Aktuellt kl 19, andel som sett Aktuellt, andel som sett något efter Aktuellt (mars—april 1968).

Sett TV i går	Hela urvalet	Pojkar	Flickor	Årskurs									Antal	Vuxna befolkn.
				2	3	4	5	6	7	8	9			
Ja	87	88	85	89	87	89	87	92	88	91	72	469	83 ¹	
Nej	13	12	15	11	13	11	13	8	12	9	28	64	17	
Före														
Aktuellt	31	32	30	54	65	39	20	26	29	7	14	144	2—24 ²	
Aktuellt	47	54	39	59	65	45	47	53	31	34	49	222	56 ³	
Efter														
Aktuellt	87	88	86	76	81	88	93	91	85	97	86	410	2—70 ⁴	

¹ Andel som sett något TV-program de senaste tre dagarna

^{2,4} Lägsta och högsta värden för enskilda program under undersökningsperioden

³ Genomsnittlig andel måndagar—torsdagar

Tabell 2:29. Intensiteten i TV-tittandet mätt i antal tittardagar per vecka.

Tittarintensitet dgr/vecka	Hela urvalet			Årskurs									Antal
	Pojkar	Flickor		2	3	4	5	6	7	8	9		
6—7 dgr	85	90	80	86	93	93	97	97	90	80	52	462	
1—5 dgr	14	9	18	11	7	7	3	3	10	20	45	75	
Sällan, aldrig	1	1	2	3	—	—	—	—	—	—	3	5	
Total %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	542	

85 procent. Årskurserna 8 och 9 är de enda där dagstidningsläsning är vanligare än TV-tittande. I detta avseende liknar de den vuxna befolkningen som ju har fler regelbundna tidningsläsare än TV-tittare. Detta kan tolkas så att de håller på att bli vuxna och överta de vuxnas vanor. Mot detta talar deras låga exponering för samtliga tre medier. En annan tolkning är att årskurs 8 och 9 inte i samma utsträckning som de yngre vant sig vid TV. Är den senare tolkningen riktig skulle den markerade nedgången för årskurs 8 och 9 vara försvunnen om ett par år.

2.2.3 Intensivintervjuundersökningen

I juni 1968 intervjuades 36 personer, hälften bosatta i Stockholm hälften i Umeå/Holmsund. De 36 var utvalda så att de till sin sammansättning liknade riksgenomsnittet med avseende på kön, ålder och civilstånd. Alla politiska partier, utom kommunisterna, är representerade och inkomsterna varierar från under 5 000 till över 40 000 kr. om året.

Vid informella intervjuer ställdes frågor om tidningar, radio och TV. Dels fick intervjupersonerna ange hur lång tid de ägnade åt de olika medierna, dels fick de tala om vilka motiv de hade för medievalen. Avsikten var att mer ingående än som är möjligt med vanlig intervjuteknik belysa massmediernas funktioner.

Beräffande medievanor överensstämmer de 36 väl med riksurvalet. Av 36 läser 33 dagstidningar regelbundet, 31 har hört på radio den senaste veckan och 32 har sett TV den senaste veckan.

Dagstidningsläsningen uppvisar olika mönster på de tre orterna. I Stockholm är kombinationen morgon- och kvällstidning dominerande, i Umeå läser alla ortstidning och de flesta dessutom en kvällstidning från Stockholm och i Holmsund, en industriort nära Umeå, läser de intervjuade enbart en ortstidning. I Umeå dominerar den liberala lokaltidningen, i Holmsund den socialdemokratiska.

Särskilt uppmärksamhet ägnades vid intervjuerna åt informationsfunktionen, som i förväg delats in i tre delfunktioner.

1. Vidga individens erfarenhetsfär. De flesta var relativt omedvetna om denna funktion. Funktionen tycks fyllas främst av dagstidningarna som betraktas som mer seriösa än andra medier. Med stigande utbildning följer ökad medvetenhet om denna funktion.

2. Göra individen insatt i aktuella förhållanden. Funktionen betraktades som viktig av så gott som alla intervjuade. Dagstidningar och TV ansågs bättre i detta avseende än radion. Tidningarnas fördel var deras utförlighet och deras bättre lokaltäckning. TV:s största fördel lättillgängligheten där bilden tydligt var avgörande.

3. Ge personliga och praktiska råd (den instrumentella funktionen). Dagstidningarna var här helt dominerande. De praktiska råden kom där i form av lokalannonser, radio och TV-program, börsnyheter, bokrecensioner, predikoturer etc.

Underhållningsfunktionen nämndes av alla intervjuade utom två. En del var uppenbarligen lite skuldmedvetna över detta medan andra ställde direkta krav på massmedierna i detta avseende. Vissa funktioner

hänger direkt samman med själva lästillfallet och de vanor som man i samband därmed utvecklar. Att behöva avstå från tidningen på morgonen skulle av de flesta upplevas som en obehaglig förändring av vanorna.

De tre medierna kan av intervjuvaren att döma karakteriseras på följande sätt.

Dagstidningar är främst ett seriöst medium för information men många menar att de är politiskt färgade och ej helt tillförlitliga. Det senare gäller speciellt kvällstidningarna. Förhållandet framhålls ibland som en fördel, ibland som en nackdel.

Radions främsta funktioner tycks vara att ge sällskap genom musik och småprat samt att kortfattat ge nyheter. En fördel med radion var att man kunde syssla med annat samtidigt som man lyssnade.

TV framhålls som ett medium för information och underhållning. Att ta del av nyheterna betraktas som en slags medborgerlig skyldighet och TV är det angenämaste sättet att fullgöra denna skyldighet.

Hur väl de olika funktionerna fylls beror i hög grad på hur konsumenterna bedömer egenskaper som tillförlitlighet, utförlighet, aktualitet och lätläshet. För var och en av dessa egenskaper kan man i detta lilla material urskilja tre medvetenhetsnivåer.

1. Egenskaperna är självklara, reflekterar ej över dem
2. Medveten om brister men dessa är av mindre betydelse
3. Medveten om brister, ej tillfredsställd med nuvarande förhållanden

De på hög medvetenhetsnivå utmärks dels av höga värden på bakgrundsvariabler som utbildning och yrke dels av att de är mer selektiva i valet av innehåll.

2.3 Dagspressen och de tre funktionerna

Syftet med undersökningarna var att studera tre massmediefunktioner – information, opinionsbildning och underhållning – och i vad mån dagstidningar, radio och TV fyller dessa.

För dagstidningarna samlades dessutom in mer detaljerade uppgifter om läsvanor

och innehållspreferenser. Frågor ställdes om 20 innehållskategorier exemplifierande de tre funktionerna. Vid intensivintervjuundersökningen styrdes samtalen så att främst informationsfunktionen blev ingående behandlad.

Särskild uppmärksamhet ägnades det instrumentella materialet. Det kännetecknas av att läsarna redan i förväg vet att det ska finnas i tidningen och var det finns. Tidningen blir en daglig uppslagsbok med sina annonsspalter, börsnoteringar, radio- och TV-program, dragningslistor, matsedlar etc.

Som exempel på instrumentellt material kan nämnas »Radio- och TV-program» (84 procent läste alltid eller ofta detta innehåll), »Frågespalter» (47 procent), »Nöjesannonser» (36 procent).

Den lokala informationen kan från innehållslistan exemplifieras med »Lokal arbetsmarknad» (53 procent läste alltid eller ofta detta innehåll), »Familjenyheter» (59 procent), »Stads- och kommunalfullmäktige» (44 procent) och »Lokala föreningsmöten» (29 procent).

Övrig information kan exemplifieras med »Olyckor och brott» (84 procent läste alltid eller ofta detta innehåll), »Krigshändelser» (70 procent), »Samhällsfrågor» (61 procent) och »Riksdagen» (42 procent).

För informationsfunktionen uppfyller dagstidningarna minimikravet att tillhandahålla innehåll avsett att fylla denna funktion och att detta innehåll läses. Den lokala informationen och det instrumentella materialet kan TV inte tillhandahålla, och radion tillhandahåller det endast i begränsad utsträckning via regionalradion.

Konsumtion av massmedier kan underlätta individernas kontakter med omgivningen, den sociala funktionen. Att plocka ut visst material som har som enda funktion att underlätta kontakterna med andra människor låter sig inte göra. Barnenkäten visade t. ex. att tio-i-topplistor, serier och sport hörde till de flitigast lästa innehållskategorierna. Säkert fyller detta material – vid sidan av andra funktioner – en social funktion.

Som exempel på material som fyller en

underhållningsfunktion kan nämnas »Känt folk» (44 procent läser alltid eller ofta detta innehåll), »Serier» (41 procent).

Den opinionsbildande funktionen fylls dels genom att tidningen på ledarplats och på kultursidor redovisar sina värderingar, dels genom urval och presentation av nyheter, debattinlägg, insändare etc.

»Ledarsidan» lästes av 39 procent (alltid eller ofta), »Insändarspalter» av 61 procent, »Samhällsfrågor» av 61 procent, »Stads- och kommunalfullmäktige» av 44 procent och »Riksdagen» av 42 procent.

En vardag läser 90 procent av den vuxna befolkningen någon dagstidning. Dagstidningarna uppfattas enligt intensivintervjuundersökningen som seriösa och lite tråkiga men samtidigt vill man ytterst ogärna avstå från dem. Många påpekar att man omöjligt kan lämna ett helhetsomdöme om dagstidningar som grupp. Det hänger samman med den annorlunda synen på morgon- och kvällstidningar, där de senare gärna kritiserar men samtidigt läses.

2.4 Sammanfattning

Utredningens undersökningar har syftat till att belysa, vilken betydelse dagspressen har vid sidan av andra massmedier.

Massmedierna anses fylla skilda funktioner för publiken. I undersökningarna har tre sådana funktioner eller användningssätt studerats: den opinionsbildande funktionen, informationsfunktionen och underhållningsfunktionen.

Av undersökningarna framgår att en arbetsfördelning förekommer mellan massmedierna, så att de för läsarna helt eller delvis fyller olika funktioner.

Radion synes i nuläget genom sitt varierande programutbud fylla samtliga tre funktioner. Inriktningen på en snabb nyhetsförmedling i program 1 och 3 gör radion till ett betydande informationsmedium. Andra programinslag i program 1 fyller en opinionsbildande funktion, och i synnerhet program 3 spelar en betydelsefull roll som un-

derhållningsmedium. Av undersökningarna framgår emellertid att radion i alla funktionerna har en – i förhållande till dagstidningarna – begränsad räckvidd. Antalet radiolyssnare är markant lägre än antalet dagstidningsläsare.

TV:s programutbud är inte lika omfattande som radions, men det är uppenbart att även detta medium kan bidra till att fylla de tre nämnda funktionerna: opinionsbildning, information och underhållning. TV har också generellt – under den tid sändningar förekommer – en större räckvidd än radion. Det förefaller uppenbart att TV för alla de studerade funktionerna utgör ett alternativ till radion. Personer med högt radiolyssnande tittar på TV i mindre utsträckning än personer med lågt radiolyssnande.

Ett motsvarande konkurrens- eller substitutionsförhållande synes inte föreligga mellan dagstidningar och etermedier. Visserligen gäller att dessa olika massmedier till viss del fyller samma funktioner, men ändå synes de av publiken uppfattas på ett så olikartat sätt att konsumtion av det ena mediet som regel inte inkräktar på konsumtionen av det andra. Tvärtom förefaller det rimligt att indela konsumenterna i »storkonsumenter» och »småkonsumenter». Den som läser många dagstidningar ser med andra ord som regel fler TV-program och hör mera på radio än den som ägnar liten tid åt dagstidningsläsning.

Mellan dagstidningarna kan en tydlig arbetsfördelning konstateras. Storstädernas morgontidningar fyller i större utsträckning än andra dagstidningar en opinionsbildande funktion (med hög läsfrekvens för ledare, bokrecensioner och filmrecensioner) samt en riks- och utrikespolitiskt informativ funktion. Storstädernas kvällstidningar synes fylla andra informationsbehov (idrottsnyheter har exempelvis förhållandevis höga läsvärden) samt en underhållningsfunktion. Landsortstidningarna synes i fråga om information fylla företrädesvis lokala informationsbehov. De har en betydelsefull »instrumentell funktion», dvs. att de ger informationer av direkt nytta för läsarens arbete eller fri-

tid. För detta instrumentella material synes regionalradion vara det enda kompletterande mediet, men denna informationskanal har betydligt mindre räckvidd än landsortstidningarna.

Generellt är dagstidningarna det nyhetsförmedlande massmedium som når den största delen av befolkningen. Varje vardag når dagstidningarna 90 procent av befolkningen, och 96 procent av befolkningen uppger sig regelbundet läsa dagstidningar. 60 procent av befolkningen läste minst två dagstidningar. Flertidningsläsarna valde som regel en abonnerad morgontidning från storstad eller landsort som förstahandstidning, medan andrahandstidningen oftast utgjordes av en lösnummertidning från en storstad.

Radion och TV når dagligen ungefär två tredjedelar av befolkningen vardera. Radion har en genomsnittlig lyssnarsiffra på 66 procent av den vuxna befolkningen en genomsnittlig vardag, och TV når då mellan 56 och 83 procent. (56 procent avser Aktuellts genomsnittliga vardagssiffra, 83 procent avser den andel av befolkningen som under en tredagarsperiod sett minst ett TV-program.)

Dessa räckviddssiffror betyder i själva verket att dagstidningsläsandet och konsumtionen av etermediernas program omfattar praktiskt taget hela befolkningen. Hög konsumtion – i synnerhet av nyhetsmaterial och opinionsbildande material – har grupperna: gifta, medelålders, män, hög utbildning, hög inkomst. Vissa andra grupper har ett mindre mångsidigt konsumtionsmönster. Detta gäller framför allt yngre personer (15–24 år) och ogifta. Deras massmediekonsumtion synes företrädesvis vara inriktad på radions program 3 (inklusive regionalradion) och storstädernas kvällstidningar, medan övriga dagstidningar och TV har förhållandevis liten räckvidd i dessa grupper. Samtidigt är det värt att konstatera, att utredningens barnenkät visar att yngre åldersgrupper uppger sig ha en massmediekonsumtion som nära överensstämmer med den äldre gifta befolkningens.

Det framgår också att de berörda grupperna – yngre och ogifta – av småkonsum-

tioner är selektiva till förmån för vissa specifika innehållskategorier: film, nöjesannonser, serier, känt folk, idrott.

Eftersom utredningens undersökningar inte kan jämföras med tidigare utförda svenska studier är det knappast möjligt att förklara den nedgång i massmediekonsumtionen som föreligger i grupperna yngre och ogifta personer. Det kan antingen sammanhånga med dessa gruppers levnadsförhållanden (exempelvis i form av låga inkomster, avsaknad av egen bostad, värnplikt) eller ett missnöje med massmediernas innehåll och därmed deras förmåga att fylla de funktioner som anses adekvata. Därest den senare förklaringen skulle vara riktig skulle den låga massmediekonsumtionen knappast vara något normalt och övergående fenomen, utan de låga räckviddstalen skulle innebära en risk för massmediernas möjligheter att – med oförändrat innehåll – i framtiden göra sig gällande bland betydande befolkningsgrupper.

I alla sina funktioner – den opinionsbildande, den informerande och den underhållande – utövar massmedierna en påverkan på läsarnas åsikter. Denna kan vara direkt eller indirekt, via de s. k. opinionsförmedlarna.

De undersökningar som företagits på uppdrag av 1963 års pressutredning visar, att det föreligger ett samband mellan partival och tidningsval. De visar också, att den som läser en tidning som företräder det egna partiets åsikt tenderar att ansluta sig till partiståndpunkter i större utsträckning än den som läser en tidning som företräder ett annat parti än det egna.

Det är dock inte möjligt att klarlägga, hur orsakssambanden här verkar. Det mest sannolika är att läsarna väljer tidning efter sin politiska ståndpunkt. Vissa resultat kan dock tyda på ett motsatt samband, dvs. att läsarna tar den ståndpunkt som företrädes av den lästa tidningen.

Under alla förhållanden är det uppenbart, att tidningarna formar läsarnas åsikter inte bara genom sina opinionsbildande artiklar utan att innehållet i övrigt kan bidra till att förmedla vissa värderingar och

därmed befrämja vissa politiska ställningstaganden.

Uppenbart är att ett parti som företräds av en lokal tidning når sina sympatisörer i avsevärt större utsträckning än partier som saknar denna förutsättning. Endast de mest aktiva partisympatisörerna föredrar en »rätt-trogen» icke-lokal och tunnare tidning framför en lokaltidning från ett motståndarparti. Övriga anhängare synes avstå från läsning av tidning från det egna partiet, därest partiet saknar ett lokalt språkrör.

För opinionsbildning, information och underhållning finns naturligtvis andra kanaler än dagstidningar, radio och TV. Gemensamt för de här aktuella medierna är att de förmedlar ett dagsaktuellt innehåll och därmed sörjer för en fortlöpande information och aktuell opinionsbildning. När de fullgör dessa funktioner är de emellertid nära besläktade med andra informationskanaler: fack- och organisationspress, populärpress, specialtidningar, böcker, föreningsmöten etc.

Även med beaktande av denna begränsning i utredningens undersökningsområde är det uppenbart att dagstidningarna är det dominerande massmediet, såväl vad avser räckvidd inom befolkningen som ambitionsgrad i fråga om fullgörandet av de funktioner som här studerats. I fråga om den lokala informationen synes regionalradion vara den enda konkurrenten, men dagstidningarna är överlägsna såväl i fråga om publikens storlek som i fråga om bevakningens omfattning och intensitet. Detta gäller särskilt den s. k. instrumentella funktionen. I fråga om riks- och utrikespolitisk information är radio och TV knappast med dagspressen konkurrerande medier, utan det förefaller som om dagstidningarna vore det primära medium som kompletteras med radio- och TV-konsumtion. Underhållningsfunktionen förefaller i särskild grad – vid sidan av radio och TV – att fyllas av storstädernas eftermiddagstidningar (som i mycket stor utsträckning utgör andrahands-tidningar för flertidningsläsarna).

Det förefaller uppenbart att de mera politiskt medvetna dagstidningsläsarna ef-

tersträvar att hålla en tidning som företräder det egna partiets åsikter, vilket väl harmonierar med insikten att dagstidningens innehåll kan influeras av redaktionens värderingar och därmed kan påverka läsarnas ställningstaganden i viss riktning.

Mot denna bakgrund är det anmärkningsvärt, att 44 procent av socialdemokraterna läser enbart borgerliga tidningar (mot 1 procent av de borgerliga väljarna som läser enbart socialdemokratiska tidningar) och att endast 19 procent av socialdemokraterna läser enbart socialdemokratiska tidningar (mot 81 procent av de borgerliga väljarna som läser enbart borgerliga tidningar). Både borgerliga och socialdemokratiska tidningar läser 18 procent av de borgerliga väljarna och 37 procent av de socialdemokratiska. Dessa markanta skillnader i läsvanorna kan endast förklaras av dagspressens politiska struktur.

1963 års pressutredning gav i sitt betänkande en bild av strukturförändringarna i dagspressen 1945–1963. Utvecklingen där- efter har i stort överensstämmt med de huvuddrag som den förra utredningen konstaterade. Här skall likväl en kortfattad samlad framställning ges av strukturutvecklingen under hela efterkrigstiden.

För att nå jämförbarhet med andra framställningar har i siffermaterialet endast sådana publikationer medtagits, som utkommer med minst tre nummer per vecka. Som framgår av inledningen till betänkandet innebär dock detta inte något ställnings- tagande till frågan, vilka publikationer som i egenskap av »dagstidningar» skall uppmärksammas i utredningens förslag till åtgärder.

3.1 Antalet tidningar

Sedan början av 1950-talet har ungefär 40 procent av tidningarna nedlagts. Som tidningar räknas då publikationer som utkommer med minst 3 nummer per vecka och som inte delar huvudredaktion med någon annan tidning (dvs. inte är avläggare). Antalet tidningar per den 1 januari framgår år för år av tabell 3: 1.

Tabellen visar att tidningsantalet från och med år 1952 kontinuerligt sjunkit. Under perioden 1945–1951 var antalet däremot stabilt. De nedläggningar som då förekom uppvägdes av att nya tidningar tillkom.

Tabell 3:1. Antalet självständiga tidningar med minst 3 nummer i veckan per 1/1.

År	Antal tidningar	År	Antal tidningar
1945	177	1956	157
1946	179	1957	151
1947	180	1958	142
1948	180	1959	138
1949	177	1960	132
1950	177	1961	129
1951	179	1962	128
1952	172	1963	124
1953	165	1964	119
1954	163	1965	113
1955	159	1966	113
		1967	109
		1968	108

Att koncentrationsprocessen startar just i början av 1950-talet har väsentligen förklarats som en följd av Korea-inflationen. En bidragande orsak kan också föreligga i den friare papperstilldelning som började tillämpas i början av 1950-talet. Under slutet av 1940-talet hade papperet varit förhållan- devis hårt ransonerat.

Under pappersransoneringen hade de expansiva företagen hejdat i sin utveckling, eftersom de inom gällande kvoter hade svårt att tillgodose annonsörernas krav på utrymme, samtidigt som upplagan tenderade att växa. Tillbakagående företag bör under sådana förhållanden ha erhållit en lättnad i konkurrensen.

För dessa företag måste det också ha varit en fördel att pris- och kostnadsnivån –

Tabell 3:2. Medelpriset på tidningspapper 1945—1955.

År	Medelpris på tidningspapper per ton	Index (1945=100) för prisutvecklingen på tidningspapper
1945	243: 47	100
1946	243: 53	100
1947	243: 82	100
1948	261: 74	108
1949	292: 15	120
1950	313: 14	129
1951	437: 06	180
1952	553: 62	227
1953	556: 58	229
1954	576: 79	237
1955	613: 64	252

i jämförelse med den följande perioden – var relativt stabil. Prenumerationspriserna för dagstidningar steg under perioden 1945–1950 med i medeltal 27 procent, annonspriserna (priset för annonser i text i förhållande till upplagan, det s. k. mille-mm-priset) med i medeltal 12 procent. Papperspriset steg under samma period med 29 procent, typograflönerna med 34 procent. Till bilden hör också, att dagstidningarnas volym (årsviken) under denna period kunde minskas med i medeltal 13 procent.

Koreainflationen medförde en helt annan situation. Lönerna steg i alla branscher, så även i tidningsbranschen.

Under perioden 1945–55 steg postavgifterna för tidningar med 94 procent.

Pappersprisets utveckling under perioden 1950–1955 var som framgår av tabell 3: 2, från tidningsföretagens synpunkt exceptionellt ogynnsam.

Som framgår av tabellen innebar sexårsperioden 1950–1955 nära nog en fördubbling av papperspriset, medan närmast föregående femårsperiod rymt tre år av stillastående priser och därefter en höjning med sammanlagt 20 procent. (Papperspriset i början av år 1968 var 675 kronor per ton.)

Höjningen av papperspriserna är en av förklaringarna till tidpunkten för koncentrationsprocessens början dels därför att papperet vid denna tid svarade för uppskattningsvis 10–20 procent av landsortstidningarnas kostnader (mot uppskattnings-

vis 5–15 procent för närvarande), dels därför att tidningarnas omfång (årsviken) successivt kunde växa för att år 1955 i medeltal nå nivån från år 1945. Detta större omfång hade en kostnadshöjande effekt genom hela produktionsprocessen, alltså inte enbart för papperskostnaden.

I denna nya situation genomfördes höjningar av såväl prenumerations- som annonspriser. För de expansiva företagen visade sig dessa tillräckliga (under perioden 1950–1955 för prenumerationspriserna 63 procent och 13 procent för annonspriset i förhållande till upplagan, mille-mm-priset). Övriga företag mötte emellertid stora svårigheter att täcka de växande kostnaderna.

Svårigheterna koncentrerades i hög grad till de s. k. andratidningarna, dvs. de företag som hade en upplagemässigt större konkurrent på sin utgivningsort. Även efter 1950-talets inflationsår har svårigheterna varit störst för denna grupp av företag. Detta har lett till att 62 andratidningar måste nedläggas under perioden 1/1 1945–1/1 1968. Under samma period har sammanlagt 15 tidningar, som saknat lokal konkurrent på sin utgivningsort, nedlagts. Endast en av de nedlagda andratidningarna har under efterkrigstiden någonsin haft större upplaga än den överlevande konkurrenten (Köpings-Posten, nedlagd 1963).

Denna inriktning av koncentrationsprocessen har lett till att allt färre orter rymmer flera än en tidning. Utvecklingen 1/1 1945–1/1 1968 framgår av tabell 3: 3.

Av tabellen framgår att 75 procent av orterna år 1968 rymde en lokal tidning. För vissa typer av annonseringen får en sådan tidning ett faktiskt monopol, eftersom övriga i området spridda tidningar når en alltför gles spridning för att – i förhållande till sitt annonspris – kunna konkurrera. Ensamställningen innebär däremot inte att befolkningen på dessa orter varit hänvisad till att läsa just denna tidning. Vid sidan av den ensamma lokaltidningen köpes storspress och mestadels även landsortstidningar av regionkraktär. I fråga om det lokala stoffet är dock dessa tidningar knappast realistiska alternativ. Tabellen är som

Tabell 3:3. Utgivningsorter efter tidningsantal.

Antal tidningar på utgivn. orten	Antalet orter den 1 januari					
	1945	1950	1955	1960	1965	1968
5 eller flera	2	2	2	1	1	1
4	3	3	2	2	1	1
3	15	15	11	6	3	1
2	31	31	24	23	18	17
1	42	42	53	56	59	62
Totala antalet utgivn.orter	93	93	92	88	82	82

nämnt av intresse för att åskådliggöra, hur tidningsdöden företrädesvis drabbat andratidningarna.

Det bör dock samtidigt uppmärksammas, att de nedläggningar av förstaidningar utan lokal konkurrent som förekommit medfört en reduktion av antalet utgivningsorter från 93 till 82. (Att antalet nedlagda förstaidningar utan lokal konkurrent nyss angavs till 15 förklaras av att i vissa fall sådana tidningar både startats och nedlagts under perioden.)

Tidningarnas fördelning på politiska partier har något förskjutits under perioden. Som framgår av tabell 3:4 har nedläggningarna varit talrikast inom höger- och folkpartipressen medan övriga partier något lyckats öka sin andel av tidningsantalet. Till »övriga» tidningar har år 1968 förts även de tre organ som bär beteckningen »oberoende liberal» samt den tidning (Gotlands Tidningar), som företräder tre partier (folkpartiet, centerpartiet och socialdemokraterna).

Tabell 3:4. Antal tidningar efter politisk tendens.

Politisk tendens	Antal tidningar	
	1945	1968
Högern	57	28
Folkpartiet	51	35
Centerpartiet	16	6
Socialdemokraterna	31	20
Vänsterpartiet kommunisterna	3	1
Övriga (inkl. opolitiska)	19	18
	177	108

Om man inräknar de tidningar som både startats och nedlagts under perioden (och bortser från de tidningar som bytt parti-färg) har inom högerpressen skett 24 nedläggelser, inom folkpartipressen 15, inom centerpressen 7, inom den socialdemokratiska pressen 13 och inom den kommunistiska pressen 2.

Med hänsyn till utgångsläget kan denna fördelning inte berättiga till slutsatsen, att någon politisk meningsriktning lyckats bättre eller sämre än de andra i strävandena att vidmakthålla sin press.

Det är inte heller möjligt att finna belägg för påståendet att tidningsdöden endast undantagsvis drabbat annat än småföretag. Bland de nedlagda andratidningarna finns som framgår av tabell 3:5 såväl större som mindre företag.

I gruppen av tidningar med över 30 000

Tabell 3:5. Nedlagda tidningar efter konkurrensposition och upplagestorlek.

Upplaga vid nedläggningen	Antal tidningar		
	Andra-tidningar	Övriga	Samtliga
0—4 999 ex.	33	10	43
5 000—9 999 ex.	13	4	17
10 000—14 999 ex.	4	1	5
15 000—19 999 ex.	3		3
20 000—24 999 ex.	1		1
25 000—29 999 ex.	1		1
30 000 ex. och där- över	5		5
Okänd	2		2
	62	15	77

Tabell 3:6. Upplagor (i 1 000 exemplar) för lösnummer- och abonnenttidningar.

År	Upplaga, 1 000 exemplar, vardagar		
	Lösnummer-tidningar	Abonnent-tidningar	Samtliga tidningar
1945	299,0	2 541,1	2 840,1
1950	489,6	2 932,7	3 422,3
1955	609,6	3 045,5	3 655,1
1960	670,2	3 082,7	3 752,9
1965	867,8	3 244,5	4 092,3
1967	1 049,6	3 185,2	4 234,8

exemplar i upplaga ingår Stockholms-Tidningen med 132 400 exemplar, Aftontidningen med 68 300 exemplar, Morgon-Tidningen med 49 400 exemplar, Ny Tid med 45 100 exemplar och Aftonposten med 30 100 exemplar.

Bland andratidningarna har med andra ord företag av skiftande upplagestorlek nedlagts, även för svenska förhållanden stora företag. Bland övriga företag har däremot nedläggningarna företrädesvis drabbat små företag.

3.2 Upplageutvecklingen

Upplageutvecklingen har under efterkrigstiden inte varit enhetlig för olika grupper av dagstidningar. Totalt har dagstidningsupplagorna (för tidningar med 3 eller flera utgivningsdagar per vecka) ökat från 2 840 100 exemplar år 1945 till 4 234 800 exemplar år 1967. Detta betyder att man år 1945 sålde 431 exemplar per 1 000 invånare, år 1967 totalt 539 exemplar per 1 000 invånare.

Storstädernas eftermiddagstidningar (lös-

Tabell 3:7. Exemplar per 1 000 invånare för lösnummer- och abonnenttidningar.

År	Exemplar per 1 000 invånare, vardagar		
	Lösnummer-tidningar	Abonnent-tidningar	Samtliga tidningar
1945	45	386	431
1950	70	420	490
1955	84	421	505
1960	90	412	502
1965	113	419	532
1967	134	405	539

Tabell 3:8. Upplaga (i 1 000 ex. vardagar) för abonnenttidningar efter konkurrensläge

År	Upplaga, 1 000 exemplar, vardagar			
	Förstatidningar utan lokal konkurrent		med lokal konkurrent	
	1945	1945	Andratidn. 1945	Samtliga abonnent-tidn.
1945	307,0	1 203,7	1 030,4	2 541,1
1950	355,0	1 403,9	1 173,8	2 932,7
1955	382,7	1 545,1	1 117,7	3 045,5
1960	388,5	1 746,2	948,0	3 082,7
1965	391,5	1 980,8	852,2	3 224,5
1967	407,3	2 054,0	723,9	3 185,2

nummertidningarna) har, som framgår av tabell 3: 6, visat stora upplageökningar.

En mera rättvisande bild nås måhända i tabell 3: 7, där upplagorna för lösnummer- och abonnenttidningar ställts i relation till folkmängden den 1 januari respektive år.

Som framgår av tabellerna 3: 6 och 3: 7 har ökningen av dagstidningsköpanDET från 1950-talets början nästan helt tillfallit lösnummertidningarna, medan de abonnerade tidningarna från denna tidpunkt i stort sett lyckats hålla ökningen i takt med befolkningsökningen. Under de allra senaste åren har inte ens detta varit möjligt.

Utvecklingen på upplagemarknaden har – med få undantag – gynnat förstatidningarna på andratidningarnas bekostnad. Förstatidningar utan lokal konkurrent har lyckats bevara sin andel av totalupplagorna. I tabell 3: 8 är lösnummertidningarna utslutna. Abonnenttidningarna är fördelade på förstatidningar med och utan lokal konkurrent, samt andratidningar efter deras konkurrens-läge år 1945.

De tre gruppernas procentandelar av abonnenttidningarnas upplaga framgår av tabell 3: 9.

Parallellt med nedläggningen av andratidningar har som synes följt en kraftig reduktion av gruppens upplageandel. Denna är särskilt anmärkningsvärd i jämförelse med utvecklingen för de företag som år 1945 saknade lokal konkurrent. Trots ett bortfall av inte mindre än 15 företag har denna grupp lyckats behålla sin marknadsandel.

Tabell 3:9. Upplageandel (procent, vardagar) för abonnenttidningar efter konkurrensläge.

År	Upplageandel (procent, vardagar)			
	Förstatidningar utan lokal konkurrent		med lokal konkurrent	Andratidn.
	1945	1945	1945	
1945	12,1	47,3	40,6	100,0
1950	12,1	47,9	40,0	100,0
1955	12,6	50,7	36,7	100,0
1960	12,6	56,6	30,8	100,0
1965	12,1	61,4	26,5	100,0
1967	12,8	64,5	22,7	100,0

Det bör dock upprepas att utvecklingen inte är generell i den meningen att förstatidningen på varje ort och vid varje tidpunkt procentuellt ökat mera än andratidningen. Speciellt på orter med upplagemässigt jämstora tidningar har undantag förekommit.

Framför allt genom företagens egna omläggningar av utgivningstid och periodicitet har man under efterkrigstiden kunnat notera en ökning av 6-dagarstidningarnas andel på bekostnad av 3-4-5-dagarstidningarnas och av morgontidningarnas andel på bekostnad av (de abonnerade) eftermiddagstidningarnas andel av upplagorna.

Ett annat markant drag i efterkrigstidens upplageutveckling – som först observerades av 1963 års pressutredning – är att den totala tidningskonsumtionen ökat mest och numera är högst i områden, där en lokal 3-4-5-dagarstidning utkommer. Detta beror på att denna lokaltidning i stor utsträckning kompletteras med köp av morgon- eller eftermiddagstidningar från storstäderna eller av dagliga landsortstidningar från närbelägna områden.

De tendenser i fråga om upplageutvecklingen som här antytts har haft konsekvenser för den politiska fördelningen av tidningsupplagorna. Förskjutningar i detta hänseende har emellertid också åstadkommits genom ägarbyten, varigenom tidningar bytt politisk färg. De olika meningsriktningarnas andel av den totala tidningsupplagan framgår av tabell 3: 10.

Vänsterpartiet kommunisterna har – på grund av bristande upplageredovisning – måst uteslutas i tabellen. Till gruppen »övriga» har liksom i tabell 3: 4 år 1967 förts de tre tidningar som förklarat sig som »oberoende liberala» (Kvällsposten, Sydsvenska Dagbladet, Östersunds-Posten) samt den tidning som företräder tre partier (Gotlands Tidningar). Socialdemokraternas nedgång mellan åren 1965 och 1967 torde förklaras av Stockholms-Tidningens nedläggning år 1966.

3.3 Subventionerna

Strukturutvecklingen under efterkrigstiden har inte helt varit ett utslag av marknadskrafterna. Av särskild vikt är de ingrepp som skett genom subventioneringen av ekonomiskt svaga företag från sympatisörer av skilda slag. 1963 års pressutredning gjorde ett försök att utröna omfattningen av den subventionering som skett från centrala partipolitiskt anknutna instanser. Senare har ett kompletterande – intervjuvis insamlat – material¹ framlagts, här presenterat i tabell 3: 11.

¹ Furhoff: Politiska subventioner till den svenska dagspressen 1937—1965; i Fackföreningsrörelsen nr 4 år 1966, s 128.

Tabell 3:10. Dagstidningsupplagornas politiska fördelning (procent, vardagar).

Politisk tendens	Andel av dagstidningsupplagan (procent, vardagar)					
	1945	1950	1955	1960	1965	1967
Högern	22,4	21,2	21,9	21,4	22,6	18,3
Folkpartiet	50,6	49,5	51,0	46,3	48,0	49,2
Centerpartiet	4,8	4,3	3,8	3,5	3,1	2,7
Socialdemokr.	14,8	17,9	16,5	23,3	22,1	20,2
Övr. (inkl. opol.)	7,4	7,1	6,8	5,5	4,2	9,7

Tabell 3:11. Centralt subventionerade dagstidningar 1945—1965.

	Högern	Folkp.	Centerp.	Soc.dem.	Vänsterp. komm.
Förstatidningar utan lokal konkurrent	5	5	5	0	0
Förstatidningar med lokal konkurrent	0	0	0	2	0
Andratidningar	20	11	9	23	3
Totalt	25	16	14	25	3
Därav nedlagda 31/12 1965	23	15	6	10	2

Det bör observeras att den »subventionering» som redovisas i denna tabell endast avser sådana aktioner som av de medelsutbetalande organen bedömts som affärsmissigt icke motiverade tillskott, dvs. medel som utbetalts utan hopp om återbetalning ens på längre sikt. I redovisningen ingår därför både lån och driftsbidrag, i båda fallen dock endast om aktionen bedömts som »subventionering» i nyss angiven mening.

Det framgår av tabellen att huvuddelen av de centralt subventionerade tidningarna varit andratidningar och att majoriteten av de tidningar som efter år 1945 åtnjutit centrala subventioner numera nedlagts. Andelen nedlagda tidningar är dock i denna sammanställning betydligt lägre för centerpartiet och för socialdemokraterna än för övriga partier.

Endast inom den socialdemokratiska pressen har subventioner redovisats för företag som innehaft förstapositionen på en ort med flera än en tidning. Det bör anmärkas att dessa företag numera saknar lokala konkurrenter.

3.4 Förklaringar

För 1963 års pressutredning sammanföll i stort sett förklaringen till den tidigare utvecklingen med analysen av den aktuella situationen. Huvudresultaten av den förra utredningens analys är redan återgivna i kapitel 1:1. I detta betänkande kommer

den föregående utvecklingen och den aktuella situationen att tagas upp var för sig. Den aktuella ekonomiska situationen skall belysas i kapitel 4. Anledningen till att efterkrigstidens tidningsdöd börjar först på 1950-talet har belysts i avsnitt 3:1, varför här återstår att antyda de generella tendenser som kan ha legat bakom utvecklingen i övrigt.

Nedläggningarna av förstatidningar utan lokal konkurrent har i väsentliga avseenden en annan förklaring än nedläggningen av andratidningar.

De ensamma förstatidningarna har som tidigare framgått som regel haft små upplagor. De har varit utpräglade lokaltidningar, som i större utsträckning än andra varit beroende av annonsinkomsterna för att täcka sina kostnader. Efterkrigstiden har dels – som tidigare delvis framgått – kännetecknats av stegrade kostnader för tidningsutgivningen, dels präglats av en koncentration av det kommersiella livet till större handelsorter och större, regionala eller riksomfattande, affärsföretag, vilket för de små lokaltidningarna ofta betytt att annonsunderlaget minskat. Till bilden hör också, att köpen av regionala tidningar och storstadstidningar ökat i områden med lokala 3-4-5-dagarstidningar, medan tidningsköpanDET i övrigt stagnerat. Dessa utvecklingstendenser har tillsammans tagna i åtskilliga fall försatt småtidningar i ett så ofördelaktigt läge, att de – i avsaknad av realistiska möjligheter att kompensera ökade kostnader med tillräckliga prishöjningar eller ökning av upplaga eller annonsvolym – måst upphöra som självständiga tidningar.

Väsentligen är alltså dessa nedläggningar effekter av samhällsutvecklingen, men även tidningsintäkternas struktur har varit av viss betydelse. Om företagen inte hade varit så beroende av annonsinkomster skulle deras ekonomiska situation ha varit något ljusare. Att prenumerations- och lösnummerintäkterna inte svarat för en större andel av totalintäkterna förefaller dock förklarligt mot bakgrund av den upplagestagnation som kunnat iakttagas redan vid tillämpade priser.

Situationen för de nedlagda andratidningarna har varit mera specifik för tidningsbranschen.

Som andratidningar räknas de tidningar, som befinner sig i direkt konkurrens med en tidning som utkommer på samma ort och som har en större upplaga. Konkurrensförhållande anses inte föreligga om tidningarna är så differentierade från varandra, att de för läsaren framstår som skilda produkter. Dagens Nyheter och Expressen når exempelvis i stor utsträckning samma läsare, men de är differentierade från varandra därigenom att de utkommer vid skilda tidpunkter och att läsarna har skilda förväntningar på innehållet. Stockholms-Tidningen befann sig däremot i direkt konkurrens med Dagens Nyheter och var alltså en andratidning.

Den omständigheten att första- och andratidningen direkt har tävlat om samma läsare har skapat andratidningens speciella svårigheter.

Av särskild betydelse har varit, att tidningens innehåll består av både redaktionell text och annonser. Utformningen och omfattningen av det redaktionella innehållet bestämmer tidningen själv, medan utomstående företag, institutioner och privatpersoner i väsentlig mån avgör omfattningen och inriktningen av annonsinnehållet.

Upprepade mätningar har visat, att en tidnings annonsinnehåll (och annonsinkomst) i stort sett är proportionell mot upplagan. Andratidningarna har alltså som regel inte varit underrepresenterade på annonsmarknaden om man jämför med förstатidningar med lika stor upplaga.

Däremot har andratidningen haft färre annonser än den förstатidning den har konkurrerat med. Detta har inverkat menligt i kampen om upplagorna, eftersom vissa typer av annonser har högt läsvärde.

Denna underlägsenhet i annonsinnehållet har andratidningen måst kompensera genom att göra det redaktionella innehållet så attraktivt att läsekretsen ändå kunnat bibehållas eller helst utvidgas. Detta har lett till att andratidningarna haft en från ekonomiska utgångspunkter ofördelaktigt hög andel redaktionell text av det totala innehållet. Det har med andra ord lett till att dessa företag som regel hållit större textvolym än upplagemässigt jämnstora förstатidningar, något som resulterat i större redaktionsbemanning och större totala kostnader per exemplar genom hela framställningsprocessen. Andratidningen har av läsarna jämförts inte med upplage- och annonsmässigt likställda företag utan med ortens förstатidning, som genom sina större totala resurser angivit konkurrensvillkoren.

Dessa omständigheter utgör den huvudsakliga bakgrunden till teorin om upplagespiralen. Enligt denna teori tenderar andratidningens svårigheter att förvärras successivt. På grund av de – jämfört med förstатidningen – otillräckliga intäkterna tvingas andratidningen till kostnadsnedskärningar som kan leda till en minskad attraktivitet hos produkten. Detta kan orsaka ett upplagebortfall, och upplageminskningen kan i sin tur medföra ett annonsbortfall. Därigenom minskas intäkterna ytterligare. Nya kostnadsnedskärningar blir nödvändiga, och tidningen förlorar ytterligare terräng. Denna schematiserade bild modifieras naturligtvis på flera sätt i det praktiska livet; den ger likväl en föreställning om mekaniken i det förlopp som under 1950–1960-talen legat bakom andratidningarnas svårigheter.

Det anförda ger en bild av orsakerna till den utveckling som hittills ägt rum.

Till bilden hör också att flera orter rymmer jämnstora tidningar. Resonemanget om första- och andratidningar är där inte direkt tillämpligt. Förstатidningens kostnadsfördelar kan exempelvis där ligga hos en

andratidning som genom ett koncentrerat spridningsområde kan minska såväl distributionskostnaderna som de redaktionella kostnaderna.

Slutligen bör framhållas att de förklaringar som här anförts om nedläggningen av andratidningar och förstetidningar utan lokal konkurrent avser att ge en översiktlig bild av utvecklingen, inte att analysera varje enskild nedläggning. I flera fall har verkliga eller skenbara avvikelser från den här framlagda bilden förekommit, i fråga om både de ensamma förstetidningarna och andratidningarna. Detta understryker ytterligare att den hittillsvarande utvecklingen inte nödvändigt måste fortsätta utan att det i vissa fall finns reella möjligheter för en tidning att hejda en oförmånlig trend.

Liksom 1963 års pressutredning har utredningen försökt klarlägga dagstidningarnas aktuella ekonomiska situation. De undersökningar som utförts avser kalenderåret 1967. Så långt möjligt har de utformats på samma sätt som den föregående utredningens studier, så att jämförelsesiffror för år 1963 kan erhållas.

Utredningens material består huvudsakligen av en ekonomisk enkät till tidningsföretagen samt av en analys av deras bokslut. Den senare analysen är i sin helhet införd som bilaga 4: 1 i slutet av betänkandet.

Som bilagor har också införts frågeformuläret till den ekonomiska enkäten, förteckning över tillfrågade företag samt ett antal tabeller som grundar sig på resultaten från denna enkät.

1963 års pressutredning framhöll att material av denna karaktär på viktiga punkter är otillräckligt för en mera långtgående analys. De flesta företag driver exempelvis civiltryckerier vid sidan av tidningsrörelsen, och det är svårt att avgöra hur denna verksamhet inverkar på det totala driftsresultatet. Det är också svårt att analysera företagens kostnader på ett mera djupgående sätt, eftersom kostnaderna i enkätsvaren endast kan uppdelas på löner, papperskostnader, postavgifter, telekostnader och övriga kostnader. Dessa brister i materialet föreligger även denna gång, men de synes vara mindre besvärande när man nu har tillgång

till ett utförligt material från två undersökningstillfällen. Analysen kommer också att inriktas på en jämförelse mellan de båda undersökningsåren.

4.1 Den ekonomiska enkäten

Frågeformulär till den ekonomiska enkäten (bilaga 4: 2 i slutet av betänkandet) tillställdes 110 företag, som år 1967 utgav sammanlagt 113 tidningar med 2-7 utgivningsdagar per vecka. Av dessa företag insände 105 (representerande 108 tidningar) fullständiga svar. I dessa ingick redovisning för ytterligare 2 företag-tidningar, som fusionerats med andra (Södra Dalarnes Tidning och Växjöbladet). Av de erhållna svaren måste emellertid 2 uteslutas ur bearbetningen (Bengtsfors-Tidningen och Haparandabladet) då tidningsrörelse och civiltryckeri inte kunde särredovisas för dessa företag. De bearbetade svaren representerar alltså 103 företag och 106 tidningar eller 97 procent av den ursprungliga populationen. (Om de nyss nämnda fusionerade företagen medräknas blir siffrorna 105 företag och 108 tidningar). Endast 3 företag-tidningar (Norra Halland, Strömstads Tidning, Tranås-Posten) har underlåtit att insända svar på enkäten.

Frågorna i enkäten var – med vissa förtydliganden – desamma som förekom i 1963 års pressutrednings enkät. Vissa frågor

som ställdes år 1963 upprepades dock ej. Detta gäller distributionsfrågorna, som nu ersattes av en speciell enkät (kapitel 7). Likaså uteslöts frågor om den tekniska utrustningens ålder och utnyttjandegrad samt vissa öppna frågor om tidningarnas inställning till utökad samverkan m. m.

De av företagen insända svaren förefaller som regel tillförlitliga. Vissa frågor har dock vållat svårigheter.

Företagen ombads att dels lämna uppgift om medelantalet anställda (exkl. tidningsbud), dels uppdelade de anställda på skilda avdelningar. Av dessa avdelningar synes endast redaktionsavdelningen och den tekniska avdelningen vara så klart avgränsade, att svaren kan användas i den fortsatta bearbetningen.

På kostnadssidan infordrades uppgifter dels om den totala driftskostnaden i tidningsrörelsen, dels om kostnadernas fördelning på vissa kategorier (löner, papper, postavgifter, teleavgifter) och »övriga kostnader». En del företag redovisar ingen »övrig kostnad», vilket ej alltid kunnat korrigeras. För de företag som upptagit avskrivningar bland »övriga kostnader» har dock korrigering alltid skett.

I fråga om intäkterna skulle företagen bl. a. besvara frågan, om de mottagit vederlagsfria förvärv (tillskott utan motprestation). Bortfallet på denna fråga var så stort, att denna uppgift insamlats direkt ur årsredovisningarna i samband med balansanalysen.

De fullständiga bearbetningstabellerna för

enkäten redovisas som bilaga 4:3 i slutet av betänkanudet. I den följande framställningen återges endast jämförelsetabeller mellan åren 1963 och 1967.

Totalintäkten

Mellan åren 1963 och 1967 har dagstidningarnas totala intäkter som framgår av tabell 4: 1, stigit från 844 till 1 273 milj. kr. eller med ca 50 procent under 4-årsperioden.

Totalintäkten visar överensstämmelse med upplagestorleken. Både 1963 och 1967 svarar de största företagen (med över 100 000 ex i upplaga) för mera än 50 procent av de totala intäkterna.

Hur totalintäkterna för olika upplagegrupper procentuellt fördelar sig på annonsintäkter, upplageintäkter och övriga intäkter framgår av tabell 4: 2.

Generellt har intäktsandelen stigit för upplageintäkterna (från 40,1 till 42,1 procent) och sjunkit för annonsintäkterna (från 56,6 till 55,2 procent). Utvecklingen är dock inte likformig inom alla upplagegrupper. Annonsintäkternas relativa andel har ökat i hälften av grupperna. Upplageintäkternas andel har sjunkit i de 4 lägsta upplageintervallen.

Genomsnittet för dagspressen som helhet och för gruppen över 100 000 ex påverkas av storstädernas lösnummertidningar som endast hämtar ca 30 procent av intäkterna från annonsmarknaden. Om man bortser från dessa gäller både 1963 och 1967, att

Tabell 4:1. Dagstidningsföretagens totalintäkter i 1 000 kr. fördelade efter företagets upplaga.

Upplaga ¹	Totalintäkter		Totalint. per företag	
	1963	1967	1963	1967
— 4 999	5 334	4 946	445	618
5 000—9 999	14 269	13 657	793	1 366
10 000—14 999	42 291	59 999	2 018	2 857
15 000—19 999	41 189	79 796	2 793	4 433
20 000—29 999	68 899	74 063	4 460	6 172
30 000—49 999	143 499	245 505	7 175	10 674
50 000—99 999	48 576	64 747	12 144	16 187
100 000—	482 030	730 311	80 338	104 330
Samtl. företag	844 087	1 273 023	7 604	12 359

¹ Avser sammanlagda upplagan av huvudtidning och avläggare utan hänsyn till utgivningsfrekvens.

Tabell 4:2. Intäkter i tidningsrörelsen i procent av totala intäkter av tidningsrörelsen. (Jämför tabell 13 i bilaga 4:2)

Upplaga ¹	Antal företag		Annonsintäkter		Upplageintäkter		Övriga intäkter	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967	1963	1967
— 4 999	12	8	71,1	67,1	28,2	25,5	0,7	7,4
5 000— 9 999	18	10	66,9	69,3	31,6	27,7	1,5	3,0
10 000—14 999	21	21	65,1	65,8	33,5	32,9	1,4	1,3
15 000—19 999	15	18	60,0	61,7	38,6	36,6	1,4	1,7
20 000—29 999	15	12	59,9	59,0	37,6	40,1	2,5	0,9
30 000—49 999	20	23	62,4	60,4	35,4	37,3	2,2	2,3
50 000—99 999	4	4	59,4	60,1	37,4	38,0	3,2	1,9
100 000—	6	7	52,5	50,7	43,4	46,0	4,1	3,3
Samtl. företag	111	103	56,6	55,2	40,1	42,1	3,3	2,7

¹ Avser sammanlagda upplagan av huvudtidning och avläggare utan hänsyn till utgivningsfrekvens.

dagstidningarna som regel hämtar minst 60 procent av intäkterna från annonseringen.

Någon mera betydande förändring i detta förhållande har inte skett mellan de båda åren.

Annonsutrymmets andel av totalutrymmet framgår av tabell 4: 3.

Uppenbarligen har det skett en påtaglig ökning av annonsutrymmets andel av innehållet. Medianvärdet har stigit från 23,8 till 27,5 procent. Av tabell 4: 4 framgår att det inte skett motsvarande ökning av annonsintäktens andel av intäkterna. Medianvärdet var 64,2 procent år 1963, 62,5 procent år 1967. En viktig orsak härtill torde vara de betydande höjningar av prenumerations- och lösnummerpriserna som företagits sedan år 1963. Under perioden januari 1964 – maj 1967 uppgick exempelvis – enligt uppgift från pris- och kartellnämnden – den genomsnittliga höjningen av

landsortstidningarnas prenumerationspriser till ca 40 procent.

Kostnader och bruttoresultat

Branschen uppvisar, som framgår av tabell 4: 5, ett bättre driftsresultat år 1967 än den gjorde år 1963. Den genomsnittliga bruttovinsten var 5,5 procent (mot 3,3 procent år 1963). Förbättringen av resultatet är genomgående i alla upplageintervall.

Av kostnadsposterna har papperskostnaden kommit att spela en relativt mindre roll eftersom papperspriset stått praktiskt taget stilla och tidningarnas totala omfång år 1967 inte var särskilt mycket större än år 1963. Papperets andel av kostnaderna var 15,8 procent år 1963 men hade sjunkit till 12,8 procent år 1967. Minskningen har varit ungefär lika stor i alla upplagegrupper.

Tabell 4:3. Annonsutrymme i procent av totalt spaltutrymme.

% annonsutrymme av totala antalet spaltmeter	Antal företag	
	1963	1967
— 9	4	
10—19	39	17
20—29	55	48
30—39	22	30
40—49	5	6
50—59	2	2
60—	1	3
	128	106

Tabell 4:4. Annonsintäkternas andel av totalintäkterna i tidningsrörelsen.

Annonsintäkt i % av totalintäkt	Antal företag	
	1963	1967
—49	4	3
50—59	27	36
60—69	59	49
70—79	19	15
80—	2	
	111	103

Tabell 4:5. Bruttoresultat av tidningsrörelsen.

Upplaga ¹	Antal företag		Bruttoresultat av tidningsrörelsen	
	1963	1967	1963	1967
— 4 999	12	8	+ 1,2	+ 3,7
5 000— 9 999	18	10	— 3,3	+ 5,9
10 000—14 999	21	21	+ 1,5	+ 1,6
15 000—19 999	15	18	+ 1,9	+ 2,4
20 000—29 999	15	12	+ 0,4	+ 1,5
30 000—49 999	20	23	+ 3,3	+ 4,7
50 000—99 999	4	4	+ 4,4	+ 8,5
100 000—	6	7	+ 4,3	+ 6,4
Samtl. företag	111	103	+ 3,3	+ 5,5

¹ Avser den sammanlagda upplagan av huvudtidning och avläggare utan hänsyn till utgivningsfrekvens.

Postavgifterna har ökat sin andel av kostnaderna, totalt och inom de olika upplagegrupperna. År 1963 svarade postavgifterna för 2,6 procent av samtliga företags kostnader. År 1967 var motsvarande andel 3,1 procent.

Kostnadsposten löner, socialavgifter och provisioner till egen personal har ökat sin andel från 41,6 procent till 44,1 procent för samtliga företag.

Dagstidningsbranschen torde tillhöra de mera löneintensiva, och möjligheterna att reducera insatsen av mänsklig arbetskraft är begränsade. Löneandelen sjunker emellertid – som framgår av tabell 4: 6 – med upplagestorleken. Detta sammanhänger med de stordriftsfördelar som gör sig gällande.

Redaktionen behöver exempelvis inte utökas i takt med upplagans tillväxt, inte heller bemanningen på administrativa och tekniska avdelningar. – Mellan åren 1963 och 1967 har löneandelen stigit för samtliga upplagegrupper utom gruppen 5 000 – 9 999 exemplar.

Av tabellerna 4: 7 och 4: 8 framgår, hur antalet anställda utvecklats i olika upplagegrupper mellan åren 1963 och 1967.

Trots att 11 företag (och bland dem Stockholms-Tidningen) försvunnit mellan åren 1963 och 1967 har det totala antalet anställda i branschen ökat med 1 200 personer. Medelantalet anställda per företag har ökat från 145 till 168 eller med 16 procent.

Tabell 4:6. Löner, socialavgifter och provisioner till egen personal i procent av totala intäkter i tidningsrörelsen.

Upplaga ¹	Antal företag		Löner, soc. avg. och prov. till egen pers.	
	1963	1967	1963	1967
—4 999	12	8	51,7	56,4
5 000— 9 999	18	10	60,6	55,2
10 000—14 999	21	21	52,1	52,8
15 000—19 999	15	18	49,7	51,2
20 000—29 999	15	12	45,2	48,8
30 000—49 999	20	23	46,1	48,3
50 000—99 999	4	4	44,5	45,3
100 000—	6	7	37,0	40,3
Samtl. företag	111	103	41,6	44,1

¹ Avser den sammanlagda upplagan av huvudtidning och avläggare utan hänsyn till utgivningsfrekvens.

Tabell 4:7. Antalet anställda i dagstidningsföretagen. (exkl. tidningsbud) efter upplaga.

Upplaga 1963/1967	År 1963			År 1967		
	Antal företag	Antalet totalt	Anställda pr föret.	Antal företag	Antalet totalt	Anställda pr företag
—4 999	12	160	13	8	128,5	16
5 000—						
9 999	18	544	30	10	369	37
10 000—						
14 999	21	1 235	59	21	1 301,5	62
15 000—						
19 999	15	1 154	77	18	1 599,5	89
20 000—						
29 999	15	1 702	113	12	1 341,5	112
30 000—						
49 999	18	3 386	188	23	4 247,5	185
50 000—						
99 999	4	1 259	315	4	972	243
100 000—	6	6 600	1 100	7	7 337	1 048
Samtliga	111	16 040	145	103	17 296,5	168

Tabell 4: 8 visar, att redaktionsavdelningens personal i genomsnitt ökat från 30,1 till 37,6 eller med 25 procent mot 15 procent för den tekniska avdelningen (från 49,8 till 57,1). Samtliga upplagegrupper under 50 000 exemplar visar öknings av redaktionsavdelningen, medan 6 av 8 grupper kunnat minska bemanningen på den tekniska avdelningen.

Andratidningarna

Den jämförelse mellan första- och andratidningar som göres i tabell 4: 9 har av

sekretesskäl måst inskränkas till upplagegrupperna 10 000–14 999 ex och 15 000–19 999 ex. I övriga grupper var antalet andratidningar så litet, att resultaten inte kan framläggas utan risk för identifikation av det enskilda företagens siffror.

Det bör observeras, att gruppen förstaidningar omfattar både företag med lokal konkurrent och företag utan lokal konkurrent samt att de första- och andratidningar som jämförs med varandra i tabellen inte i något fall direkt konkurrerar med varandra inom samma område. Tabellen visar

Tabell 4:8. Antalet anställda på företagens redaktionsavdelningar och tekniska avdelningar åren 1963 och 1967 (efter företagets sammanlagda upplaga).

Upplaga	Antal företag		Antal anställda per företag			
			Red. avdelningar		Tekn. avdelningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
—4 999	12	8	3,1	3,8	6,3	6,9
5 000—						
9 999	18	10	5,7	5,8	13,4	12,9
10 000—						
14 999	21	21	12,7	14,2	21,1	20,5
15 000—						
19 999	15	18	18,8	22,2	24,2	27,4
20 000—						
29 999	15	12	27,3	32,5	34,5	34,1
30 000—						
49 999	18	23	40,6	44,9	63,7	62,1
50 000—						
99 999	4	4	64,0	58,0	75,8	71,5
100 000—	6	7	209,7	204,6	406,8	379,0
Samtliga	111	103	30,1	37,6	49,8	57,1

Tabell 4:9. Jämförelse mellan dagliga första- och andratidningar.

1 = förstetidningar

2 = andratidningar

	Pos.	10 000—14 999 ex		15 000—19 999 ex	
		1963	1967	1963	1967
Bruttoresultat från tidningsrörelsen i %	1	+ 4,0	+ 4,2	+ 7,9	+ 4,4
av totala intäkter från tidningsrörelsen	2	— 7,7	— 7,3	— 5,0	— 4,7
Totala intäkter av tidningsrörelsen i öre	1	61,7	93,8	56,5	91,7
per ex	2	76,5	104,7	64,9	98,8
Annonsutrymme i % av totalt spaltutrymme	1	20,2	20,7	22,6	24,5
	2	19,9	18,7	20,0	19,5
Totalintäkt i 1 000-tal kr. av tidningsrörelsen					
a) per anställd totalt (exkl. tidningsbud och anställda i birörelser)	1	42,2	56,7	45,9	61,5
	2	37,5	50,7	41,6	54,0
b) per anställd i redaktionsavdelning	1	172,8	210,2	164,3	228,3
	2	128,5	172,8	134,2	174,7
c) per anställd i teknisk avdelning	1	98,4	143,7	119,9	174,5
	2	107,7	150,8	127,4	154,9
Antal företag:	1	10	9	7	7
	2	3	4	3	5

alltså de *allmänna* skillnaderna i ekonomiskt avseende mellan första- och andratidningar, inte skillnaderna mellan inbördes konkurrerande företag

Bilden är år 1967 i stort sett densamma som år 1963. Andratidningarna går med förlust (före avskrivningar), men avståndet till förstetidningarna synes i fråga om bruttoresultatet inte ha ökat.

Förlusten beror varken år 1967 eller år 1963 på en oförmånlig intäktssituation. Tvärtom har andratidningarna högre intäkter per exemplar än jämnstora förstetidningar. Detta kan förmodas bero på att andratidningarna tar ut ett högre annonspris än förstetidningar med samma upplaga. Detta torde i sin tur sammanhålla med att andratidningen som regel anpassar sitt annonspris efter priset hos den lokala (upplagemässigt överlägsna) förstetidningen.

Intäktsökningen har under 4-årsperioden varit procentuellt betydligt större för förstetidningarna. Detta gäller i synnerhet i gruppen 10 000 – 14 999 exemplar, där förstetidningarna ökat sina intäkter med 52 procent, andratidningarna med 37 procent. I upplageintervallet 15 000–19 999 exemplar har förstetidningarnas intäkter

ökat 62 procent, andratidningarnas med 52 procent.

Andratidningarnas försämrade intäktsläge torde till stor del sammanhålla med annonsutrymmets minskade andel av totalutrymme. Förstatidningarna redovisar öknings av annonsandelen, andratidningarna minskningar. År 1963 var skillnaden mellan första- och andratidningar ganska måttlig, men år 1967 är läget allvarligt försämrat för andratidningarna.

I upplageintervallet 10 000–14 999 exemplar är annonsandelen för andratidningarna 18,7 procent, för förstetidningarna 20,7 procent. Denna skillnad motsvarar för ett helår överslagsvis ca 80 helsidor annonser (i »genomsnittsformatet» för gruppen). För upplageintervallet 15 000–19 999 exemplar är skillnaden mellan första- och andratidningarna hela 5,0 procentenheter eller – mätt i »genomsnittliga» helsidor – ca 280 sidor per år.

Att första- och andratidningarna så markant skiljer sig i denna relation är betydelsefullt för bedömningen av deras ekonomiska läge. Det annonsutrymme som »saknas» fylls nämligen i viss utsträckning med redaktionell text. Ekonomiskt är den låga an-

nonsandelen därför på flera sätt olycklig: intäkterna blir lägre än eljest, avsaknaden av vissa annonser sänker produktens läsvärde, textandelen måste ökas för att tidningens totala omfång inte skall minska alltför mycket.

Uppgifterna om kostnadsläget (totalintäkt per anställd) bekräftar dessa antaganden och tidigare (kapitel 1 och 3) framförda förklaringar till andratidningarnas specifika svårigheter. Andratidningarna har lägre intäkter per anställd än förstатidningarna, om man ser på företaget som helhet. I fråga om den tekniska avdelningen är situationen dock inte entydig; där har andratidningarna uppenbarligen i åtskilliga fall kunnat hålla kostnaderna ungefär på förstатidningarnas nivå.

Andratidningarnas ofördelaktiga kostnadsläge skapas främst genom de redaktionella kostnaderna, där avståndet till förstатidningarna är avsevärt både år 1967 och år 1963. Att andratidningarna har så höga redaktionella kostnader förklaras av att de konkurrerar med förstатidningar med större upplagor och större annonsvolym än de företag som de jämförs med i tabell 4: 9. Nivån på de redaktionella ansträngningarna – och allmänhetens krav – kan alltså av konkurrensskäl inte bestämmas av företagets egna resurser utan av resurserna hos ett ekonomiskt betydligt bättre rustat företag.

4.2 Balansanalysen

Den på utredningens uppdrag företagna analysen av tidningsföretagens bokslut presenteras i sin helhet i bilaga 4: 1. Den avser läget vid årets slut 1967 och 1963. Denna tidpunkt är för tidningsföretagen den likviditetsmässigt gynnsammaste tiden på året, eftersom stora belopp förskottsvis just betalats in som prenumerationsavgifter. Omständigheten påverkar inte jämförelsen mellan åren men bör hållas i minnet, eftersom det finansiella läget genomsnittligt under året är sämre än det framstår i analysen. Balansanalysen har koncentrerats kring en beskrivning av andratidningarnas finansiella

la situation. Det visar sig att den är väsentligt sämre år 1967 än den var år 1963.

Den ökning i årsomsättningen som skett under 4-årsperioden faller helt på förstатidningarna, medan andratidningsgruppen – som minskat från 31 till 23 företag – har fått vidkännas en minskning även i kronor räknat.

Egenkapitalets relation till anläggningstillgångarna och egenkapitalförhållandet visar oförändrat oförmånliga värden för andratidningarna. Förstатidningarnas soliditet är både 1967 och 1963 dubbelt så god som andratidningarnas.

Likviditeten är för andratidningarna kraftigt försämrad sedan 1963 och ligger under 100 (86 för landsorten och 95 för storstäderna). Ett värde under 100 betyder brist på kontanta medel och dyrare kapitalförsörjning.

Rörelsekapitalet, som ökat för förstатidningar i alla storleksgrupper har minskat anmärkningsvärt för andratidningarna. Medelvärdet för landsortens andratidningar är så lågt som 65 000 kronor per företag (och för dagliga andratidningar i landsorten i medeltal 35 000 kronor), för storstädernas andratidningar 650 000 kronor (mot i medeltal 13 milj. kronor för förstатidningarna i storstäderna).

Balansanalysen visar också, att andratidningarna inte kunnat företa tillräckliga avskrivningar, att de i mycket liten utsträckning kunnat avsätta medel till pensionsstiftelser och att de endast i något fall kunnat avsätta medel till investeringsfonder. Bokslutens synliga och dolda reserver har visat mycket blygsamma ökningarna hos andratidningarna, medan de hos förstатidningarna ökat väsentligt.

Av balansanalysen framgår också att andratidningarna under år 1967 uppbar vederlagsfria tillskott med sammanlagt 8,4 milj. kr.¹, varav 4 andratidningar i storstäderna erhöll 5,4 milj. kr.¹ och 10 andratidningar i landsorten 3,0 milj. kr. Vederlagsfria tillskott redovisas för 2 av de företag som är ungefär jämnstora med sina lokala konkur-

¹ Av detta belopp avser 3,2 milj. avvecklingskostnader för Stockholms-Tidningen.

renter. Beloppet var för dessa sammanlagt 2,6 milj. kr.

4.3 *Sammanfattning*

Utredningens material visar, att dagstidningarna mellan åren 1963 och 1967 kunnat öka sina intäkter med 50 procent. Bruttoresultatet av tidningsrörelsen (före avskrivningar) har förbättrats i samtliga upplagegrupper. För branschen som helhet utgjorde bruttoöverskottet i genomsnitt 5,5 procent av intäkterna år 1967 mot 3,3 procent år 1963.

De ekonomiska svårigheterna gäller alltså inte branschen som sådan utan är i likhet med år 1963 främst koncentrerade till andratidningarna. Generellt har deras intäktsoökning varit betydligt mindre än förstatidningarnas. På annonsmarknaden har en avsevärd försämring inträffat. Driftsresultatet är liksom år 1963 som regel negativt, främst beroende på den av konkurrensläget framtvungade kostnadsnivån, som är avsevärt högre än för jämförbara förstatidningar.

Andratidningarnas finansiella position var år 1967 avsevärt svagare än år 1963.

År 1967 erhöll 13 av andratidningarna vederlagsfria tillskott. Sådana redovisas också för 2 företag som upplagemässigt är ungefär jämnstora med sina lokala konkurrenter.

5 Tidningsteknikens utveckling

Utredningen har försökt skapa sig en bild av den närmaste tidens utveckling på det tidningstekniska området samt av företagens investeringsbehov. Därutöver har utredningen diskuterat förutsättningarna för tidningstekniskt forsknings- och utvecklingsarbete.

5.1 Den tekniska utvecklingen

Fortfarande framställs många dagstidningar i mer eller mindre hantverksmässiga former, med stor insats av mänsklig arbetskraft och med arbetet uppdelat på en rad självständiga produktionsenheter: redaktion, annonsavdelning, sätter, stereotypi (framställning av tryckformer), tryckeri och distribution (paketering och utsändning).

Under senare år har emellertid produktionstekniken utvecklats hastigt. På många håll har betydande rationaliseringar skett. Befintliga möjligheter att överflytta arbetsmoment från mänsklig arbetskraft till maskiner har på vissa svenska företag tillvaratagits för långtgående rationaliseringar av delar av produktionen, men ingenstans torde de nya möjligheterna ha utnyttjats i hela produktionsprocessen.

Rationaliseringsarbetet har främst inriktats på sättningen av tidningens text, som för en medelstor landsortstidning svarar för 65–70 procent av den totala tekniska kostnaden.

Det äldre – ännu förhärskande – sätt-

ningsförfarandet utgick från varmsatsen. Manuskript till text och annonser sattes för hand eller med sättmaskiner till en sats av bly. Denna sammansattes (»ombröts») sedan till tidningssidor i speciella formar. Denna sats överfördes till matriser av papp, varefter tryckplåtar framställdes. Dessa kunde sedan monteras i tryckpressarna.

Huvuddelen av de svenska dagstidningarna använder fortfarande varmsatsförfarandet, i några fall högt rationaliserat. Det förefaller dock helt klart, att väsentliga rationaliseringar kan vinnas först genom övergång till kallsats. Redaktionell text och annonser framställs genom s. k. fotosättning i sådan form att materialet direkt kan kopieras på tryckplåtarna. Härigenom försvinner omvägen över blyet, vilket i sig innebär en betydande rationalisering.

Väsentligare är emellertid att kallsatstekniken möjliggör en utökad användning av datatekniken. Redan i dagens situation används på några svenska tidningsofficer datamaskiner för att minska insatsen av mänsklig arbetskraft i sättningsarbetet och höja hastigheten i materialflödet (för bestämning av antalet bokstäver i varje rad, s. k. utslutning, och vid behov avstavning). I framtiden torde det vara möjligt att utnyttja datamaskiner även för sammansättning av tidningssidorna, s. k. ombrytning. Fullt tänkbart är också att datatekniken i anslutning härtill används för sortering och fakturering av eftertextannonser, produk-

tionsstatistik, uträkning av ackord m. m. I förlängningen av perspektivet ligger också utnyttjandet av (redan existerande men hittills alltför dyra) datamaskiner som anslutes till en optisk läsare av maskinskriven text. Hittills har texten alltid måst omskrivas till hålsremor eller magnetband, vilket fordrat en betydande insats av kvalificerad arbetskraft och varit tidsödande.

I tryckprocessen har under senare år betydande nydaningar skett, kanske inte så mycket i rationaliserande som i kvalitetshöjande syfte. Traditionellt framställs dagstidningar i s. k. högtryck. Åtskilliga dagstidningar har övergått till plantryck, s. k. offsettryck. Denna metod, som hittills inte nått samma snabbhet som högtrycket, medför betydligt högre kvalitet i bildåtergivningen.

I nuläget är också offsetmetoden – jämte den i detta sammanhang hittills inte aktuella djuptrycksmetoden – den enda som medger ett rationellt utnyttjande av kallsatsens fördelar. Den fotosatta texten kan enkelt föras över till tryckplåtarna. Därest kallsats används vid högtryck måste man framställa speciella, dyrbara, tryckplåtar eller gå en omväg via klichéer. Det är dock troligt att nya metoder här kommer att utvecklas.

De utvecklingslinjer som skisserats innebär, att dagstidningarna under en överskådlig framtid kan rationalisera sin tekniska framställning så att en minskning av arbetskraftsbehovet uppnås samtidigt som tryckkvaliteten förbättras.

Den nya tekniken ställer dock krav på betydande investeringar. En datamaskin för här antydda ändamål kostar i inköp mellan 300 000 och 1 milj. kr. (Som regel torde dock företagen komma att förhyra data-service, vilket ofta ställer sig fördelaktigare än inköp av egen datamaskin.) Även tryckpressarnas pris varierar efter prestationskraven, från under 1 till över 10 milj. kr.

Dessa betydande investeringsbelopp bör ses mot bakgrund av att det enskilda företaget sällan helt kan utnyttja utrustningen. Inte endast tryckpressarna utan även en stor del av övrig kapitalkrävande utrustning an-

vänds som regel endast några timmar varje dygn.

En möjlig utveckling vore därför att så många som möjligt av dagens dagstidningsföretag kvarstår som utgivare av redaktionellt självständiga tidningar men att flertalet företag köper produktionsarbetet av ett fåtal stora »fabriker», ägda av tidningsföretag eller utomstående.

5.2 Företagens investeringsplaner och investeringsbehov

I den enkät som utredningen gjort hos dagstidningsföretagen förekom frågor om investeringar i fastigheter och maskiner. En fråga gällde, hur stort belopp som 1964–1967 investerats i fastigheter och maskiner. Företagen uppmanades också att kortfattat beskriva investeringens art. Motsvarande frågor ställdes om investeringarna under den närmast förestående 5-årsperioden, 1968–1972. En fråga avsåg de faktiska investeringsplanerna, en annan investeringsbehovet, dvs. de investeringar som enligt svaret på den första frågan faktiskt planerades jämte de ev. ytterligare investeringsbehov som föreligger under perioden men som av finansiella eller andra skäl måst uteslutas i svaret på första frågan.

Det fullständiga enkätformuläret är infört som bilaga 4: 2 i slutet av betänkandet.

Svarsfrekvensen på investeringsfrågorna blev tyvärr lägre än för övriga frågor, i synnerhet beträffande företagens planer och behov. 97 företag av 108 tillfrågade besvarade frågan om företagna investeringar under 4-årsperioden 1964–1967. I tabell 5: 1 har dessa uppgifter ställts mot de svar som lämnades till 1963 års pressutredning om investeringsplanerna för 5-årsperioden 1964–1968 samt om företagna investeringar under 5-årsperioden 1959–1963.

Vidare presenteras i tabellen de svar som 70 företag lämnat om investeringsplanerna under 5-årsperioden 1968–1972 samt de svar som 33 företag lämnat om ytterligare investeringsbehov för samma period.

I den enkät som 1963 års pressutredning företog uppgav 111 företag, att de för pe-

Tabell 5:1. Dagstidningsföretagens investeringar i milj. kr. 1959—1963 och 1964—1967, deras investeringsbehov 1968—1972 samt deras investeringsplaner 1964—1968 och 1968—1972 (efter företagstyp).

Investering/Period	Storstadstidn.		Förstatidn. landsort		Andratidn. landsort		Samtl. tidningar	
	Mkr	Företag	Mkr	Företag	Mkr	Företag	Mkr	Företag
Fastigheter								
investerat 1959—1963	113,3	10	25,5	77	1,2	24	140,0	111
investerat 1964—1967	49,7	5	45,6	38	7,9	3	103,2	46
planerat 1964—1968	42,3	10	26,6	77	7,3	24	76,2	111
planerat 1968—1972	22,2	5	29,9	25	0,0	1	52,1	31
behov 1968—1972 ¹	1,2	2	14,4	12	4,2	4	19,8	18
Maskiner								
investerat 1959—1963	85,4	10	41,4	77	7,0	24	133,8	111
investerat 1964—1967	93,1	8	55,1	73	7,7	16	155,9	97
planerat 1964—1968	49,1	10	42,3	77	8,2	24	99,6	111
planerat 1968—1972	99,7	6	53,7	55	2,2	7	155,6	68
behov 1968—1972 ¹	10,2	3	34,6	23	11,5	6	56,3	32
Totalt								
investerat 1959—1963	198,6	10	66,9	77	8,3	24	273,8	111
investerat 1964—1967	142,8	8	100,7	73	15,6	16	259,1	97
planerat 1964—1968	91,4	10	68,9	77	15,5	24	175,8	111
planerat 1968—1972	121,9	6	83,6	56	2,2	8	207,7	70
behov 1968—1972 ¹	11,4	3	49,0	24	15,7	6	63,5	33

¹ Av företagen uppenbarligen fattat som ytterligare behov, utöver planerna.

rioden 1964—1968 hade investeringsplaner om sammanlagt 175,8 milj. kr. eller 35 milj. kr. per år. Dessa uppgivna planer pekade på en sänkning av investeringsnivån, eftersom samma företag uppgav sig ha investerat för 273,8 milj. kr. eller 55 milj. kr. per år under perioden 1959—1963.

Den nu företagna enkäten visar, att de uppgivna investeringsplanerna väsentligt överskridits, trots att endast 4 år av perioden ingår i redovisningen och trots att ett icke obetydligt bortfall föreligger (endast 97 av 111 företag ingår, och bortfallet utgöres ej företrädesvis av mindre företag). Under åren 1964—1967 har företagen investerat för 259,1 milj. kr. (mot 1963 uppgivna planer på 175,8 milj. kr. för 5-årsperioden 1964—1968). De årliga investeringarna har i genomsnitt varit 65 milj. kr. per år mot planerade 35 milj. kr. per år. Detta betyder att planerna överskridits med 85 procent och att den år 1963 förutsedda sänkningen i investeringsnivån i själva verket ersattes av en betydande stegring — från 55 milj. kr. per år till 65 milj. kr. per år. Enkätsvaren om planerade investeringar

för 5-årsperioden 1968—1972 pekar åter på en sänkning av investeringsnivån. Företagen uppger sig ha investeringsplaner om 207,7 milj. kr. eller ca 40 milj. kr. per år.

Med hänsyn till den snabba tekniska nydaning som är att förutse skulle det vara förvånande, om investeringarna skulle sjunka under nivån 1959—1963 (55 milj. kr.) och 1964—1967 (65 milj. kr.). Mot en sådan utveckling talar också de uppgifter som finns tillgängliga om åldern på fastigheter och teknisk utrustning. Av 1963 års pressutrednings betänkande framgår exempelvis (SOU 1965: 22, s. 63) att beståndet av tryckpressar är föråldrat. De rationaliseringsmöjligheter som den nya tekniken ger kan svårigen tillvaratas utan tillgång till moderna pressar. År 1963 var endast 28 pressar anskaffade efter år 1940, medan återstoden eller 83 var äldre än 25 år. De pressbyten som skett därefter har inte väsentligt förändrat bilden. 1963 års pressutredning beräknade brukstiden för en tryckpress till 20 à 25 år, men den ekonomiska livslängden torde — med hänsyn till den nya tekniken — i många fall vara kortare.

Dessa omständigheter har motiverat en närmare genomgång av de lämnade enkätsvaren. På grund av den utlovade sekretessen har den utförts av utredningssekreteriatet utan anlitan­de av utomstående experter.

Det visar sig, att bortfallet (38 företag) i stor utsträckning utgöres av förhållandevis stora företag. I åtskilliga fall anges också att investeringar av avsevärd omfattning måste genomföras under perioden men att planerna ännu inte har sådan form att den ställda frågan kan besvaras.

För de företag som svarat är det påfallande, hur investeringarnas omfattning sjunker mot slutet av perioden. Åren 1968 och 1969 förefaller enligt enkätsvaren att kännetecknas av en stor investeringsvolym, medan åren 1971 och 1972 skulle präglas av en mycket låg investeringsnivå. Detta förhållande måste rimligen vara en åter­spegling av att företagen endast undantags­vis har en planering som i detta avseende sträcker sig 5 år framåt i tiden. I åtskilliga fall har också företagen anmärkt, att de inte kan överblicka den nya teknikens möj­ligheter och att de därför inte kan redovisa de investeringar som erfordras under perio­dens senare del.

I åtskilliga fall har företagen – för de investeringar som inte är omedelbart före­stående – upptagit anmärkningsvärt låga be­lopp för såväl fastighets- som maskininvesteringar. Enkäten har här givit ett omfattande jämförelsematerial, framför allt genom den detaljerade redovisningen av förverk­igade investeringar 1963–1967. Av sekre­teskäl har dock detta material inte kunnat användas för att framkalla korrigeringar ens i de mest uppenbara fallen. De lämnade uppgifterna har därför genomgående fått godtas i bearbetningen.

Granskningen av enkätsvaren har alltså visat, att de lämnade uppgifterna sannolikt innebär en avsevärd underskattning av den investeringsnivå som kommer att gälla under den närmaste 5-årsperioden. Visserligen vore det tänkbart att efter vissa sche­matiska regler korrigera uppgifterna i de avseenden de är bristfälliga för att på så

sätt göra en prognos över den troliga investeringsvolymen. Utredningen har dock av­stått härifrån, eftersom investeringarnas storlek alltid måste avvägas mot deras lön­samhet för det enskilda företaget och en sådan lönsamhetsbedömning knappast kan ske efter några schablonartade regler. Av­görande är uppenbarligen inte den tekniska rationaliseringseffekten utan det enskilda fö­retagets troliga möjligheter att göra sig gäl­lande på upplage- och annonsmarknaden.

Sammanfattningsvis vill därför utredning­en understryka, att de uppgivna investe­ringsplanerna om 207,7 milj. kr. inte kan användas som någon uppskattning av den troliga investeringsvolymen i branschen under perioden 1968–1972. Det är sannolikt att nivån kommer att ligga betydligt högre.

Utredningen har som nämnt också upp­manat företagen att ange ev. ytterligare investeringsbehov – utöver de redovisade planerna – som av finansiella eller andra skäl inte kunnat tas med i planerna.

Endast 33 företag har lämnat svar på denna fråga. Av dessa är 24 förstatidningar i landsorten, som uppger sig ha investerings­behov om 49 milj. kr. En stor del av detta belopp gäller förstatidningar i hårt konkurrensläge, men även förstatidningar utan lokal konkurrent ingår i redovisningen. In­vesteringsbehov om sammanlagt 15,7 milj. kr. redovisas av 6 andratidningar i lands­orten och 11,4 milj. kr. av 3 storstadtidningar.

En genomgång av svaren på denna fråga visar, att bortfallet bland landsortens och storstädernas andratidningar är betydande. Även de företag som lämnat svar anger ofta att ytterligare investeringsbehov föreligger men att planerna – antingen de utformas av det enskilda företaget eller av en central instans – inte är tillräckligt utformade för att medge ett fullständigt besvarande av frågan.

De brister i svaren på frågan om in­vesteringsplanerna som tidigare berörts – bortfall, kortsiktig planering och bristande realism i kostnadsuppskattningen – gäller i ännu högre grad frågan om det ytterligare investeringsbehovet. Härtill kommer emel-

lertid som nämnt att de företag – andratidningarna – som kan förmodas ha de största behoven i enkätsvaren klart redovisat att sådana föreligger men endast undantagsvis ansett sig kunna precisera dem i siffror.

Lika litet som i fråga om planerna anser sig emellertid utredningen kunna göra någon siffermässig uppskattning av de behov som föreligger. En sådan måste givetvis även i detta fall bygga på en bedömning av företagets framtidsutsikter. I åtskilliga fall fordras säkerligen betydande investeringar för att möjliggöra fortsatt utgivning av en tidning, medan det i andra fall är mera tveksamt om stora investeringar i det enskilda företaget kan göras lönsamma. Enligt vad som framgår av enkätsvaren föreligger också planer på en vidgad teknisk och officinmässig samverkan mellan bl. a. andratidningar, ehuru kostnaderna härför inte kunnat redovisas. Även om utredningen tvingas avstå från att ange något belopp för de investeringsbehov som föreligger utöver de redovisade planerna är det uppenbart att den nya tekniken – som kan förutsättas bli fullt utnyttjad för att höja konkurrenskraften hos de ekonomiskt starka företagen – kommer att ställa högst betydande krav på investeringar också hos de företag, som i nuläget knappast har möjlighet att klara finansieringsproblemen även om investeringarna på längre sikt kan bedömas som lönsamma.

5.3 Tidningstekniskt forsknings- och utvecklingsarbete

Svenska tidningsutgivareföreningen, Tidningarnas arbetsgivareförening och A-presens samorganisation har till utredningen framfört vissa synpunkter på det tidningstekniska forsknings- och utvecklingsarbete som enligt organisationernas mening är erforderligt.

Organisationerna erinrar om att de år 1966 skapade ett gemensamt tekniskt organ, Tidningarnas tekniska nämnd, med uppgift att följa utvecklingen inom det tidningstekniska området, att fungera som rådgivande organ vid anordnandet av informa-

tionsdagar, att genom sin heltidsanställda sekreterare lämna företagen råd i tidningstekniska frågor, att ombesörja utgivandet av en teknisk bulletin samt att utarbeta förslag till remissyttranden i tidningstekniska frågor. Nämnden anses ha utvecklat en mycket tillfredsställande aktivitet.

Den forskning som bedrivs vid Grafiska forskningslaboratoriet har enligt organisationerna hittills endast i ringa mån varit inriktad på dagspressen. Av dagspressföretagen är 27 anslutna till organet och bidrar med tillsammans 75 000 kronor till verksamheten. Forskningen vid laboratoriet har mest inriktats på kvalitetsproblem vid tryckningsprocessen och undersökningar om tidningspapperet. Likaså har man försökt vinna större kunskaper om de viktigaste produktionsmetoderna, men några försök att skapa nya metoder eller att studera de ekonomiska effekterna av olika fabriktionsprocesser har ej förekommit. Från och med budgetåret 1968/69 erhåller verksamheten ett ganska betydande statsbidrag, vilket enligt organisationerna väntas medföra en viss ökning av forskningen inom det tidningstekniska området. Det betonas dock att forskning om informationsbehandling och -kommunikation samt om produktionsekonomi inte kan förväntas ske vid laboratoriet inom överskådlig framtid.

Till utredningen har organisationerna därför inlämnat en som bilaga 5: 1 i slutet av betänkandet införd förteckning över angelägna tekniska forsknings- och utredningsuppgifter. En del av dessa projekt bedöms vara av den karaktären att de kan utföras vid Grafiska forskningslaboratoriet medan andra fordrar försök och studier under praktiska driftförhållanden eller tillgång till en större försöksanläggning. Organisationerna har också till utredningen inlämnat en som bilaga 5: 2 i slutet av betänkandet införd förteckning över angelägna utredningsuppgifter inom produktionsteknik och produktionsekonomi.

De snabba tekniska framstegen gör det enligt organisationerna angeläget att resurser skapas för en intensifierad forskning i fråga om grafisk teknik, tidningsteknik,

tillämpningen inom dagspressen av nya metoder för informationsöverföring och de ekonomiska effekterna av nya tekniska metoder.

Utan en sådan vidgad forskning löper företagen risk att stagnera i utvecklingen eller att satsa på ekonomiskt icke försvarliga produktionsmetoder. Risken anses vara speciellt stor för de mindre tidningsföretagen.

Organisationerna har därför föreslagit, att staten skapar en stiftelse (eller fond) för tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete inom dagspressen samt att Tidningarnas tekniska nämnd erhåller ett statsanslag för att bland annat sörja för den praktiska tillämpningen av vunna forskningsresultat.

5.4 Utredningen

Utan tvekan står dagstidningarna inför en period av snabb teknisk utveckling. De nya produktionsmetoderna skapar möjligheter att nedbringa insatsen av mänsklig arbetskraft i den tekniska framställningen, samtidigt som den tekniska kvaliteten på produkten kan höjas.

Anpassningen till den nya tekniken medför betydande investeringsbehov. Utredningen kommer senare (kapitel 8) att framlägga förslag om en pressens lånefond för att bl. a. skapa möjligheter för företagen att tillägna sig den nya tekniken.

Enligt vad tidningsorganisationerna framhållit inför utredningen är det emellertid synnerligen önskvärt att en kollektiv tidningsteknisk och produktionsekonomisk forskning samtidigt äger rum, så att det enskilda företaget kan göra sina satsningar på ett ekonomiskt försvarligt sätt.

Genom beslut vid 1968 års vårriksdag (prop. 1968: 68, SU 131, rskr 304, SFS 1968: 404) har ett centralt organ inrättats för frågor rörande statligt stöd till teknisk forskning, styrelsen för teknisk utveckling. Till styrelsens förfogande har bl. a. anvisats medel för stöd till kollektiv teknisk forskning. Från den 1 juli 1968 löper också ett 3-årigt avtal mellan staten och Stiftelsen Grafisk forskning om samverkan till drif-

ten av Grafiska forskningslaboratoriet, där staten förbundit sig att tillskjuta 843 000 kronor till laboratoriets drift under perioden. Utredningen – som erinrar om att styrelsen för teknisk utveckling i samband härmed blivit tillsynsmyndighet för laboratoriet – förutsätter att dagstidningarnas behov av teknisk och produktionsekonomisk forskning fortlöpande kommer att beaktas av styrelsen för teknisk utveckling.

Utredningen har under sitt arbete behandlat ett antal promemorior från Svenska tidningsutgivareföreningen, Tidningarnas arbetsgivareförening och A-pressens samorganisation. Man har där pekat på områden där samhällsinsatser anses angelägna. Några av dessa områden tas upp i detta kapitel.

6.1 Utbildning

Tidningsorganisationerna har i en promemoria uttalat en rad önskemål om förbättrad utbildning för branschens personal.

Organisationerna föreslår beträffande utbildningen av *journalister* att den nuvarande tvååriga utbildningen vid journalishögskolorna ges ett värde inom en akademisk examen, att kursinnehållet vid högskolorna förstärks i fråga om produktionsteknik och produktionsekonomi samt att frågan om statliga bidrag till fortbildning av journalister utreds.

I fråga om utbildning av journalister har samhällets insatser på senare år kraftigt ökat. Även Stiftelsen Pressinstitutets fortbildning av journalister har våren 1968 fått samhälleligt stöd i form av ett anslag till en kurs i samhällsreportage. Samarbetenämnden för journalishögskolorna – som bl. a. har att bereda frågor om fortbildning av journalister – har i sina anslagsframställningar begärt reguljära och ökade anslag till fortbildningsverksamheten. Utredningen anser sig mot denna bakgrund endast böra

understryka vikten av att journalistkårens utbildning och fortbildning även framgent betraktas som ett angeläget samhällsintresse.

Utbildningen av *teknisk personal* äger rum på skilda nivåer. Utredningen vill, i enlighet med de önskemål som framförts av tidningsorganisationerna, understryka vikten av att kursen i grafisk teknik vid kungl. tekniska högskolan ges ett fortsatt stöd. För att främja rekryteringen av teknisk personal med något lägre kompetens skulle det enligt utredningens mening vara ändamålsenligt att på ett antal orter ge utrymme för den grafiska industrin inom fackskolans tekniska linje. De elever som genomgått en sådan utbildning kan antingen direkt gå ut i yrkesverksamhet eller fortsätta sina studier med sikte på högre kompetens. Utredningen finner att en utbildningsväg av detta slag bör ge branschen betydligt förbättrade möjligheter att erhålla lämpliga arbetsledare.

I fråga om övrig utbildning har organisationerna föreslagit

att utredning företas angående möjligheterna att erhålla statliga bidrag vid omskolning av yrkesarbetare och fortbildning av arbetsledande personal,

att utredning utförs angående möjligheten att erhålla bidrag för uppgörande av yrkesanalyser,

att Institutet för Högre kommunikations- och Reklamutbildning (IHR) erhåller högre statsbidrag,

att bidrag ställs till förfogande för fort-

bildning av anställda vid kamerala och administrativa avdelningar,

att utredning görs om uppbyggande av en särskild utbildningsfond för decentralisering av branschutbildningen genom »utbildningspaket» och för täckande av företagens merutgifter i samband med fortbildningskurser, samt

att kartläggning utförs av de faktorer som är av väsentlig betydelse för branschens långsiktiga behov av arbetskraft.

Utredningen är inte beredd att föreslå några särskilda åtgärder med anledning av dessa av tidningsorganisationerna formulerade önskemål. Utredningen förutsätter att dagstidningarnas utbildningsbehov i det fortgående reformarbetet på området kommer att beaktas och att de av tidningsorganisationerna framförda uppslagen därvid prövas. Det är angeläget att dagstidningarnas personal får möjligheter till utbildning och fortbildning i takt med den allmänna utbyggnaden av utbildningsväsendet.

6.2 Massmedieforskning

Svenska tidningsutgivareföreningen har framhållit betydelsen av att samhället stödjer sådan massmedieforskning som från dagspressens synpunkt kan vara betydelsefull. Man har särskilt pekat på behovet av studier över massmediernas funktioner eller användningsområden. Ett exempel på en sådan studie är den av utredningen företagna intervjuundersökningen (kapitel 2).

Utredningen vill erinra om att forskning om pressen stöddes av forskningsråden och av Riksbankens jubileumsfond. Från den senare fonden har också våren 1968 ett bidrag utgått till en av Svenska tidningsutgivareföreningen tillsatt massmedieforskningskommitté (MASSK) för kartläggning av angelägna forskningsprojekt. Med hänsyn till det stora intresse forskningsråden och jubileumsfonden hittills visat för området anser sig utredningen endast böra understrika vikten av att forskning om dagspressen och dess funktion bland massmedierna också fortsättningsvis får nödvändigt

stöd från de organ som fördelar samhällets bidrag till forskningen.

6.3 Tidningen i skolan

Svenska tidningsutgivareföreningen har lämnat utredningen en redogörelse för den av skolmyndigheterna genomförda försöksverksamheten med tidningen som pedagogiskt hjälpmedel. Försöken, som ägt rum i Kalmar län och som möjliggjorts bl. a. genom leveranser av friexemplar av olika tidningar till skolorna, har enligt försöksledaren, rektor Erik Nordell, utfallit positivt och kan antas få väsentlig betydelse för bedömningen av denna undervisningsmetod.

Då en fortsatt användning av tidningen som pedagogiskt hjälpmedel ansetts angelägen har Svenska tidningsutgivareföreningen framhållit vikten av att frågan om medelstildelning till skolorna för köp av tidningsexemplar löses snarast möjligt.

Utredningen har med intresse tagit del av resultaten från försöksverksamheten. Utredningen – som har förståelse för de av Svenska tidningsutgivareföreningen framförda synpunkterna i ersättningsfrågan – anser dock att de ersättningsproblem som kan uppstå vid tidningens användning i skolundervisningen måste lösas mellan vederbörande kommunala myndigheter och tidningsföretagen, liksom det måste ankomma på skolmyndigheter och enskilda lärare att mot bakgrund av föreliggande försöksresultat ta ställning till tidningens fortsatta användning som pedagogiskt hjälpmedel.

6.4 Fri- och rabattexemplar

Enligt en av Svenska tidningsutgivareföreningen upprättad sammanställning lämnade dagspressen under år 1967 fri- och rabattexemplar till offentliga institutioner till ett värde av 1,4 milj. kr. Därav föll på polismyndigheter 370 000 kr., på pastorsexpeditioner 225 000 kr. och på postanstalter 125 000 kr.

Statliga och kommunala myndigheter disponerar regelmässigt över medel (expensanslag eller liknande), med vilka de kan

beståa på dagstidningar, därest myndigheterna skulle behöva tillgång till sådana tidningar för att fullgöra sina uppgifter

Att fri- och rabattexemplar likväl förekommer torde inte enbart bero på att myndigheter eller enskilda befattningshavare gjort framställning härom utan även till en del förklaras av att det ansetts ligga ett kommersiellt värde i att tidningarna når vissa offentliga institutioner eller att utgången av tidningen skapar goodwill. Med hänsyn till det allmänna effektivitetskravet i förvaltningen kan utredningen därför inte förorda att myndigheterna generellt rekommenderas att betala prenumerationsavgift för de dagstidningar som utan rekvisition tillställs myndigheten. Myndigheterna får här göra en avvägning från fall till fall. Därest en sanering från branschens synpunkt anses angelägen måste initiativet komma från de enskilda tidningsföretagen.

Utredningen har bedömt det som angeläget att speciellt studera distributionsproblemen för abonnerrade dagstidningar i syfte att få fram förslag till åtgärder som innebär en rationalisering och främjar tidningskonsumenternas valfrihet. Därför har två sakkunniga – distributionsdirektör Gösta Bodin och direktör Sven Tollin – på utredningens uppdrag undersökt den nuvarande distributionsstrukturen och framlagt förslag till åtgärder. De sakkunnigas rapport är införd som bilaga 7:1 i slutet av betänkandet.

7.1 Distributionsstrukturen 1967

De sakkunniga har genom en enkät till tidningsföretagen infordrat uppgifter om distributionen av abonnerrade dagstidningar under första halvåret 1967. Dessutom har hearings anordnats med företrädare för AB Svenska pressbyrå och enskilda tidningsföretag.

Av materialet framgår att distributionen av dagstidningar i nuläget ombesörjes av åtskilliga huvudmän och att samarbetsmöjligheterna inte är fullt utnyttjade. Av landsortstidningarnas upplagor distribueras fortfarande 41 procent i egen regi. Inom samdistributionsarrangemang rymmes 18 procent av upplagorna, medan återstoden, 41 procent, distribueras av postverket. Av storstadstidningarna har endast Stockholmstidningarna genomfört en mera omfattande

samdistribution.

Av de sakkunnigas material framgår att kostnadsfördelningen i samdistributionsarrangemang i många fall verkat oförmånligt för tidningar med en lägre upplageandel på orten.

Även om kostnadsfördelningen kan försvaras mot bakgrunden av vissa ekonomiska överväganden, kan man enligt de sakkunniga från andra utgångspunkter komma fram till en kostnadsfördelning som ger samtliga deltagande tidningar samma exemplarpris eller t. o. m. ger den mindre (och lättare) tidningen ett lägre exemplarpris.

Utdelningskostnaden kan för den minsta tidningen i en samdistribution bli den dubbla eller tredubbla mot vad tidningen med den största upplagan betalar per exemplar på samma ort. Det finns enligt de sakkunniga exempel på att ett för den större tidningen fördelaktigt samdistributionsavtal nedbringt kostnaden till under 25 kr. per helår (mot det dubbla för den mindre tidningen), medan en tidning med liten upplaga i ett liknande arrangemang fått vidkännas kostnader på 200 kr. eller mera per årsexemplar, dvs. långt utöver vad samma exemplar inbringat i abonnemangsavgift.

7.2 De sakkunnigas förslag

Av de sakkunnigas rapport framgår att den nuvarande distributionsstrukturen för abon-

nerade dagstidningar visar oroande drag. Trots att en vidgad samdistribution skulle sänka branschens kostnadsnivå och trots de svårigheter som kan förutses att rekrytera erforderlig arbetskraft pågår på många håll en distributionskonkurrens som har till effekt att kostnadsnivån höjs till förfång främst för de ekonomiskt svaga företagen. När samdistribution förekommer har kostnadsfördelningen mellan företagen med vissa undantag gjorts sådan, att de på orten glest spridda tidningarna fått bära oproportionerligt höga kostnader. Detta har skapat ekonomiska svårigheter för dessa företag och hindrat överspridningen av dagstidningar.

Från samhällets sida finns därför enligt de sakkunniga all anledning att stimulera en ordning som dels innebär en sänkning av den totala distributionskostnaden för dagstidningar och därmed en samhällsekonomisk besparing, dels främjar överspridningen av dagstidningar och därmed främjar tidningskonsumenternas valfrihet.

De sakkunniga har föreslagit att samhällets stimulans skall ges formen av en samdistributionsrabatt. För denna skulle i huvudsak följande regler gälla:

1. Det enskilda dagstidningsföretaget skulle för varje ort där man deltar i samdistribution överlämna hela distributionsarbetet (inkl. transporter) till ett fristående företag med riksomfattande distributionsapparat. I nuläget synes endast postverket och AB Svenska pressbyrå förfoga över sådana resurser.
2. Distributionsföretagen skulle förbinda sig att anordna särskilda tidningsutbärningsturer, postverket så snart någon dagstidning begär det, Pressbyrå så snart detta begäres av två dagstidningsföretag.
3. Distributionsföretagen skulle förbinda sig att hålla tidningsutbärningsturer öppna för samtliga dagstidningar som vid tiden för utbärningens start finns tillgängliga på orten.
4. Dagstidningsföretagen skulle förbinda sig att avstå från att anordna egen utbärning på orter där Pressbyrå anordnar en särskild tidningsutbärningstur för dagstidning-

ar vid en tidpunkt då också den egna tidningen kunde medfölja i turen.

5. Distributionsföretagen skulle förbinda sig att i de särskilda tidningsutbärningsturer tillämpa en sådan taxesättning att tidningens spridningsintensitet på orten inte inverkar på distributionskostnaden. Däremot kan kostnadshöjande faktorer som exemplarvikt och transportavstånd tiliätas slå igenom i taxorna.

6. För varje årgångsexemplar som distribueras enligt dessa riktlinjer bör en samdistributionsrabatt om 3 kr. för 3-4-5-dagars tidningar och 5 kr. för 6-7-dagars-tidningar utgå.

De sakkunniga beräknar att kostnaden för samdistributionsrabatten vid full utbyggnad av samdistributionen kommer att uppgå till 10 milj. kr. per år.

Det är enligt de sakkunniga av största betydelse att ett konkurrensförhållande kan etableras inom samdistributionen, så att dagstidningarna ständigt kan erbjudas ett kostnads- och servicemässigt alternativ.

7.3 Utredningen

De sakkunnigas förslag syftar till att skapa förutsättningar för en vidgad samdistribution, att stimulera en sådan fördelning av samdistributionskostnaderna att de på varje ort glest spridda tidningarna inte missgynnas samt att skapa en riksomfattande konkurrens inom samdistributionen.

Enligt de sakkunnigas bedömning är ett av hindren för en sådan ordning, att de på varje ort upplagemässigt dominerande tidningarna under nuvarande förhållanden saknar tillräckligt incitament att gå in i samdistribution med övriga på orten förekommande tidningar eller att avstå från de kostnadsfördelar som den större tidningen som regel haft även i samdistributionsavtalen.

Den av de sakkunniga förordade samdistributionsrabatten är därför avsedd som en stimulans för de större företagen att medverka i den av de sakkunniga eftersträfvade vidgade samdistributionen. Rabat-

ten är så konstruerad, att de större företagen kompenseras för de kostnadsfördyringar som för deras del i regel skulle inträffa, om den av de sakkunniga förordade kostnadsfördelningen tillämpas.

Syftet med de sakkunnigas förslag är alltså inte att åstadkomma något allmänt stöd till dagstidningsdistributionen eller att lösa alla de problem som i nuläget är förenade med denna. Målet är i stället att på de orter där detta är möjligt stimulera till en samdistribution med en från samhälleliga utgångspunkter acceptabel kostnadsfördelning mellan de deltagande dagstidningsföretagen.

Utredningen finner att denna begränsade målsättning utgör en realistisk bedömning av vad man – från de utgångspunkter utredningen har för sitt arbete – från samhällets sida kan åstadkomma. Därest den av de sakkunniga eftersträfvade ordningen kan förverkligas skulle de totala distributionskostnaderna för dagstidningar sänkas, och överspridningen av dagstidningar skulle främjas. Denna överspridning ökar i sin tur tidningskonsumenternas valfrihet.

Utredningen kan i princip acceptera de sakkunnigas förslag om en samdistributionsrabatt. En sådan stimulans synes vara nödvändig för att de på varje ort tätast spridda tidningarna skall kunna acceptera en kostnadsfördelning som inte tar hänsyn till spridningsintensiteten.

Liksom de sakkunniga finner utredningen att det för förslagens förverkligande är nödvändigt att skapa tillgång till minst två riksomfattande distributionsföretag som konkurrerar på lika villkor. Endast postverket och AB Svenska pressbyrån synes i nuläget förfoga över sådana resurser att de har möjlighet att fullfölja de åtaganden som förutsattes i de sakkunnigas förslag. Bestämmelserna för rabatten bör dock utformas så generellt, att även andra distributionsföretag kan delta i konkurrensen.

Utredningen vill emellertid särskilt understryka vikten av att de företag som deltar i denna form av samdistribution förfogar över en för ändamålet fullt tillfredsställande distributionsapparat. Endast därigenom kan

man på distributionsföretagen ställa det för konkurrensen nödvändiga kravet att åta sig distributionsarbetet på varje ort där tidningsföretagen så önskar. För att konkurrensen skall ske på lika villkor måste detta krav ställas på alla företag som förmedlar samdistributionsrabatten.

De sakkunniga har föreslagit, att postverket skulle åta sig att anordna särskild tidningsutbärningstur på en ort så snart ett företag begär detta. Samdistributionsrabatt skulle dock utgå först när två eller flera företag deltar i tidningsutbärningsturen. Utredningen finner att kravet på postverket här har gjorts mera omfattande än som motiveras av åtgärdens syfte, nämligen att säkerställa konkurrens i samdistributionen. Därför bör åtagandet för de deltagande distributionsföretagen begränsas till att anordna tidningsutbärningstur i alla de situationer då samdistributionsrabatt kan utgå, dvs. när minst två företag begär det.

De sakkunnigas förslag innebär att de deltagande tidningsföretagen skulle förbinda sig att avstå från egen utbärning på alla de orter där de i stället kunde delta i en av Pressbyrån administrerad samdistribution. Den samdistributionsrabatt som samhället erbjuder skulle alltså inte kunna utnyttjas enbart på de orter där detta är fördelaktigast, utan tidningsföretagen skulle förbinda sig att delta i samdistributionen även på andra orter. En bestämmelse av denna innebörd synes nödvändig för att samdistributionsrabatten inte skall missbrukas, men det är då nödvändigt att förvandla åtagandet till en generell förbindelse att avstå från egen utbärning på orter där man kan delta i rabatterad samdistribution.

Utredningen finner det som nämnt nödvändigt att konkurrens etableras inom samdistributionen och att denna konkurrens sker på lika villkor. Efter de modifikationer utredningen nyss gjort i de sakkunnigas förslag likställs de deltagande distributionsföretagen i fråga om bestämmelserna för samdistributionsrabatten.

Därutöver synes det angeläget, att de deltagande företagen försöker skilja ut samdistributionen från sin ordinarie verksam-

het, lämpligen genom bildandet av dotterbolag. Endast därigenom torde realistisk bedömning av kostnaderna kunna göras och fullt jämförbara konkurrensvillkor kunna skapas.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle 1-2-dagarstidningar kunna delta i samma utbärningsturer som de rabatterade tidningarna. Det synes då skäligt att medge någon rabatt även för dessa dagstidningar, varför utredningen föreslår en rabatt om 1 kr. resp. 2 kr. per årgångsexemplar.

Sammanfattningsvis innebär utredningens förslag att följande bestämmelser föreslås gälla för samdistributionsrabatten:

1. Samdistributionsrabatten för dagstidningar fastställes till 1 kr. per årgångsexemplar för 1-dagarstidningar, 2 kr. per årgångsexemplar för 2-dagarstidningar, 3 kr. per årgångsexemplar för 3-4-5-dagarstidningar och 5 kr. per årgångsexemplar för 6-7-dagarstidningar.

2. Samdistributionsrabatten utgår för varje årgångsexemplar som distribueras i enlighet med följande bestämmelser, dvs. så snart minst två rabattberättigade dagstidningsföretag på nedan under punkten 5 angivna villkor deltar i en särskild tidningsutbärningstur som anordnas av ett distributionsföretag som uppfyller nedan under punkten 4 angivna förpliktelser.

3. Rabatten utbetalas — därest det enskilda tidningsföretaget förklarar sig vilja utnyttja rabatten — till distributionsföretaget, som i sin debitering till tidningsföretaget gör avdrag för rabatten.

4. Samdistributionsrabatt kan endast förmedlas av distributionsföretag som förbundet sig att anordna särskild tidningsutbärningstur på varje ort där minst två rabattberättigade dagstidningsföretag begär det. Distributionsföretagen skall förbinda sig att i dessa tidningsutbärningsturer tillämpa en sådan taxesättning, att den enskilda tidningens spridningsintensitet på orten inte inverkar på distributionskostnaden per exemplar. Distributionsföretagen skall förbinda sig att hålla dessa tidningsutbärningsturer öppna för samtliga dagstidningar som vid tiden för utbärningens start finns till-

gängliga på orten.

5. Det enskilda tidningsföretaget skall för varje ort där man deltar i rabatterad samdistribution överlämna hela distributionsarbetet (inkl. transporter) till distributionsföretaget. Tidningsföretaget skall förbinda sig att avstå från egen utbärning på alla de orter där rabatterad samdistribution förekommer vid en tidpunkt, då också den egna tidningen kunde medfölja.

6. Kostnaden för samdistributionsrabatten beräknas vid fullt utnyttjande uppgå till 10 milj. kr. per år.

Utredningen förutsätter att det detaljerade administrativa förfarandet måste diskuteras ytterligare med berörda parter, innan författningstext kan utformas. Med den konstruktion utredningen föreslagit torde dock någon ny administrativ instans inte behöva inrättas. Utbetalningen av rabatten torde liksom erforderlig kontroll kunna anförtros riksrevisionsverket. Särskild uppmärksamhet bör vid ärendets fortsatta behandling ägnas frågan om bestämmelserna kan utformas så, att andra företag än de riksomfattande kan förmedla samdistributionsrabatten.

De sakkunniga kunde vid sin hearing med AB Svenska pressbyrå konstatera, att företaget i princip var berett att utöka sina åtaganden i samdistributionen. Vid utredningens överläggningar med poststyrelsen har styrelsen visat ett positivt intresse såtillvida att man förklarar sig beredd att närmare undersöka denna fråga.

Utredningen är medveten om att distributionsföretagen måste utföra ett omfattande utrednings- och planeringsarbete, innan de kan åta sig att erbjuda service på alla orter där intresse för rabatterad samdistribution kan finnas. Det förefaller därför realistiskt att utgå från att den föreslagna rabatten kan börja utbetalas tidigast från och med den 1 januari 1970.

Inför utredningen har rapporterats att ett antal förstetidningar inom Svenska tidningsutgivareföreningen ämnar ta initiativ till en utökning av samdistributionen och en utjämning av kostnaderna i riktning mot de av utredningen förordade villkoren. Utredningen hälsar dessa initiativ med tillfreds-

ställelse. Från samhällets sida vore det självfallet att föredra om den av utredningen eftersträvade ordningen kunde genomföras utan införande av den föreslagna stimulansrabatten.

Utredningen har emellertid inte kunnat avvakta utgången av de aviserade försöken att lösa samdistributionsfrågorna utan en samhällelig stimulans. Därest aktionen skulle leda till ett tillfredsställande resultat synes det dock överflödigt att införa samdistributionsrabatten. Huruvida så blir fallet kan dock avgöras först under senare delen av år 1969. Utredningen föreslår därför, att riksdagen för budgetåret 1969/70 anvisar erforderliga medel för rabatterna samt bemyndigar Kungl. Maj:t att – om så visar sig erforderligt – utfärda bestämmelser om samdistributionsrabatt från och med den 1 januari 1970. Därest den inom Svenska tidningsutgivareföreningen inledda aktionen dessförinnan lett till tillfredsställande resultat bör som nyss nämnts samdistributionsrabatten ej införas och de anvisade medlen ej tas i anspråk.

Utredningens intervjuundersökning (kapitel 2) visar liksom andra liknande studier att dagspressen fortfarande är det dominerande massmediet. Visserligen når televisionen stora delar av befolkningen, men antalet TV-tittare är varje dag betydligt lägre än antalet dagstidningsläsare. Dagstidningarna är också det massmedium som – trots regionalradions tillkomst – helt dominerar den lokala nyhetsförmedlingen.

Detta betyder att dagstidningarna spelar en betydelsefull roll för medborgarnas möjligheter att orientera sig i det aktuella händelseförloppet. Det är också uppenbart att dagstidningarna – även om det finns åtskilliga kompletterande informationsvägar – genom sitt nyhetsurval och sin nyhetspresentation samt genom sina ledarkommentarer är av största betydelse för opinionsbildningen.

Det material som frambragts av 1963 och 1967 års pressutredningar visar att dagstidningarnas ekonomiska situation generellt inte är otillfredsställande. Svårigheterna är främst koncentrerade till andratidningsföretagen. Det förefaller dock uppenbart att dessa i vissa fall – som regel efter en ekonomisk sanering – kan överleva i konkurrensen.

I åtskilliga fall har dock andratidningen knappast möjligheter att på längre sikt hävda sig i en direkt konkurrens med förstidningen. Sådana andratidningar synes

dock ha möjligheter att på sin ort skapa en tidning, som exempelvis innehållsmässigt eller i fråga om spridningsområdet är så skild från förstidningen att den inte direkt konkurrerar med denna utan snarare utgör ett komplement. En sådan differentiering fordrar emellertid en tids- och kostnadskrävande omställningsprocess, och utgången av försöket är oftast oviss. Andratidningarnas ekonomi är i dagens läge så undergrävd, att företagen själva saknar resurser att pröva sådana omläggningar som på längre sikt skulle kunna tänkas ge ekonomisk bärkraft.

Det är mot denna bakgrund uppenbart att staten på olika vägar bör verka för att skapa existensbetingelser för en allsidig press och ett mångsidigt tidningsurval för den lokala konsumenten. Den hittillsvarande utvecklingen har kännetecknats av en stark koncentrationstendens, och det är angeläget att denna tendens mildras. Detta synes emellertid endast kunna ske genom företagens egna åtgärder, genom lämpliga anpassningar till den föreliggande marknadsituationen samt genom rationaliseringar av driften, antingen i samverkan mellan redaktionellt självständiga företag eller i det enskilda företags regi.

Dessa satsningar utgöres av investeringar i fastigheter och maskiner men även av andra åtgärder – exempelvis för marknadsanpassning och marknadsföring – som sät-

ter företaget i stånd att på ett tekniskt och ekonomiskt effektivt sätt bedriva sin verksamhet.

För åtskilliga av dessa åtgärder finns emellertid för de företag som här avses inga lämpliga kreditvägar, varför dagspressen i likhet med vissa andra delar av näringslivet bör erbjudas statliga lån. Dessa bör kunna ges för såväl investeringar som för andra åtgärder som bedöms vara nödvändiga för att på längre sikt göra ett företag konkurrenskraftigt.

Som villkor för långivningen bör med andra ord uppställas det kravet, att företaget genom en realistisk plan kan visa, att de föreslagna åtgärderna är av betydelse för att säkra företagets livskraft på längre sikt. Prioritet bör ges åt sådana åtgärder som gagnar samverkan mellan tidningsföretag i syfte att nedbringa kostnadsnivån. Lån bör icke utgå till sådana projekt som till normala marknadsmässiga villkor och på ett ur företagets synpunkt betryggande sätt kan finansieras utan hjälp från den statliga lånefonden.

Med tanke på att de åtgärder som enligt denna bedömning kan komma att finansieras av de statliga lånen kan få effekt först efter några år skulle i sådant fall det primära lånebehovet endast öka, om lånen genast förenades med ränte- och amorteringsförpliktelser. Det synes därför ändamålsenligt att amorteringsfrihet medges för en tid av 5 år och räntebefrielse för en tid av 3 år. I undantagsfall bör räntebefrielsen kunna ges för en längre tid, dock högst 5 år. Förutsättningen härför bör vara att företaget kan styrka att det föreligger speciella omständigheter som gör att de planerade åtgärderna kan få någon nämnvärd ekonomiskt sanerande effekt först efter en längre tid än 3 år.

Prövningen av låneansökningarna bör omhändershas av en särskild styrelse, där högt kvalificerad företagsekonomisk, juridisk och bankmässig expertis bör vara företrädd. Ledamöterna bör väljas så, att inget berättigat tvivel kan föreligga om deras oberoende och deras oväld i ämbetsutövningen. Antalet ledamöter synes därför kunna begränsas till

tre. Ledamöterna bör utses av Kungl Maj: t för en tid av 5 år. För ledamot bör utses personlig suppleant. Det bör föreskrivas att styrelsen måste vara fulltalig för att vara beslutsför.

I reglementet för styrelsen bör föreskrivas, att prövningen av låneansökningarna inte får påverkas av sökandetidningens politiska inställning eller ställningstaganden i särskilda frågor.

Utredningen förutsätter att styrelsen i erforderlig utsträckning kommer att inhämta yttranden från branschmässig expertis vid beredningen av låneansökningarna.

För styrelsens arbete bör sekretessregler införas. Lämpligt stöd härför torde finnas i 21 § lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

De medel som erfordras för styrelsens utlåningsverksamhet och administration bör anvisas över ett särskilt anslag i budgeten. Någon fond av »revolverande» typ, där ränteinkomster och amorteringar inflyter i fonden och på nytt lånas ut, bör således inte upprättas. Skälet härför är i första hand att utredningen betraktar sitt förslag som en försöksverksamhet, vilken bör ges en i tiden och till sin omfattning klart avgränsad utformning. Verksamhetens primära syfte är att genom en koncentrerad insats nå en upprustning och förstärkning av företagets ekonomi och konkurrensförutsättningar. Erfarenheterna av verksamheten och pressens ekonomiska läge bör således bilda underlag för en prövning mot försöksperiodens slut av fortsatta åtgärder. En lämplig försöksperiod synes vara 5 år. Det bör tilläggas att utlåningskapaciteten under denna period under alla förhållanden kommer att bestämmas av medelsanvisningarna, eftersom till statsverket inflytande räntor och amorteringar under denna tid torde uppgå till förhållandevis små belopp med hänsyn till den föreslagna konstruktionen av lånen.

Utredningen föreslår att 125 miljoner kronor fastställs som en ram för utlåningen under 5-årsperioden. Det är denna ram som anger den totala omfattningen av de låneengagemang som styrelsen kan ikläda sig.

De årliga medelsanvisningarna torde få bestämmas utifrån de medelsbehov, som uppstår till följd av utbetalningarna enligt av styrelsen inom totalramen fattade lånebeslut.

Utredningen vill understryka att den föreslagna låneramen bygger på en osäker bedömning av den närmaste framtidens investerings- och lånebehov och att det angivna beloppet kan visa sig otillräckligt. I sådant fall bör det ankomma på fondstyrelsen att mot bakgrund av erfarenheterna föreslå en vidgning av ramen.

Administrationn av lånen och bevakningen av att låntagarna fullgör sina förpliktelser synes böra anförtros en kreditinrättning, förslagsvis Sveriges kreditbank. För detta arbete bör banken erhålla ersättning i särskild ordning. Med denna konstruktion behöver inte styrelsen utrustas med egen personal i nämnvärd omfattning. För beredning av låneansökningarna torde som nyss nämnts bl. a. branschmässig expertis behöva anlitas.

Kostnaderna för styrelsens administration och låneärendenas beredning bör täckas av det för hela verksamheten anvisade anslaget. Inflytande räntor och amorteringar redovisas av kreditinrättningen till lämplig inkomsttitel i budgeten.

Det bör ankomma på fondens styrelse att avgöra, vilka krav på säkerheter som med hänsyn till utlåningens allmänna syfte bör ställas i det enskilda fallet. Mot samma bakgrund bör lånetiderna fastställas. Långivningen måste generellt bli långsiktig, men utan särskilda skäl bör längre lånetid än 20 år inte medges. För längre lånetider än 10 år bör säkerhet i fast egendom eller motsvarande eftersträvas.

När det gäller räntan på lån från fonden har utredningen funnit det angeläget att i möjligaste mån erhålla en räntesats fri från subventionselement. Även om den s. k. normallåneräntan inte är helt tillfredsställande i detta avseende har utredningen dock stannat för att föreslå att räntan på lånen från lånefonden överensstämmer med statens normallåneränta. Denna utgör ett genomsnitt av de senaste 10 årens räntesatser på

statens långfristiga obligationsemissioner och är således avsedd att täcka statens egna räntekostnader. Den fastställs för varje budgetår av Kungl. Maj:t och uppgår för budgetåret 1968/69 till 6 procent.

Särskilda yttranden

Av ledamöterna Forsberg, Gustafsson och Larsson om mervärdeskatt på dagstidningar

I propositionen 1968:100 med förslag till förordning om mervärdeskatt, m. m., förordas att undantaget från skatteplikt för dagstidningarnas abonnemang och lösnummer i förordningen om allmän varuskatt skall överföras till förordningen om mervärdeskatt i avvaktan på resultatet av den pågående presstödsutredningen.

Med hänsyn till att frågan, huruvida dagstidningsföretagens upplageförsäljning skall beläggas med mervärdeskatt, äger ett nära samband med de ekonomiska villkor för dagspressen, som pressutredningen haft i uppdrag att utreda, hade det enligt vår uppfattning stått i full överensstämmelse med utredningsdirektiven att närmare belysa och analysera mervärdeskattens förutsedda verkningar för olika typer av tidningsföretag. Vi vill därför starkt beklaga att utredningens majoritet inte funnit det möjligt att ge utredningsdirektiven en sådan tolkning, att mervärdeskattens konsekvenser kunnat göras till föremål för utredning.

De sakkunniga som utrett förutsättningarna för mervärdeskattens införande i Sverige utgår från att den mervärdeskatt, som avses bli uttagen på ett företags försäljning, skall övervältras på kunderna. *Under denna förutsättning* kommer den skatt på företagets inköp, som skall betalas, inte att medföra någon faktisk kostnadsbelastning i rö-

relsen, eftersom den s. k. ingående skatten skall dras av från skatten på försäljningen.

Enligt vår bestämda uppfattning är det orealistiskt att anta att ovannämnda förutsättning skulle kunna utan reservation tillämpas i fråga om mervärdeskatt avsedd att utgå på dagstidningarnas abonnemang och lösnummer. För att trots skatten kunna bibehålla oförändrad upplagevolym skulle många tidningsföretag tvingas att – i stället för att övervältra skatten på köparna – själva bära denna såsom en ny kostnad i rörelsen. Övertygande skäl talar nämligen för att efterfrågan på dagstidningar är elastisk, d. v. s. att en höjning av abonnemangs- och lösnummerpriserna – under i övrigt oförändrade förhållanden – måste resultera i en upplageminskning. Det förefaller också sannolikt att efterfrågan på andra-tidningar är mera känslig för prishöjningar än efterfrågan på första-tidningar. Av detta skäl måste man räkna med att i synnerhet vissa mindre bärkraftiga tidningsföretag skulle – vid mervärdeskatt på abonnemang och lösnummer – tvingas att arbeta under ännu hårdare ekonomiska förhållanden än tidigare. Det bör samtidigt erinras om att det främst blir dessa företag som kommer att få vidkännas de negativa verkningarna av att den mervärdeskatt på annonser som infördes den 1 januari nästa år faktiskt medför en 11-procentig prisstegring beträffande sådana annonser som säljs till allmänheten, förening och organisationer samt vissa nä-

ringsföretag såsom banker, försäkringsbolag, resebyråer, biografer etc.

Konsumtionen av dagstidningar kan f. n. beräknas uppgå till ett belopp om ca 600 mkr per år. Vid en skattesats om 11,11 % kommer således en på abonnemang och lösnummer lagd mervärdeskatt att tillföra statsverket inemot 70 mkr per år. Det skulle enligt vår uppfattning te sig mycket egenomligt om statsmakterna i anslutning till pressutredningens betänkande med förslag om åtgärder i syfte att förbättra dagspressens ekonomiska villkor skulle fatta beslut om att belasta dagspressen med den nu nämnda pålagan.

Mot bakgrund av vad som ovan anförts vill vi därför föreslå att dagstidningarna undantages från mervärdeskatt på abonnemang och lösnummer.

Av experten Hallvig om mervärdeskatt på dagstidningar

Jag instämmer i ovanstående yttrande av herr Forsberg, Gustafsson och Larsson om mervärdeskatten. Därutöver vill jag framhålla följande:

Eftersom de sakkunnigas utredningsupdrag endast omfattar dagspressens ekonomiska villkor saknas möjlighet att i detta sammanhang överväga mervärdeskattens negativa verkningar beträffande övrig periodisk press. Det bör dock erinras om att Svenska tidningsutgivareföreningen (TU) vid skilda tillfällen – senast i en hänvändelse våren 1968 till riksdagens bevillningsutskott – uttalat sig mot att periodisk press över huvud taget belastas med omsättnings-skatter eller liknande pålagor.

Av ledamoten Forsberg om samdistributionsrabatten

Dagstidningsbranschen är en av de löneintensivaste sektorerna inom svenskt näringsliv. Eftersom flertalet tidningsföretag tillhör kategorien små eller medelstora är möjligheterna till stordriftsfördelar förbehållna endast ett fåtal tidningar. När man

vill söka medel att hejda den pågående koncentrationsprocessen inom dagspressen – och därvid naturligen i första hand ägnar uppmärksamhet åt kostnaderna för framställning och distribution av tidningar – finner man att de största rationaliseringsvinsterna synes kunna nås genom ökad samverkan inom branschen.

Ett sådant utbyggt samarbete kan inte minst utvecklas på distributionens område. Enbart det faktum att den svenska dagspressens distributionskostnader kan uppskattas till i runt tal en kvarts miljard kronor, eller inemot en femtedel av branschens totala kostnader, klargör hur angeläget det är att tillvarata alla möjligheter till rationaliseringar på detta fält.

En utbyggd samdistribution framstår således som synnerligen önskvärd för att tidningsspridningen inte skall hindras av distributionskostnader, som successivt kan komma att utgöra en alltför stark belastning på många företag och sålunda på sikt antagas leda till en ytterligare begränsning av tidningskonsumenternas faktiska valmöjligheter.

Jag har därför i princip kunnat ansluta mig till det allmänna syfte, som bär upp utredningens förslag att under vissa angivna förutsättningar införa en statlig stimulansrabatt. Det är emellertid uppenbart att det redan genom företagens *egna* initiativ till samdistribution föreligger möjligheter till kostnadsbesparingar, som väsentligt överstiger det föreslagna statsstödet.

Jag vill starkt understryka utredningens enhälligt uttalade mening att det från samhällets sida vore att föredra, om den av utredningen eftersträfvade ordningen kunde genomföras utan införande av den föreslagna stimulansrabatten. Enligt min mening är också tidningsbranschen i sin helhet bäst betjänt av att den själv – och således utan bistånd i form av statliga subventioner – kan lösa samdistributionsfrågorna och genomföra en för samverkande parter skälig fördelning av kostnaderna. En framkomlig väg att nå dessa mål har för övrigt anvisats genom ett initiativ inom Tidningsutgivareföreningen, vars styrelse beräknas tillsätta

en nämnd med opartisk ordförande, till vilket organ skall kunna hänskjutas frågor om skäligheten/oskäligheten i ingångna avtal om samdistribution och prövning av förslag till nya avtal.

Visar sig tidningsbranschen i stånd att på tillfredsställande sätt själv utveckla samdistributionen och genomföra en skälig kostnadsfördelning – olika tecken tyder enligt min mening härpå – bortfaller därmed också ett moment, som måste anses som besvärande i subventionsalternativet, nämligen det faktum att nästan samtliga abonnerade eftermiddagstidningar i landet skulle komma att undantas från ett statligt stöd, som däremot kan tillfalla flertalet morgontidningar.

De distributionssakkunniga har enligt min mening icke heller tillräckligt beaktat den omständigheten att där man i dag kan redovisa en skälig kostnadsfördelning mellan samdistribuerande företag torde den glespridda tidningen, trots högre exemplarkostnad, nå en både relativt och i många fall absolut sett större besparingseffekt.

Det kan samtidigt inte fördöljas att den föreslagna samdistributionsrabatten kan komma att få ytterligt slumpartade verkningar och i många fall för starkt konsoliderade tidningsföretag medföra väsentligt större kostnadsreduktioner än för mindre och ekonomiskt svaga.

Skulle emellertid det inom Tidningsutgivareföreningen tagna initiativet icke leda till resultat som på objektiva grunder kan bedömas vara tillfyllest och förslaget till samdistributionsrabatt därför komma att realiseras, vill jag i sådant fall ytterligare understryka vikten av att de av utredningen förutsatta diskussionerna med berörda parter kommer till stånd innan författningstext utformas. Med hänsyn till frågornas komplicerade natur bör lämpligen härvid anlitas en expertgrupp, bestående av företrädare för Tidningsutgivareföreningen, Pressbyrån och Postverket. En dylik expertgrupp har även speciella möjligheter att bedöma i vilken omfattning det föreslagna systemet kan realiseras. Även om Pressbyråns medverkan i vidgad samdistribution kan förutsättas,

återstår frågan om Postverkets möjligheter att engagera sig liksom prövningen av ett tredje alternativ i form av regionala företag med, som det heter i betänkandet, »fullt tillfredsställande distributionsapparat». Inte minst en samdistribution enligt det tredje alternativet kan göras flexibel och sålunda i varje särskilt fall beakta de regionala/lokala utgivningsförhållandena.

Bilaga 2:1 Intervjuformulär (riksundersökningen)

Statistiska centralbyråns utredningsinstitut svarade för insamling och bearbetning av intervju-materialet. Frågorna ingick i en sk omnibusundersökning, dvs frågor från flera uppdragsgivare var samlade i ett formulär. Bakgrundsuppgifter om den tillfrågade samlades in gemensamt för alla frågeavdelningar. I den följande frågeredovisningen har bakgrundsuppgifterna – ålder, kön, yrke, bostadsort etc – inte medtagits.

Frågor om press, radio och TV

3. Brukar Ni mera regelbundet läsa någon dagstidning? Jag tänker då både på morgon- och kvällstidningar och både rikstidningar och ortstidningar.
- 4 a. Vilken tidning är det?
- 4 b. Brukar Ni läsa eller titta i någon annan eller några andra dagstidningar mera regelbundet?
- 4 c. Ungefär hur många nummer av..... brukar Ni läsa eller titta i per vecka?
- 4 d. Prenumererar Ni eller någon annan person i Ert hushåll på..... eller köper Ni lösnummer av den?
5. Läste eller tittade Ni i någon dagstidning i går-dagen den? Jag tänker då både på morgon- och kvällstidningar inkl. ortstidningar?
- 6 a. Vilken eller vilka tidningar var det?
- 6 b. Sedan skulle jag också vilja veta när under gårdagen Ni läste..... Vi börjar med tiden före kl 9 på morgonen. Läste eller tittade Ni i..... under den perioden och i så fall hur länge?
- 6 c. Sedan tar vi perioden mellan kl 9 på morgonen och 5 på eftermiddagen. Läste eller tittade Ni i under den perioden, och i så fall hur länge?
- 6 d. Då återstår kvällen från och med kl 5 i går. Läste eller tittade Ni i under den perioden och i så fall hur länge?
- 7 a. Sedan skulle vi vilja veta vad Ni brukar läsa om i Er dagstidning/Era dagstidningar?
(Svarskort visas)
Här är en lista med exempel på olika saker som man kan läsa om i dagstidningarna. Först står »Artiklar om konsumentupplysning.» Händer det någon gång att Ni läser eller tittar på sådana artiklar då Ni läser dagstidningar?
Om Ja:
Hur ofta brukar Ni läsa eller titta på då Ni läser dagstidningar? Skulle Ni

vilja säga att det är alltid då sådant innehåll förekommer eller ofta eller sällan. Svartalternativen står längst ned till vänster på listan som Ni fick.

7 b. Tycker Ni att det står för litet, för mycket eller lagom mycket om i de tidningar Ni brukar läsa?

Tänk först på (tidning 1).

7 c. Tänk sedan på (tidning 2).

Svarkort / Innehållslista

1. Artiklar om konsumentupplysning dvs nya varor
 2. Referat om vad som händer i stads- eller kommunalfullmäktige
 3. Idrottshändelser i Sverige och utomlands
 4. Familjenyheter, t ex födslar, giftermål, födelsedagar
 5. Artiklar om den lokala arbetsmarknadssituationen, om lokala företag
 6. Recensioner eller notiser om film
 7. Artiklar om olyckor och brott
 8. Diskussioner och debatter i tidningen om samhällsfrågor, t ex om vattenvård, narkotika-problemet, filmcensur
 9. Nöjesannonser
 10. Artiklar och notiser om lokala konserter, teatrar, utställningar
 11. Serierna
 12. Ledarsidan, t ex ledare, kommentarer, pressgrannar
 13. Insändarspalterna
 14. Referat om vad som händer i riksdagen
 15. Reportage om känt folk i nöjesbranschen
 16. Recensioner av nyutkomna böcker
 17. Referat från och annonser om lokala föreningsmöten
 18. Frågespalter med råd om sociala, medicinska och praktiska angelägenheter
 19. Vad som kommer i radio och TV, både reportage och själva programmet
 20. Nyheter och reportage om krigshändelser
8. På vilket sätt tycker Ni att Ni personligen får de mest tillförlitliga informationerna om »Vad som händer i riksdagen»? Är det genom att läsa dagstidningarna, är det genom att lyssna på radio, är det genom att titta på TV eller är det på något annat sätt?
Motsvarande fråga – mest tillförlitliga informationerna – om »Samhällsfrågor», »Olyckor och brott» och »Krigshändelser».
9. Så skulle jag vilja ställa några frågor angående radiolyssnandet. Lyssnade Ni på radio i går-dagen den?
- 10 a. Lyssnade Ni på radio före kl 9?
» » » » mellan kl 9 och 12?
» » » » » kl 12 och 13?
» » » » » kl 13 och 17?
» » » » » kl 17 och 19?
» » » » efter kl 19?
- 10 b. Vilka kanaler lyssnade Ni på – P1, P2, P3 eller på någon utländsk station?
- 10 c. Ungefär hur länge lyssnade Ni på radio före kl 9?
» » » » » » » mellan kl 9 och 12?
» » » » » » » » kl 12 » 13?
» » » » » » » » kl 13 » 17?
» » » » » » » » kl 17 » 19?
» » » » » » » » efter kl 19?

- 11 a. Lyssnade Ni på nyheterna i radio någon gång på morgonen i går-dagen den?
- 11 b. Lyssnade Ni på nyheterna i radio någon gång mitt på dagen i går-dagen den?
- 11 c. Lyssnade Ni på nyheterna i radio någon gång på kvällen efter kl 18 i går-dagen den?
- 11 d. Hörde Ni på något av de regionala nyhetsprogrammen i går-dagen den?
Jag tänker då på de olika program som sänds vardagar kl 13 och 18.15 över olika distrikt i landet.

Bilaga 2:2 Teknisk rapport för intervjuundersökningen

1 Inledning

Statistiska centralbyråns utredningsinstitut utförde i mars-april 1968 en s. k. omnibusundersökning, dvs. en undersökning, som omfattar datainsamling för flera olika uppdragsgivare samtidigt.

2 Population och urval

2.1 Population

Undersökningspopulationen utgjordes av personer bosatta i Sverige och födda 1888-1953.

2.2 Urvalsram

Som urvalsram användes 1968 års mantalslängder.

2.3 Urval

Urvalspersonerna uttogs slumpmässigt enligt ett förfarande vars tekniska benämning är »självvägt tvåstegsurval». Som urval av förstastegsenheter användes utredningsinstitutets basurval bestående av 74 s. k. primära urvalsenheter (pue), utvalda ur 74 strata i populationen med urvalssannolikheter proportionella mot folkmängdens storlek. I andra steget valdes personer med sannolikheter, som var omvänt proportionella mot de som gällde för urvalet av de primära

urvalsenheterna. Varje person i populationen erhöll på detta sätt samma urvalssannolikheter och urvalet blev således »självvägt».

Bruttourvalet omfattade 2 019 intervjupersoner (Ip). Dessa fördelades på nio lika stora delurval genom att Ip nr 1 hänfördes till delurval nr 1, Ip nr 2 till delurval nr 2, Ip nr 9 till delurval nr 9, Ip nr 10 till delurval nr 1 osv. För varje delurval fastställdes en viss datainsamlingsperiod omfattande tre dagar, se nedan punkt 4.1.

För Informationsutredningens del begränsades undersökningen till delurvalet 1-5, 1 123 personer, och för Rikspolisstyrelsens del till delurvalen 3-7, 1 121 personer.

3 Mätinstrument

Nio typer av formulär användes, ett för varje delurval, vilka åtskildes genom olika färgnyanser på försättsbladen. Endast frågor i TV-undersökningen samt vissa av Pressutredningens frågor varierade mellan de nio formulärtyperna. Olikskilderna i formulären berodde på att frågorna i dessa båda delundersökningar avsåg en viss mät-dag. Varje intervjuperson tillfrågades i TV-undersökningen om TV-programmen under de tre dagar som föregick intervjudagen. I undersökningen för Pressutredningen tillfrågades intervjupersonen om tidningsläsande och radiolyssnande dagen före intervjudagen.

Undersökningens innehåll framgår av den i inledningen redovisade förteckningen över uppdragsgivare och ämnesområden. För samtliga uppdragsgivares räkning insamlades uppgifter om intervjupersonernas kön, ålder, civilstånd, utbildning, typ av bostadsort, inkomst samt politisk partipreferens.

4 Undersökningens genomförande

4.1 Fältarbete

Data insamlades genom personligt besök av utredningsinstitutets lokalombud. Datainsamlingsperioden omfattade i en huvudetapp tiden 30.3–9.4, sammanlagt elva dagar. För varje delurval begränsades datainsamlingsperioden till tre dagar, varvid delurval nr 1 intervjuades dagarna 30.3–1.4, delurval nr 2 dagarna 31.3–2.4 osv. Under denna etapp genomfördes intervju med 1 675 Ip.

Resterande Ip söktes på nytt under tiden 23.4–7.5 med samma fördelning av datainsamlingsperioden för de olika delurvalen som beskrivits ovan (perioden började för respektive delurval på samma veckodag som i huvudetappen). Härvid genomfördes intervju med ytterligare 108 Ip.

Frågorna i TV-undersökningen var, som framgått av punkt 3 ovan, bundna till huvudetappen och utgick därför i den andra etappen. Detsamma gäller även vissa frågor i Pressundersökningen. Dessa frågor ställdes emellertid även i den andra etappen, men svaren användes endast för en bedömning av bortfalleffekten för resultatet i huvudetappen.

4.2 Redovisning av övertäckning och bortfall

Övertäckningen, de personer i bruttourvalet som befanns ej tillhöra undersökningspopulationen, samt bortfallet redovisas i nedanstående tablå.

För de delar som avser TV- och Pressundersökningen har en separat bortfallsre-

Tablå 1. Urval och bortfall

	Totalt
Bruttourval	2 019
Övertäckning ¹	5
Nettourval	2 014
Bortfall	231
(i procent av nettourvalet)	11,4
därav: Vägran	104
	5,2
Ej anträffade	44
	2,2
Sjuka	32
	1,1
På sjukhus	18
	0,9
Utomlands	22
	1,1
Övrigt	21
	1,0
<hr/>	
Antal genomförda intervjuer	1 783

¹ Avlidna före urvalstillfället.

dovisning lämnats till respektive uppdragsgivare.

4.3 Partiellt bortfall

Förutom det under punkt 4.2 redovisade bortfallet förekom ett partiellt bortfall, vilket innebär att endast delar av intervjun kunde genomföras. Det partiella bortfallet var för Pressutredningens del 4 Ip.

4.4 Granskning och bearbetning

Det inkomna primärmaterialet granskades och kodades kontinuerligt av utredningsinstitutets personal. Uppgifterna i formulären stansades på hålkort varefter alla hålkort kontrollstansades. Hålkortsmassan kontrollerades därefter enligt utredningsinstitutets kontrollprogram och de upptäckta felen rättades.

Vid den maskinella tabellframställningen användes ett av utredningsinstitutets standardprogram.

5 Felkällor

5.1 Allmänt

I samtliga stadier av en intervjuundersökning vid intervjun, kodningen, stansningen

och bearbetningen föreligger alltid risker för olika typer av fel. Särskilda felkällor utgörs dessutom av att bortfall förekommer och att endast ett stickprov av populationen undersöks.

5.2 Mätfel

Dessa fel uppstår då ett uppmätt värde avviker från »det sanna». Beroende på i vilket stadium av undersökningen som felet uppstår brukar man skilja på observationsfel, kodningsfel, stansningsfel och bearbetningsfel. Av dessa fel är observationsfelen svårast att eliminera, särskilt de fel som beror på att intervjuobjektet inte erinrar sig »det sanna värdet» beroende på prestige, kunskapsfaktorer m. m. Kodningsfel och stansningsfel kan lättare kontrolleras genom noggranna instruktioner och väl utprovade kontrollprogram. Risken för allvarliga bearbetningsfel torde i denna undersökning vara liten då väl utprovade program användes.

5.3 Slumpfel

Slumpfelen orsakas av att endast en del av populationen undersöks. Det slumpmässiga fel, som kan uppstå, kontrolleras främst genom stickprovets storlek. Detta medför att skattningar, som gäller antalsmässigt små redovisningsgrupper har en lägre tillförlitlighet i detta avseende än skattningar, som gäller stora grupper. Beräkningar av slumpfelens storlek har inte ingått i undersökningsuppdraget.

5.4 Bortfall

Erfarenheterna visar att de personer som ingår i bortfallet ofta utgör speciella grupper av befolkningen. Detta medför att bortfallet i många fall kan ha en snedvridande effekt på undersökningsresultaten.

Som framgår av tablå 1 ovan uppgick bortfallet till 11,5 % av urvalet på 2 014 personer, vilket får anses vara högre än

normalt för intervjuundersökningar av detta slag. Det relativt höga bortfallet torde delvis förklaras av att mätperioden trots extra uppföljningsperiod var kortare än vad som är normalt vid intervjuundersökningar av den omfattning det här är fråga om. Vidare var intervjuformuläret långt och intervjuerna tog lång tid, vilket fick till följd att ett större antal personer p. g. a. tidsbrist vägrade delta i undersökningen.

5.5 Åtgärder för att undvika felkällorna

Frågeformulärets konstruktion är av stor betydelse för att reducera mätfelens omfattning. Utredningsinstitutet har vid frågekonstruktionen endast medverkat i begränsad omfattning. Uppdragsgivarna har själva svarat för frågornas utformning, varefter endast viss justering och anpassning har gjorts av utredningsinstitutet.

I fältarbetet deltog 227 av utredningsinstitutets lokalombud vilka samtliga genomgått institutets grundutbildning. Speciellt för den aktuella undersökningen utarbetades särskilda instruktioner till intervjuarbetet.

Åtgärder för att minska bortfallets storlek vidtogs genom utsändande av vägrarbrev samt ett flertal återbesök till de intervjuobjekt med vilka intervju ej kommit till stånd.

5.6 Kontroller

De ovan redovisade åtgärderna kompletterades genom kontroller i olika stadier av undersökningen, avsedda att upptäcka och korrigera uppkomna felaktigheter. Bl. a. skedde en manuell kontroll av de insamlade uppgifterna samtidigt med kodningsarbetet. Samtliga hålkort kontrollansades. De i avsnitt 4.4 beskrivna kontrollkörningarna avsåg att upptäcka intervju-, kodnings- och stansningsfel.

6 Redovisning av resultaten

Resultaten redovisas i form av råtabeller. Redovisning har skett dels i absoluta tal, dels i procenttal.

Vid granskningen av primärmaterialet upptäcktes några fall, där enstaka frågor felaktigt var överhoppade vid intervjuerna. På grund av den knappa tiden för bearbetningen av materialet kunde ej kompletterande uppgifter inhämtas i samtliga dessa fall. I några enstaka fall inträffade, att intervjupersonerna under intervjuens gång vägrade att fortsätta deltaga i intervjun eller vägrade besvara vissa frågor. Samtliga frågor, där uppgift således saknas har vid kodningen betecknats med en 9:a. Ovanstående gäller dock ej det under punkt 4.3 nämnda partiella bortfallet.

För Sveriges Radios TV-undersökning samt för vissa till mätperioden bundna delfrågor för Pressutredningen, redovisas endast de under perioden 30.3-9.4 erhållna intervjuerna.

Bilaga 4:1 Den svenska dagpressen 1963 och 1967 (en extern balansanalys)

Av Sven Tollin

Pressutredningen 1963 belyste den svenska dagpressens ekonomiska status genom bl. a. en extern balansanalys. I föreliggande bearbetning av motsvarande bokslut för 1967 har sålunda jämförelser kunnat göras med värdena för 1963, varigenom de förändringar som skett under denna fyraårsperiod framträder.

Målsättningen har varit att belysa tidningsföretagens finansiella struktur ur olika aspekter och de värden, som presenteras är givetvis approximativa, eftersom flertalet värden i ett företags bokslut inte är exakta, utan påverkade av skattemässiga, lagbundna eller konventionella regler och av personliga värdesättningar. Därtill kommer, att boksluten endast speglar situationen vid ett visst givet tillfälle, dvs. den dag, per vilken boksluten uppgjorts. Trots dessa begränsningar ger en extern balansanalys en ganska klar bild av företagsgruppernas inbördes positioner ur finansiell synvinkel.

Den metodik, som använts, är densamma som vid bearbetningen av boksluten för 1963, dock har i något fall då använda medianvärden omräknats till aritmetiska medeltal. För båda åren gäller att endast 5 % av företagen av olika anledningar inte velat ställa sina bokslut till utredningens förfogande. De felande företagens bokslut torde inte påverka utfallet i analysen och då materialet för båda åren omfattar 95 % kan redovisningen betraktas som gällande

hela branschen. Företag, som utger dagstidningar med lägre periodicitet än 3 nummer i veckan, har ej medtagits, då de utgör en för liten grupp för att utfallet skulle bli meningsfullt.

Företagen har uppdelats i grupper efter upplagestorlek, förutom vad gäller storstadstidningarna, dvs. dagstidningarna från Stockholm, Göteborg och Malmö, och i två marknadsgrupper. Förstapositionsgruppen omfattar företag som utger tidningar som är större än övriga tidningar på samma geografiska område och andrapositionsgruppen de företag, som utger tidningar, som inom sina respektive områden har konkurrens med annan eller andra, större tidningar. I ett par fall, då två tidningar från samma utgivningsort har ungefär lika stora upplagor, har båda tidningarna förts till förstapositionsgruppen.

Analysen har inte kunnat beakta om företaget vid sidan av tidningsutgivningen även haft andra rörelsegrenar, såsom civiltryckeri, utan de data, som redovisas i balansanalysen gäller utfallet av den samlade rörelsen hos berörda företag.

Kommentarer till tabellerna

Tabell 1

Förskjutningarna inom storstadsgruppen förklaras av att ur andrapositionsgruppen har försvunnit Ny Tid och Stockholms-Tidningen, som båda nedlagts under perio-

Tabell 1. Företagens gruppering efter upplaga och marknadsposition

Tidningsgrupper	Varav					
	Samtliga		Första- positions- tidningar		Andra- positions- tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 30 000 ex. i uppl.	20	24	19	24	1	0
Tidn. med 20–30 000 ex. i uppl.	17	10	11	6	6	4
Tidn. med under 20 000 ex. i uppl.	30	27	18	17	12	10
Summa för dagl. landsortstidn.	67	61	48	47	19	14
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	15	15	14	14	1	1
Tidn. med under 10 000 ex. i uppl.	16	13	12	10	4	3
Summa för icke dagliga tidn.	31	28	26	24	5	4
Summa för landsortstidn.	98	89	74	71	24	18
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	10	9	3	4	7	5
Summa för hela dagspressen	108	98	77	75	31	23

Tabell 2. Företagens årsomsättning i miljoner kronor

Tidningsgrupper	Varav					
	Samtliga		Första- positions- tidningar		Andra- positions- tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med dagliga tidningar</i>						
Tidn. med över 30 000 ex. i uppl.	184	324	177	324	7	—
Tidn. med 20–30.000 ex. i uppl.	97	80	63	47	34	33
Tidn. med under 20 000 ex. i uppl.	86	132	52	76	34	56
Summa för dagliga landsortstidningar	367	536	292	447	75	89
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex i uppl.	30	51	28	48	2	3
Tidn. med under 10 000 ex. i uppl.	14	17	11	15	3	2
Summa för icke dagliga tidningar	44	68	39	63	5	5
Summa för landsortstidningar	411	604	331	510	80	94
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	491	720	296	544	195	176
Summa för hela dagspressen	902	1 324	627	1 054	275	270

Tabell 3. Tidningsgruppernas upplagor i tusental exemplar

Tidningsgrupper	Varav					
	Samtliga		Första- positions- tidningar		Andra- positions- tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med daglig tidningar:</i>						
Tidn. med över 30 000 ex. i uppl.	800	985	770	985	30	—
Tidn. med 20—30 000 ex. i uppl.	420	255	285	155	135	100
Tidn. med under 20 000 ex. i uppl.	370	355	240	225	130	130
Summa för dagliga landsortstidningar	1 590	1 595	1 295	1 365	295	230
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	210	240	200	230	10	10
Tidn. med under 10 000 ex. i uppl.	95	80	75	65	20	15
Summa för icke dagliga tidningar	305	320	275	295	30	25
Summa för landsortstidningar	1 895	1 915	1 570	1 660	325	255
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	1 975	2 245	1 190	1 780	785	465
Summa för hela dagspressen	3 870	4 160	2 760	3 440	1 110	720

den. I Stockholms-Tidningens bokslut för 1963 ingick emellertid även Aftonbladet, som för 1967 placerats i förstapositionsgruppen. Dvs. två tidningar i storstadsgruppen har försvunnit, men endast ett tidningsutgivande förlag.

De förändringar, som redovisas för landsortspressen, behandlas på annat ställe i utredningen.

Tabell 2

Totalsummorna visar att dagspressen ökat sin omsättning från 1963 till 1967 med i det närmaste 50 %. Ökningen ligger dock helt på förstapositionstidningarna, medan andrapositionstidningarna stått stilla som grupp betraktat. Men så har också den gruppen minskat från 31 till 23 företag. Ökningen är av samma storleksordning för såväl landsorts- som storstadsgruppen. Den procentuellt sett största omsättningsökningen ligger hos landsortstidningarna med över 30 000 ex. i upplaga. Här har också den största och nästan enda ökningen av antalet enheter inträffat (se tabell 1).

Tabell 3

Upplageutvecklingen redovisas på annat ställe i utredningen, men medtages här i avrundade tal för att visa fördelningen efter den gruppindelning som ligger till grund för balansanalysen. De företag, som inte ställt sina bokslut till utredningens förfogande ingår heller inte ovan.

Bland landsortstidningarna har gruppen med över 30 000 ex. i upplaga ökat sin andel av landsortsmarknaden från ca 40 % till ca 50 %. Andrapositionstidningarnas marknadsandel har sjunkit från 17 till 13 $\frac{1}{2}$ %.

Värdena för storstadstidningarna påverkas till stor del av att Aftonbladet flyttats från andra- till förstaposition (se kommentar till tabell 1) och därtill av Stockholms kvällstidningars upplageframgångar.

Tabell 4

Egenkapitalförhållandet anger den finansiella säkerheten eller soliditeten ur borge-
närssynpunkt. Att ange ett gränsvärde som

Tabell 4. Egenkapitalförhållandet

(Egenkapitalet i procent av summa tillgångar enligt boksluten)

Tidningsgrupper	Samtliga		Varav			
			Första-positions-tidningar		Andra-positions-tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 30 000 ex. i uppl.	21	21	23	21	}11	}9
Tidn. med 20-30 000 ex. i uppl.	14	12	15	14		
Tidn. med under 20 000 ex. i uppl.	14	13	16	14	11	12
Medelvärde för dagliga landsortstidningar	18	18	20	19	11	11
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	26	26	27	26	}28	}28
Tidn. med under 10 000 ex. i uppl.	28	35	27	34		
Medelvärde för icke dagliga tidningar	27	28	27	28	28	28
Medelvärde för landsortstidningar	19	19	21	20	12	12
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	23	24	27	27	17	16
Medelvärde för hela dagspressen	21	22	24	23	16	14

Tabell 5. Aktieägaretilskott och andra subventioner (i tusental kronor)

Småsisffrorna i högerkanten av summorna anger antalet företag i respektive grupp.

Tidningsgrupper	Samtliga		Varav			
			Första-positions-tidningar		Andra-positions-tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 30 000 ex. i uppl.	1 907 ²	2 566 ²	1 649 ¹	2 566 ²	258 ¹	
Tidn. med 20-30 000 ex. i uppl.	1 617 ⁴	690 ²	—	—	1 617 ⁴	690 ²
Tidn. med under 20 000 ex. i uppl.	2 129 ¹²	2 328 ⁸	90 ²	—	2 039 ¹⁰	2 328 ⁸
Summa för dagliga landsortstidningar	5 653 ¹⁸	5 584 ¹²	1 739 ³	2 566 ²	3 914 ¹⁵	3 018 ¹⁰
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	44 ¹	—	—	—	44 ¹	—
Tidn. med under 10 000 ex. i uppl.	—	—	—	—	—	—
Summa för icke dagliga tidningar	44 ¹	—	—	—	44 ¹	—
Summa för landsortstidningar	5 697 ¹⁹	5 584 ¹²	1 739 ³	2 566 ²	3 958 ¹⁶	3 018 ¹⁰
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	18 492 ³	5 393 ⁴	—	3 200 ¹	18 492 ³	2 193 ³
Summa för hela dagspressen	24 189 ²²	10 977 ¹⁶	1 739 ³	5 766 ³	22 450 ¹⁹	5 211 ¹³

Tabell 6. Likviditeten

(Mest likvida tillgångar i relation till kortfristiga skulderna).

Tidningsgrupper	Samtliga		Varav			
			Förstapositions-tidningar		Andrapositions-tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 30 000 ex. i uppl.	123	112	125	113	}99	56
» » 20—30 000 » » »	106	87	108	104		
» » under 20 000 » » »	103	112	109	115	92	109
Medelvärde för dagl. landsortidn.	114	108	118	112	96	86
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	150	115	151	114	}133	}164
» » under 10 000 » » »	158	155	166	150		
Medelvärde för icke daglig tidn.	152	124	154	122	133	164
Medelvärde för landsortstidn.	119	110	123	113	99	90
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	120	145	129	167	108	95
Medelvärde för hela dagspressen	119	125	126	133	105	93

Tabell 7. Rörelsekapitalet i medeltal per företag (i tusental kronor)

(Omsättningstillgångarna minus de kortfristiga skulderna).

Tidningsgrupper	Samtliga		Varav			
			Förstapositions-tidningar		Andrapositions-tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 30 000 ex i uppl.	730	540	770	540	}135	—
» » 20—30 000 » » »	215	—25	250	260		—450
» » under 20 000 » » »	115	280	160	320	75	230
Medelvärde för dagl. landsortstidn.	325	325	410	420	100	35
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	210	260	220	260	}90	}170
» » under 10 000 » » »	160	200	190	220		
Medelvärde för icke dagl. tidn.	185	230	200	240		170
Medelvärde för landsortstidn.	280	300	340	360	100	65
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	2 100	6 200	5 000	13 200	900	650
Medelvärde för hela dagspressen	450	840	520	1 040	300	190

Tabell 8. Rörelsekapitalet i % av omsättningen

Tidningsgrupper	Samtliga		Varav			
			Förstapositions- tidningar		Andrapositions- tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 30 000 ex i uppl.	7,9	4,0	8,2	4,0	}2,3	}0
» » 20-30 000 » » »	3,8	0	4,3	3,5		
» » under 20 000 » » »	4,0	5,8	4,8	7,1	2,6	4,1
Medelvärde för dagl. landsortstidn.	5,9	3,8	6,8	4,4	2,5	0,6
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	10,8	7,6	11,0	7,5	}8,8	}13,5
» » under 10 000 » » »	17,2	14,9	19,3	14,3		
Medelvärde för icke dagl. tidn.	12,9	9,5	13,5	9,1	8,8	13,5
Medelvärde för landsortstidn.	6,7	4,4	7,6	5,6	2,9	1,2
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	4,3	7,8	5,0	9,6	3,2	1,9
Medelvärde för hela dagspressen	5,4	6,2	6,4	7,4	3,1	1,6

en riktlinje för vilka företag som kan betraktas som solida eller inte är vanskligt, men på basis av analyser, gjorda vid tre tillfällen, kan man komma till att talet 15 skulle kunna vara en acceptabel siffra.

Tabellen ovan visar i stort sett inga större förändringar mellan åren 1963 och 1967, vilket skulle innebära att soliditeten skulle vara densamma för de två åren. De dagliga förstapositionstidningarnas soliditet är ungefär dubbelt så god som andrapositionstidningarnas.

Här måste beaktas, att värdena påverkats av att ett antal företag erhållit ägarettillskott (se tabell 5).

Tabell 5

Tillskotten är i flertalet fall redovisade som aktieägarettillskott, i några fall som koncernbidrag eller extraordinär intäkt.

Den stora skillnaden mellan 1963 och 1967 sammanhänger främst med att förstnämnda år erhöill den numera nedlagda Stockholms-Tidningen 14,2 miljoner kr. i

tillskott. De tre förstapositionstidningarna som fått tillskott 1967 har beteckningen socialdemokratiska. Samma gäller flertalet av de understödda andrapositionstidningarna.

Tabell 6

Likviditeten eller betalningsförmågan bör enligt formeln ovan inte understiga värdet 100, dvs. betalningsmedlen bör vara minst lika stora som de kortfristiga skulderna.

Den sämsta betalningsförmågan återfinnes hos de dagliga tidningarna med upplaga mellan 20- och 30 000 ex. De generellt sett lägre värdena för landsortstidningarna kan vara ett utslag av att kortare kredittider möjliggjort att summa likvida medel kan hållas lägre. Storstädernas förstapositionstidningar visar en accentuerad likviditetsförbättring, medan andrapositionstidningarnas likviditet är otillräcklig.

Värdena har givetvis påverkats av att 16 företag, varav 13 i andrapositionsgrupperna, erhållit aktieägarettillskott (se tabell 5).

Tabell 9. De synliga reserverna (i tusental kronor)

(Egenkapitalet minus aktiekapitalet).

Tidningsgrupper	Samtliga		Varav			
			Förstapositions- tidningar		Andrapositions- tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 30 000 ex. i uppl.	14 300	25 600	14 300	25 600	0	—
» » 20—30 000 » » »	2 600	2 900	2 300	2 600	300	300
» » under 20 000 » » »	2 700	3 600	2 600	3 600	100	0
Summa för dagl. landsortstidn.	19 600	32 100	19 200	31 800	400	300
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	3 200	7 500	3 200	7 500	0	0
» » under 10 000 » » »	1 200	1 900	1 100	1 600	100	300
Summa för icke dagl. tidn.	4 400	9 400	4 300	9 100	100	300
Summa för landsortstidn.	24 000	41 500	23 500	40 900	500	600
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	46 100	51 400	34 800	44 900	11 300	6 500
Summa för hela dagspressen	70 100	92 900	58 300	85 800	11 800	7 100

Tabell 10. De dolda reserverna (i tusental kronor)

Tidningsgrupper	Samtliga		Varav			
			Förstapositions- tidningar		Andrapositions- tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 30 000 ex. i uppl.	18 300	32 800	18 300	32 800	0	—
» » 20—30 000 » » »	10 300	10 300	8 500	7 600	1 800	2 700
» » under 20 000 » » »	10 000	14 800	8 600	10 500	1 400	4 300
Summa för dagl. landsortstidn.	38 600	57 900	35 400	50 900	3 200	7 000
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	6 400	8 700	6 400	8 400	—	300
» » under 10 000 » » »	3 500	3 200	3 100	3 000	400	200
Summa för icke dagl. tidn.	9 900	11 900	9 500	11 400	400	500
Summa för landsortstidn.	48 500	69 800	44 900	62 300	3 600	7 500
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	45 200	53 700	39 600	44 500	5 600	9 200
Summa för hela dagspressen	93 700	123 500	84 500	106 800	9 200	16 700

Tabell 11. Investeringsfonderna (i tusental kronor)

Tidningsgrupper	Varav			
	Förstapositions- tidningar		Andrapositions- tidningar	
	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>				
<i>Förlag med dagliga tidningar:</i>				
Tidn. med över 30 000 ex. i uppl.	4 000 ⁹	9 500 ¹²	—	—
» » 20—30 000 » » »	500 ⁴	200 ³	—	—
» » under 20 000 » » »	1 200 ³	1 100 ³	—	—
Summa för dagl. landsortstidn.	5 700 ¹⁶	10 800 ¹⁸	—	—
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>				
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	500 ⁵	1 200 ⁶	—	—
» » under 10 000 » » »	400 ²	500 ²	—	100 ¹
Summa för icke dagl. tidn.	900 ⁷	1 700 ⁸	—	100 ¹
Summa för landsortstidn.	6 600 ²³	12 500 ²⁶	—	100 ¹
<i>Storstäderna:</i>				
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	14 500 ³	12 500 ³	—	—
Summa för hela dagspressen	21 100 ²⁶	25 000 ²⁹	—	100 ¹

Tabell 12. Pensionsstiftelserna (i tusental kronor)

Smäsiffrorna i högerkanten av summorna anger antalet företag i respektive grupp.

Tidningsgrupper	Varav					
	Samtliga		Förstapositions- tidningar		Andrapositions- tidningar	
	1963	1967	1963	1967	1963	1967
<i>Landsorten:</i>						
<i>Förlag med dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 30 000 ex. i uppl.	17 400	27 000	17 400	27 000	—	0
» » 20—30 000 » » »	4 300	5 100	3 900	4 200	400	900
» » under 20 000 » » »	4 300	4 600	3 700	4 300	600	300
Summa för dagl. landsortstidn.	26 000	36 700	25 000	35 500	1 000	1 200
<i>Förlag med icke dagliga tidningar:</i>						
Tidn. med över 10 000 ex. i uppl.	3 400	3 600	3 400	3 600	—	—
» » under 10 000 » » »	800	900	800	900	—	—
Summa för icke dagl. tidn.	4 200	4 500	4 200	4 500	—	—
Summa för landsortstidn.	30 200	41 200	29 200	40 000	1 000	1 200
<i>Storstäderna:</i>						
Tidningsförlagen i Stockholm, Göteborg och Malmö	74 000	117 700	54 400	103 400	19 600	14 300
Summa för hela dagspressen	104 200	158 900	83 600	143 400	20 600	15 500

Tabell 7

Rörelsekapitalet omfattar den relativt likvida delen av företagens egenkapital och eventuellt del av det långfristiga främmande kapitalet. Tabellen visar viss parallellitet med den föregående, skillnaderna beror på att de tal som använts i relationsberäkningarna inte är helt identiska.

Landsortspressens andrapositionstidningar har en starkt försämrad ställning med undantag för de få kvarvarande icke dagliga tidningarna i positionsgruppen. Även storstädernas andratidningar har ett lägre rörelsekapital 1967 än 1963, medan förstastidningarnas ökat kraftigt.

Även dessa värden påverkas i tillämpliga fall av aktieägaretilskott (se tabell 5).

Tabell 8

När man redovisar rörelsekapitalet i % av omsättningen får man en klarare bild än i tabell 7 av ställningen. Av medelvärdena för hela landsortspressen framgår att 1963 hade andrapositionstidningarna ett rörelsekapital i förhållande till omsättningen som svarade mot 35 % av vad förstapositionstidningarna uppvisade. År 1967 hade dessa 35 % sjunkit till 20 %.

För storstadstidningarna blir utslaget än större, andratidningarnas hade enligt samma jämförelsemetod 1963 ett värde av 65 %, som 1967 sjunkit till 20 %.

Även i denna beräkning har värdena påverkats i positiv riktning av de åtgärder, som redovisas i tabell 5.

Tabell 9

De synliga reserverna enligt formeln ovan har ökat betydligt mer hos landsortstidningarna, över 70 %, än hos storstadstidningarna, 11 %. Förstapositionstidningarna i landsorten redovisar här över 40 milj. kr., medan andrapositionstidningarna endast cirka 1/2 milj. kr.

Tabell 10

De dolda reserverna har framräknats enligt följande regler. För fastigheter har

gällt, att om taxeringsvärdet varit högre än det bokförda värdet för samma fastighets-tillgångar, har skillnaden betraktats som en dold reserv. Detta torde i allmänhet innebära en försiktig värdering.

Beträffande maskiner och inventarier har gällt antagandet, att brandförsäkringsvärdena på dessa tillgångar motsvarat återanskaffningsvärdet. Som analysvärde har då tagits 40 % av brandförsäkringsvärdena.

Om analysvärdet då blivit större än det bokförda värdet på dessa tillgångar, har skillnaden räknats som en dold reserv.

Hos landsortspressen har de dolda reserverna under perioden 1963–1967 ökat med 20 milj. kr. och hos storstadspressen med 8 milj. kr.

Tabell 11

Investeringsfondernas kapital har fördubblats hos landsortspressen på fyra år, eller från 6 1/2 milj. kr. till 12 1/2 milj. kr. Hos storstadstidningarna har däremot någon minskning inträtt. Endast en andrapositionstidning har gjort avsättning till investeringsfond.

Tabell 12

Förstapositionstidningarna har under analysperiodens fyra år ökat sina pensionsstiftelser eller fonder med 60 milj. kr., varav nära 50 milj. kr. på storstadstidningsgruppen.

Andrapositionstidningarnas fonder uppgår till endast 10 % av vad förstapositionstidningarna uppnått och även om man tar hänsyn till skillnaden i antal företag visar detta att andratidningarna inte »haft råd» till dylika avsättningar.

Minskningen i andrapositionsgruppen för storstadstidningarna sammanhänger med att (Stockholms-Tidningen) – Aftonbladet flyttats från andra- till förstapositionsgruppen (se kommentar till tabell 1).

9. PLANERAR NI ATT UNDER DEN NÄRMASTE FEMÅRSPERIODEN (1968—1972) GENOMFÖRA NÅGRA INVESTERINGAR?

För i nedanstående tabell in de investeringsbelopp Ni beräknar placera i fastigheter och maskiner under den närmaste femårsperioden (1968—1972).

Investeringar i fastigheter	Investeringar i maskiner	År	Kronor

10. VILKA INVESTERINGSBEHOV ANSER NI ATT NI HAR FÖR DEN NÄRMASTE FEMÅRSPERIODEN (1968—1972)?

För i nedanstående tabell in de investeringsbelopp Ni anser att Ni skulle behöva placera i fastigheter och maskiner under den närmaste femårsperioden (1968—1972). Observera att denna fråga avser *behovet*, dvs. de investeringar som planeras enligt fråga 9 *jämte* de ev. ytterligare investeringsbehov som föreligger under perioden men som av finansiella eller andra skäl måst uteslutas i svaret på fråga 9.

Investeringar i fastigheter	Investeringar i maskiner	År	Kronor

11. DIVERSE FRÅGOR

- a) Utgivningstid Morgon
Ej morgon
- b) Antal utgivningsdagar per vecka
- c) Politisk beteckning enligt TS-boken
- d) Medelnettoppplaga första halvåret 1967 (TS)
- e) Sidantal 1967 totalt
- f) Spaltmeter per insida (text och annonser) i dm
- g) Totalt antal spaltmeter annonser under 1967 debiterat utrymme
- h) Annonspis per textside utan begärd plats enligt Svensk Annonstaxa
1 juli 1967
- i) Abonnemangspris helår enligt Inländsk Tidningstaxa 1 juli 1967
(om flera abonnemangspriser, ange priset på utgivningsorten)
- j) Årsvikt enligt senaste vägning (på utgivningsorten)

Bilaga 4:3 Ekonomiska enkäten: tabellmaterial

Uppgifterna avser där inte annat anges år 1967

Tabell 1. Dagstidningar fördelade efter politisk beteckning och upplaga

Upplaga	Politisk beteckning							Summa
	Höger	Folkpartiet	Center	Socialdemokratisk	Kommunistisk	Övriga	Mer än 2 pol.-bet.	
— 4 999	3		1		1	3		8
5 000— 9 999	6	2				2		10
10 000—14 999	5	6	1	5		3	1	21
15 000—19 999	4	5	1	7		1		18
20 000—29 999	1	3	2	3		3		12
30 000—49 999	9	11	1	3		2	1	23
50 000—11 999	3	3				1		7
100 000—	1	3		2		1		7
Summa	28	33	6	20	1	16	2	106

¹ Med dagstidning menas här en tidning som utkommer minst 2 dagar i veckan.

Tabell 2. Dagstidningar fördelade efter politisk beteckning och antal utgivningsdagar

Antal utgivningsdagar	Politisk beteckning							Summa
	Höger	Folkpartiet	Center	Socialdemokratisk	Kommunistisk	Övriga	Mer än 2 pol.-bet.	
7	3	5		2		2		12
6	10	22	6	17	1	4	2	62
5	3	1				1		5
4	2			1		4		7
3	8	5				4		17
2	2					1		3
Summa	28	33	6	20	1	16	2	106

Tabell 3. Dagstidningar fördelade efter upplaga och antal utgivningsdagar per vecka

Upplaga	Antal utgivningsdagar						Summa
	7	6	5	4	3	2	
— 4 999		2			4	2	8
5 000— 9 999		1	1	1	6	1	10
10 000—14 999		13		3	5		21
15 000—19 999		12	3	1	2		18
20 000—29 999		10	1	1			12
30 000—49 999	3	19		1			13
50 000—99 999	2	5					7
100 000—	7						7
Summa	12	62	5	7	17	3	106

Tabell 4. Antalet anställda i tidningsföretagen fördelade efter upplaga

Upplaga ¹	Antal företag	Antal anställda totalt	Därav anställda i tidningsrörelsen vid					Anställda i bi-rörelser
			adm. avd.	red. avd.	annons- avd.	tekn. avd.	distrib. avd.	
— 4 999	8	128,5	21	30,5	10,5	55	10,5	1
5 000— 9 999	10	369	57	58	25	128,5	20	80,5
10 000—14 999	21	1 301,5	195	299	92	429,5	87	199
15 000—19 999	18	1 599,5	248	400	143	494	115,5	199
20 000—29 999	12	1 341,5	203	390	127	409,5	93,5	118,5
30 000—49 999	23	4 247,5	568	1 032,5	411,5	1 430	289	516,5
50 000—99 999	4	972	139,5	232	98	286	93,5	123
100 000—	7	7 337	1 532	1 432,5	515	2 653	957	247,5
Summa	103	17 296,5	2 963,5	3 874,5	1 422	5 885,5	1 666	1 485

¹ Upplagesiffrorna för företagen avser den sammanlagda upplagan av huvudtidningens och avläggarnas upplagor utan hänsyn till utgivningsfrekvens.

Tabell 5. Spaltmeter annonsutrymme i procent av totalt spaltmeterutrymme i första- och andratidningar m. m. (Inom parentes antalet tidningar.)

Upplaga	Förstatidningar med lokal konkurrent	Förstatidningar utan lokal konkurrent	Andratidningar	Storstads-tidningar	Samtliga
— 4 999		19,2 (7)	— (1)		17,7 (8)
5 000— 9 999		33,8 (10)			33,8 (10)
10 000—14 999	30,5 (2)	23,2 (13)	20,4 (6)		22,9 (21)
15 000—19 999		25,7 (13)	19,5 (5)		23,5 (18)
20 000—29 999	26,3 (2)	24,3 (6)	24,1 (3)	— (1)	25,0 (12)
30 000—49 999	29,9 (10)	30,3 (10)	— (1)	— (1)	30,0 (22)
50 000—99 999	34,7 (3)	— (1)		28,5 (3)	33,2 (7)
100 000—				49,0 (7)	49,0 (7)
Övriga					— (1)
Summa	30,5 (17)	27,3 (60)	21,7 (16)	43,9 (12)	30,9 (106)

OBS. De upplagegrupper som i tabellen markerats med — innebär att siffrorna ej kunnat redovisas av sekretesskäl.

Tabell 6. Tidningar i olika konkurrensposition fördelade efter annonsutrymme i procent av totalt spaltmeterutrymme

% annonsutrymme av totala antalet spaltmeter	Förstatidningar					Summa
	med lokal konkurrent	utan konkurrent	Andra- tidningar	Storstads- tidningar	Övriga tidningar	
— 9						
10—19		11	6			17
20—29	8	27	9	4		48
30—39	8	17	1	3	1	30
40—49	1	3		2		6
50—59		1		1		2
60—		1		2		3
Summa	17	60	16	12	1	106
Median	30,6	27,0	22,2	36,7	—	27,5

Tabell 7. Dagstidningsföretagens totalintäkter i 1 000 kr fördelade efter företagens upplaga

Upplaga ¹	Antal företag	Total- intäkter	Därav annons- intäkter	Total- intäkter i %	Annons- intäkter i %	Total- intäkter per företag	Annons- intäkter per företag
— 4 999	8	4 946	3 320	0,4	0,5	618	415
5 000— 9 999	10	13 657	9 470	1,1	1,3	1 366	947
10 000—14 999	21	59 999	39 458	4,7	5,6	2 857	1 879
15 000—19 999	18	79 796	49 243	6,3	7,0	4 433	2 736
20 000—29 999	12	74 063	43 032	5,8	6,1	6 172	3 586
30 000—49 999	23	245 505	148 392	19,3	21,1	10 674	6 452
50 000—99 999	4	64 747	38 943	5,1	5,5	16 187	9 736
100 000—	7	730 311	370 701	57,3	52,9	104 330	52 957
Samtliga företag	103	1 273 023	702 560	100,0	100,0	12 359	6 821

¹ Se not till tabell 5.

Tabell 8. Tidningsföretagens annonsintäkter i 1 000 kr fördelade efter huvudtidningens konkurrensposition och utgivningsfrekvens

(Inom parentes antalet tidningsföretag.)

Utgivnings- frekvens	Förstatidningar		Andra- tidningar	Storstads- tidningar	Summa
	med konkurrent	utan konkurrent			
7—6	100 078 (15)	131 447 (33)	51 247 (15)	377 246 (8)	660 018 (71)
5—3	(—) (2) ¹	31 249 (24)	(—) (2) ¹	(—) (1) ¹	41 487 (29)
2	—	1 055 (3)	—	—	1 055 (3)
Summa	105 843 (17)	163 751 (60)	54 084 (17)	378 882 (9)	702 560 (103)
%	15,1	23,3	7,7	53,9	100,0
Medeltal per tid- ningsföretag	6 226	2 729	3 181	42 098	6 821

¹ Utelämnas av sekretesskäl.

Tabell 9. Antal tidningsföretag fördelade efter annonsintäktens andel av totalintäkten i tidningsrörelsen och huvudtidningens konkurrensposition.

Annonsintäkt i % av totalintäkt	Förstatidningar		Andra- tidningar	Storstads- tidningar	Summa
	med lokal konkurrent	utan konkurrent			
—49	—	1	—	2	3
50—59	9	18	4	5	36
60—69	7	30	10	2	49
70—79	1	11	3	—	15
80—	—	—	—	—	—
Summa	17	60	17	9	103
Median	59,4	63,7	60,5	55,0	62,5

Tabell 10. Intäkter och kostnader i ören per tidningsexemplar med fördelning efter upplaga och antal utgivningsdagar per vecka

Utgivningsdagar ²	Upplaga ¹	Antal tidningsföretag	Annonsintäkter per ex.	Upplageintäkter per ex.	Övriga intäkter per ex.	Totalintäkt per ex.	Löner, soc. avg. m. m. per ex.	Papperskostn. per ex.	Postavg. per ex.	Teleavg. per ex.	Övriga kostn. per ex.	Totalkostn. per ex.	Bruttoöverskott per ex.
7-6	— 4 999	2 ⁸	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)
7-6	5 000— 9 999	1 ³	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)	(—)
7-6	10 000—14 999	13	61,7	34,2	1,4	97,3	51,7	6,5	2,6	1,3	34,9	97,0	+ 0,3
7-6	15 000—19 999	13	58,0	30,3	1,4	95,7	49,7	7,4	4,4	1,6	30,6	93,7	+ 2,0
7-6	20 000—29 999	10	53,8	34,2	2,0	90,0	44,9	8,1	4,7	1,5	29,5	88,7	+ 1,3
7-6	30 000—49 999	21	57,1	35,5	2,1	94,7	46,3	9,3	4,0	1,2	29,7	90,5	+ 4,2
7-6	50 000—99 999	4	52,4	33,1	1,6	87,1	39,4	11,0	4,8	0,8	22,8	78,8	+ 8,3
7-6	100 000—	7	47,8	43,3	3,1	94,2	38,0	14,4	1,7	0,7	33,3	88,1	+ 6,1
5-2	— 4 999	6	67,2	25,5	11,8	104,5	57,0	4,8	4,9	1,0	27,7	95,4	+ 9,1
5-2	5 000— 9 999	9	73,2	30,6	3,7	107,5	58,9	5,2	4,7	1,1	30,0	99,9	+ 7,6
5-2	10 000—14 999	8	75,8	28,5	1,1	105,4	54,3	7,1	7,3	1,1	30,0	99,8	+ 5,6
5-2	15 000—	9	53,1	32,6	2,0	87,7	35,5	10,8	7,2	1,1	26,6	81,2	+ 6,5

¹ Upplagan vägd med hänsyn till olika utgivningsdagar för tidningar inom samma företag.

² Fleridningsföretag redovisade efter huvudtidningen.

³ Utelämnas av sekretesskalkül.

Tabell 11. Tidningsföretagens planerade investeringar i 1 000 kr 1968—1972

(Inom parentes antalet tidningsföretag.)

Utgivnings- dagar	Förstatidningar				Summa	Investeringar
	med lokal konkurrent	utan konkurrent	Andra- tidningar	Storstads- tidningar		
7—6	27 822 (12)	12 387 (24)	1 422 (5)	97 622 (5)	139 293 (46)	
5—3	575 (1)	2 105 (11)	—	—	2 680 (12)	
2	—	1 060 (2)	—	—	1 060 (2)	Maskiner
Σ	28 397 (13)	15 552 (37)	1 422 (5)	97 662 (5)	143 033 (60)	
%	19,9	10,9	1,0	68,2	100,0	
Genomsnitt	2 184	420	284	19 532	2 384	
7—6	13 440 (7)	10 968 (12)	× (1)	21 775 (4)	46 189 (24)	
5—3	—	215 (4)	—	—	215 (4)	
2	—	—	—	—	—	Fastigheter
Σ	13 440 (7)	11 183 (16)	× (1)	21 775 (4)	46 404 (28)	
%	29,0	24,1	×	46,9	100,0	
Genomsnitt	1 920	699	×	5 444	1 657	
Övriga ¹	× (1)	1 772 (4)	750 (2)	× (1)	12 517 (8)	Maskiner
%	×	14,2	6,0	×	100,0	
Genomsnitt	×	443	375	×	1 565	
Övriga ¹	× (1)	× (1)	—	× (1)	5 700 (3)	
%	×	×	—	×	100,0	Fastigheter
Genomsnitt	×	×	—	×	1 900	
7—6	41 262 (12)	23 355 (24)	1 428 (6)	119 437 (5)	185 482 (47)	
5—3	575 (1)	2 320 (12)	—	—	2 895 (13)	
2	—	1 060 (2)	—	—	1 060 (2)	
Övriga	13 000 (1)	2 072 (4)	750 (2)	2 395 (1)	18 217 (8)	
Σ	54 837 (14)	28 807 (42)	2 178 (8)	121 832 (6)	207 654 (70)	Totalt
%	26,4	13,9	1,0	58,7	100,0	
Genomsnitt	3 917	686	272	20 305	2 966	

¹ Denna grupp omfattar flertidningsföretagen.

× Utelämnas av sekretessskäl

Tabell 12. Tidningsföretagens planerade investeringar i 1 000 kr 1968—1972
(Inom parentes antalet tidningsföretag.)

Utgivnings- dagar ¹	Förstatidningar				Summa	Investeringar
	med lokal konkurrent	utan konkurrent	Andra- tidningar	Storstads- tidningar		
7—6	35 822 (13)	14 159 (28)	2 172 (7)	99 657 (6)	151 810 (54)	Maskiner
5—3	575 (1)	2 105 (11)	—	—	2 680 (12)	
2	—	1 060 (2)	—	—	1 060 (2)	
Σ	36 397 (14)	17 324 (41)	2 172 (7)	99 657 (6)	155 550 (68)	
%	23,4	11,1	1,4	64,1	100,0	
Genomsnitt	2 600	423	310	16 610	2 288	
7—6	18 440 (8)	11 268 (13)	× (1)	22 175 (5)	51 889 (27)	Fastigheter
5—3	—	215 (4)	—	—	215 (4)	
2	—	—	—	—	—	
Σ	18 440 (8)	11 483 (17)	× (1)	22 175 (5)	52 104 (31)	
%	35,4	22,0	×	42,6	100,0	
Genomsnitt	2 305	675	×	4 435	1 681	
7—6	54 262 (13)	25 427 (28)	2 178 (8)	121 832 (6)	203 699 (55)	Totalt
5—3	575 (1)	2 320 (12)	—	—	2 895 (13)	
2	—	1 060 (2)	—	—	1 060 (2)	
Σ	54 837 (14)	28 807 (42)	2 178 (8)	21 832 (6)	207 654 (70)	
%	26,4	13,9	1,0	58,7	100,0	
Genomsnitt	3 917	686	272	20 305	2 966	

¹ Flertidningsföretagen redovisade efter huvudtidningen.

× Utelämnas av sekretesskäl.

Tabell 13. Kostnader och intäkter i procent av totala intäkter i tidningsrörelsen (tidningsföretagen fördelade efter upplagens storlek) (jfr tabell 3: 6 i SOU 1965: 22 Dagstidningarnas ekonomiska villkor)

Nettoppplaga	Antal företag	Intäkter i tidningsrörelsen				Kostnader i tidningsrörelsen				Bruttoresultat av tidningsrörelsen		
		Annonss-intäkter	Upplage-intäkter	Övriga intäkter	Totala intäkter	Löner	Papper	Postavg.	Teleavg.		Övriga kostn.	Totala kostn.
— 4 999	8	67,1	25,5	7,4	100,0	56,4	4,7	6,3	1,7	27,2	96,3	+ 3,7
5 000—9 999	10	69,3	27,7	3,0	100,0	55,2	5,0	4,2	1,0	28,7	94,1	+ 5,9
10 000—14 999	21	65,8	32,9	1,3	100,0	52,8	6,7	3,9	1,2	33,8	98,4	+ 1,6
15 000—19 999	18	61,7	36,6	1,7	100,0	51,2	8,1	5,0	1,6	31,7	97,6	+ 2,4
20 000—29 999	12	59,0	40,1	0,9	100,0	48,8	10,3	5,9	1,6	31,9	98,5	+ 1,5
30 000—49 999	23	60,4	37,3	2,3	100,0	48,3	9,8	4,4	1,2	31,6	95,3	+ 4,7
50 000—99 999	4	60,1	38,0	1,9	100,0	45,3	12,6	5,5	0,9	26,2	90,5	+ 8,5
100 000—	7	50,7	46,0	3,3	100,0	40,3	15,4	1,8	0,7	35,4	93,6	+ 6,4
Summa	103	55,2	42,1	2,7	100,0	44,1	12,8	3,1	0,9	33,6	94,5	+ 5,5

Tabell 14. Antal sidor i genomsnitt per utgivningsexemplar i olika upplagegrupper

Upplaga	7	6	5	4	3	2	Samtliga ¹
— 4 999		10,3			7,2	11,1	9,1
5 000— 9 999		10,2	12,7	8,2	10,5	8,3	10,4
10 000—14 999		13,7		15,8	15,0		14,0
15 000—19 999		18,9	16,6	12,2	17,6		18,3
20 000—29 999		20,5	10,5	17,9			19,4
30 000—49 999	19,5	21,8		23,6			21,6
50 000—99 999	32,8	24,5					27,6
100 000—	38,4						38,4

¹ I denna tabell redovisas de tidningar för vilka säkra uppgifter om antalet utgivna sidor finns. Vissa tidningsföretag som utger flera tidningar med olika utgivningsfrekvens kan endast uppge totalantalet utgivna sidor, men ej hur dessa fördelar sig på de olika ingående tidningarna. Dessa flertidningsföretag kan ej redovisas i denna tabell, då de utgör en stor risk för snedvridning.

Tabell 15. Totala intäkter per anställd (exkl. tidningsbud och anställda i birörelser) 1 000-tal kr

Nettopplaga	Totala intäkter per anställd							Annonsintäkt per anställd på annonsavdelning
	Antal företag	Tot. anst.	Admin. pers.	Red. pers.	Annons-pers.	Tekn. pers.	Distr. pers.	
— 4 999	8	38,8	235,5	162,2	471,0	89,9	471,0	316,2
5 000— 9 999	10	47,3	239,6	235,4	546,2	106,3	682,8	378,8
10 000—14 999	21	54,4	307,7	200,7	652,2	139,7	689,6	428,9
15 000—19 999	18	57,0	321,8	199,5	558,0	161,5	690,9	344,4
20 000—29 999	12	60,6	364,8	189,9	583,2	180,9	792,1	338,8
30 000—49 999	23	65,8	432,2	237,8	596,6	171,7	849,5	360,6
50 000—99 999	4	76,3	464,1	279,1	660,7	226,4	692,5	397,4
100 000—	7	103,0	476,7	509,8	1 418,1	275,3	763,1	719,8
Samtliga	103	80,4	429,2	328,3	894,4	216,1	763,4	494,1

Tabell 16. Intäkter och kostnader i ören per tidningsexemplar i olika konkurrenslägen

Antal utgivningsdagar per vecka	Konkurrensposition	Antal förtag	Genomsnittlig upplaga i 1 000 ex	Annonsintäkter	Upplagointäkter	Övriga intäkter	Totalintäkter	Löner soc.-avg. m. m.	Pappersavg.	Postavg.	Teleavg.	Övriga kostnader	Totala kostnader	Bruttoreultat
7-6	Med lokal konkurrent	15	39,0	55,5	34,6	1,8	91,9	43,4	9,8	4,5	1,2	27,6	86,5	+ 5,4
7-6	Utan lokal konkurrent	33	23,5	55,8	34,9	1,8	92,5	45,5	8,2	4,1	1,1	28,2	87,1	+ 5,4
7-6	Andra tidningar	14	17,3	60,6	33,8	2,2	96,6	52,8	8,0	3,8	1,7	34,7	101,0	- 4,4
7-6	Storstadstidningar	8	277,0	48,3	43,6	3,1	95,0	38,4	14,5	1,7	0,7	33,7	89,0	+ 6,0
5-2	Samtliga konkurrensgrupper	32	11,3	62,0	31,1	2,5	95,6	44,4	8,8	6,8	1,1	27,9	89,0	+ 6,6
Övriga	—	(1) ¹	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

¹ Utelämnas av sekretesskäl.

Tabell 17. Kostnader och intäkter i % av totalintäkten

	Utgivningsdagar per vecka				
	7—6	7—6	7—6	7—6	5—2
	Konkurrensposition				
	Med lokal konkurrent	Utan lokal konkurrent	Andratidningar	Storstadstidningar	Samtl. konkpositioner
Annonsintäkter	60,4	60,3	62,7	50,9	64,9
Upplageintäkter	37,6	37,7	35,0	45,9	32,5
Övriga intäkter	2,0	2,0	2,3	3,2	2,6
Totalintäkter	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Löner, soc.-avg. m. m.	47,3	49,2	54,6	40,4	46,4
Papperskostnader	10,7	8,8	8,3	15,3	9,2
Postavgifter	4,9	4,4	4,0	1,9	7,1
Teleavgifter	1,3	1,2	1,8	0,7	1,2
Övriga kostnader	30,0	30,5	35,9	35,4	29,2
Totalkostnader	94,2	94,1	104,6	93,7	93,1
Bruttoresultat	+ 5,8	+ 5,9	—4,6	+ 6,3	+ 6,9

Tabell 18. Jämförelse mellan första- och andratidningar med daglig utgivning. Uppgifterna hänför sig till tidningsföretag

Konkurrensposition: 1 = förstetidning 2 = andratidning

Medelnettopplaga	Konkurrensposition	10 000— 14 999 ex	15 000— 19 999 ex	20 000— 29 999 ex	30 000 — 49 999 ex
Bruttoresultat från tidningsrörelsen i % av totala intäkter från tidningsrörelsen	1	+ 4,2	+ 4,4	+ 4,7	+ 5,1
Totala intäkter av tidningsrörelsen i öre per ex.	2	— 7,3	— 4,7	—	—
Annonsutrymme i % av totalt spaltutrymme	1	93,8	91,7	88,7	92,6
Totalintäkter i 1 000-tal kr av tidningsrörelsen	2	104,7	98,8	—	—
a) per anställd totalt (exkl. tidningsbud och anst. birörelse)	1	20,7	24,5	25,3	31,4
b) per anställd i redaktionsavd.	2	18,7	19,5	—	—
c) per anställd i tekniska vad.	1	56,7	61,5	62,5	67,3
Antal företag	2	50,7	54,0	—	—
	1	210,2	228,3	207,9	230,2
	2	172,8	174,7	—	—
	1	143,7	174,5	167,2	185,2
	2	150,8	154,9	—	—
	1	9	7	6	17
	2	4	5	2	1

De upplagegrupper för andra tidningar som i tabellen markerats med — innebär att siffrorna utelämnas av sekretesskäl.

Tabell 19. Tidningsföretagens investeringar 1964—1967 i milj. kr. fördelat på konkurrensförhållanden.

Företagstyp	Totalt		Fastigheter		Maskiner	
	Milj. kr	%	Milj. kr	%	Milj. kr	%
Samtliga tidningar	259,1 (97)	100,0	103,2 (46)	100,0	155,9 (97)	100,0
Storstadstidningar	142,8 (8)	55,0	49,7 (5)	48,1	93,1 (8)	59,5
Förstatidningar	100,7 (73)	39,0	45,6 (38)	44,2	55,1 (73)	35,6
Andratidningar	15,6 (16)	6,0	7,9 (3)	7,7	7,7 (16)	4,9

(Inom parentes antalet tidningsföretag.)

Tabell 20. Tidningsföretagens planerade investeringar 1968—1972 i milj. kr. fördelat på konkurrensförhållanden

Företagstyp	Totalt		Fastigheter		Maskiner	
	Milj. kr	%	Milj. kr.	%	Milj. kr.	%
Samtliga	207,7 (70)	100,0	52,1 (31)	100,0	155,6 (68)	100,0
Storstadstidningar	121,9 (6)	58,7	22,2 (5)	42,6	99,7 (6)	64,1
Förstatidningar	83,6 (56)	40,3	29,9 (25)	57,4	53,7 (55)	34,5
Andratidningar	2,2 (8)	1,0	0,0 (1)	0,0	2,2 (7)	1,4

(Inom parentes antalet tidningsföretag.)

Tabell 21. Tidningsföretagens investeringsbehov 1968—1972 i milj. kr. fördelat på konkurrensförhållanden

Företagstyp	Totalt		Fastigheter		Maskiner	
	Milj. kr.	%	Milj. kr.	%	Milj. kr	%
Samtliga	76,1 (33)	100,0	19,8 (18)	100,0	56,3 (32)	100,0
Storstadstidningar	11,4 (3)	15,0	1,2 (2)	6,1	10,2 (3)	18,1
Förstatidningar	49,0 (24)	64,4	14,4 (12)	73,1	34,6 (23)	61,5
Andratidningar	15,7 (6)	20,6	4,2 (4)	20,8	11,5 (6)	20,4

(Inom parentes antalet tidningsföretag.)

Tabell 22 A. Tidningsföretagens intäktskällor och vinst 1967 (1 000-tal kr.)

A. Företag med överskott av tidningsrörelsen.

	Förstatidningar		Andra- tidningar	Storstads- tidningar	Summa
	Med lokal konkurrent	Utan kon- kurrent			
1. Antal företag	15	55	9	6	85
2. a) Överskott av tidningsrörelsen	13 671	17 739	1 517	51 657	84 584
b) Per företag	911	323	169	8 610	995
3. a) Överskott av civiltryckerier	290	2 507	939	96	3 832
b) Per företag	19	46	104	16	45
4. a) Övriga intäkter minus övriga kostnader	— 11 404	— 16 316	— 2 358	— 43 959	— 74 037
b) Per företag	— 760	— 297	— 262	— 7 326	— 871
5. a) Redovisad vinst	2 557	3 931	97	7 794	14 379
b) Per företag	170	71	11	1 299	169
Upplaga per företag 1 000 ex. ¹	35,9	16,2	18,3	347,1	
I gruppen ingår:	Antal företag				
7—6 dagarstidn.	13	31	8	6	58
5—3 »	2	21	1	—	24
2 »	—	3	—	—	3

¹ Vägt medelvärde med vikten 1 för 7—6 dagarstidningar, vikten $\frac{1}{2}$ för 5—3 dagarstidningar och vikten $\frac{1}{3}$ för 2 dagarstidningar.

Tabell 22 B. Tidningsföretagens intäktskällor och vinst 1967 (1 000-tal kr)

B. Företag med underskott av tidningsrörelsen.

	Förstatidningar		Andra- tidningar	Storstads- tidningar	Summa Summa
	Med lokal konkurrent	Utan kon- kurrent			
1. Antal företag	2	5	8	3	18
2. a) Underskott av tidningsrörelsen	— 2 600	— 316	— 3 180	— 2 888	— 8 983
b) Per företag	— 1 300	— 63	— 398	— 963	— 499
3. a) Överskott av civiltryckerier	164	297	738	218	1 417
b) Per företag	82	59	92	73	79
4. a) Övriga intäkter minus övriga kostnader	2 436	53	1 875	2 670	7 035
b) Per företag	1 218	11	234	890	391
5. a) Redovisad vinst	0	34	— 568	1	— 533
b) Per företag	0	7	— 71	0	— 30
Upplaga per företag 1 000 ex. ¹	35,2	6,9	15,6	50,7	
I gruppen ingår:	Antal företag				
7—6 dagarstidn.	2	2	7	2	13
5—3 »	—	3	1	1	5
2 »	—	—	—	—	—

¹ (Samma not som tab. 22: A).

Bilaga 4:4 Förteckning över i ekonomiska enkäten ingående dagstidningar

Tidningens namn (avläggare)

Aftonbladet
Arbetsbladet
Arbetet
Arvika Nyheter
Barometern
(Oskarshamns-Tidningen)
Bengtstors-Tidningen Dalslänningen
Bergslagsposten Bergslagernas Tidning

Bohuslänningen
Borlänge Tidning
(Mora Tidning, Ludvika Tidning)
Borås Tidning
Bärgslagsbladet
Dagbladet

Dagen
Dagens Nyheter
Dala-Demokraten
Elfsborgs Läns Annonssblad
Elfsborgs Läns Tidning
(Alingsås Tidning)
Enköpings-Posten
Eskilstuna-Kuriren
(Arboga Tidning, Strengnäs Tidning)
Expressen
Falköpings Tidning
Falu-Kuriren
Filipstads Tidning
(Värmlandsberg)
Folkbladet Östgöten
Folket
Fryksdalsbygden

Företagens namn

Stockholms Tidnings AB, Stockholm 1
AB Arbetsbladet, Gävle
Tryckeri AB Framtiden, Malmö
AB Arvika Nyheter, Arvika
Tidningen Barometerns AB, Kalmar

Dalslänningens Boktryckeri, Bengtstors
Bergslagspostens Tidnings- & Boktryckeri,
Lindesberg
Bohuslänningens AB, Uddevalla
Dalarnes Tidnings & Boktryckeri AB, Borlänge
AB Borås Tidning, Borås
Bärgslagsbladets Tryckeri AB, Köping
Tryckeriföreningen Nya Samhället, Sundsvall
Tidnings AB Dagen, Stockholm 1
Dagens Nyheter AB, Stockholm 1
AB Dala-Demokraten, Falun
Pettersonska Boktr, Vänersborg
AB William Michelsens Boktryckeri, Alingsås
Enköpings-Postens AB, Enköping
Eskilstuna-Kurirens Tryckeri AB, Eskilstuna
Dagens Nyheter AB, Stockholm 1
AB Falköpings Tidning, Falköping
Falu-Kuriren AB, Falun
Filipstads Tryckeri AB, Filipstad

AB Östgötatryck, Norrköping
Folktryck AB, Eskilstuna
Redaktör Gösta Larsson, Kristinehamn

Tidningens namn (avläggare)

Gefle Dagblad
(Sandvikens Tidning)
Gotlands Allehanda
Gotlands Tidningar (Gotlands Folkblad,
Gotlänningen)
Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning
Göteborgs-Posten
Göteborgs-Tidningen
Hallands Nyheter
Hallandsposten

Haparandabladet

Helsingborgs Dagblad
(Annonsbladet)
Hjo Tidning
Hudiksvalls-Tidningen
(Hälsinglands Tidning)
Jönköpings-Posten
(Smålands Allehanda, Värnamo-Tidningen)
Karlshamns Allehanda
(Ronneby-Posten)
Karlskoga Tidning

Katrineholms-Kuriren

Kronobergaren
Kvällsposten
Laholms Tidning
Ljungbytidningen-Smålänningen Älmhults
Tidning
Ljusdals-Posten
Ljusnan
Lysekilsposten
(Orust-Tjörn)
Länstidningen
Mariestads-Tidningen
(Karlsborgs-Tidningen)
Motala Tidning
Nerikes Allehanda

Norra Halland
(Nordhalland)

Nordvästra Skånes Tidningar (Engelholms
Tidning, Eslövs Tidning, Höganäs Tidning,
Klippans Tidning, Landskrona-Posten, Öre-
sunds-Posten)

Länstidningen Stockholms Läns Södertälje
Tidning

Företagets namn

Gefle Dagblads AB, Gävle

Gotlands Allehandas Tryckeri AB, Visby
Gotlands Tidningar AB, Visby

Göteborgs Handelstidnings AB, Göteborg
Göteborgs-Postens Nya AB, Göteborg 1
Göteborgs Handelstidnings AB, Göteborg
Hallands Nyheter AB, Falkenberg
Hallandsposten Joh A Svensson Komman-
ditbolag, Halmstad

Haparanda-Tornedalens Tryckeri AB, Ha-
paranda

Helsingborgs Dagblad AB, Hälsingborg

Hjo Tryckeri AB, Hjo

Hudiksvalls-Tidningens Tryckeri AB, Hu-
diksvall

H Halls Boktryckeri AB, Jönköping

AB E G Johanssons Boktryckeri, Karls-
hamn

Karlskoga Tidnings Tryckeri AB, Karl-
skoga

Katrineholms-Kuriren Tryckeri AB, Katri-
neholm

Tryckeri AB Kronoberg, Växjö

Sydsvenska Dagbladets AB, Malmö

Föreningen Laholms Tidning upa, Laholm
AB Smålänningen, Ljungby

Ljusdals Tidnings Tryckeri AB, Ljusdal

Tryckeri AB Ljusnan, Bollnäs

Lysekils Nya Tryckeri AB, Lysekil

AB Länstidningen, Östersund

AB Tidning för Skaraborgs län, Marie-
stad

Motala Tidning AB, Motala

Länstidningens Tryckeri AB i Örebro, Öre-
bro

Norra Hallands Veckoblad förening upa,
Kungsbacka

AB Nordvästra Skånes Tidningar, Ängel-
holm

Södertörns Tryckeri AB, Södertälje

Tidningens namn (avläggare)

Norra Skåne
Norra Västerbotten
Norrbottens-Kuriren
Norrköpings Tidningar-Östergötlands
Dagblad
Norrländska Socialdemokraten

Norrskensflamman

Norrtälje Tidning

Nya Kristinehamns-Posten

Nya Läns-Tidningen
Nya Norrland
Nya Wermlands-Tidningen
Nynäshamns-Posten
Piteå-Tidningen
Provinstidningen Dalsland
Sala Allehanda
(Avesta Tidning, Fagersta-Posten)
Skaraborgs Läns Annonssblad
Skaraborgs Läns Tidning
(Skara Tidning)
Skånska Dagbladet
Skövde Nyheter

Smålands Folkblad
Smålandsposten
Smålands-Tidningen
(Smålands Dagblad, Tranås Tidning, Vet-
landa-Posten)
Strömstads Tidning
Sundsvalls Tidning
Svenska Dagbladet
Sydsvenska Dagbladet
Sydöstra Götalands Tidningar (Blekinge
Läns Tidning, Sölvesborgs-Tidningen,
Växjöbladet)
Sydöstra Sveriges Dagblad
Säffle-Tidningen
Söderhamns-Hälsinge Kuriren

Södermanlands Nyheter
Södra Dalarnes Tidning
(Sätters Tidning)
Södra Sveriges Tidningar (Kristianstadsbla-
det, Mellersta Skåne)
Tranås-Posten

Företagets namn

Tidnings AB Norra Skåne, Hässleholm
Norra Västerbotten Tidnings AB, Skellefteå
Luleå Boktryckeri AB, Luleå
Norrköpings Tidningar AB, Norrköping

Tryckeri AB Norrländska Socialdemokra-
ten, Boden
Tidningsföreningen Norrskensflamman upa,
Luleå
Norrtälje Tidning Boktryckeri AB, Norr-
tälje
Grundels Boktryckeri Kommanditbolag,
Kristinehamn
Nya Lidköpings-Tidningen AB, Lidköping
Tryckeri AB Nya Norrland, Sollefteå
Nya Wermlands-Tidningens AB, Karlstad
Nynäshamns Tryckeri AB, Nynäshamn
Piteå-Tidningens AB, Piteå
Tryckeri AB Dalsland, Åmål
Ågren & Holmbergs Boktryckeri AB, Sala

Isakssonska Boktryckeri AB, Skövde
Skaraborgs Läns Tryckeri AB, Skara

AB Skånska Dagbladet, Malmö
Skaraborgs-Tidningens Tryckeri AB,
Skövde
Tryckeri AB Småland, Jönköping
Smålandspostens Boktryckeri AB, Växjö
Smålands-Tidningens Tryckeri AB, Eksjö

Norra Bohusläns Tryckeri AB, Strömstad
Sundsvalls Tidnings AB, Sundsvall
Svenska Dagbladets AB, Stockholm
Sydsvenska Dagbladets AB, Malmö
AB Blekinge Läns Tidning, Karlskrona

Sydöstra Sveriges Dagblad AB, Karlskrona
AB Säffle-Tidningen, Säffle
AB Söderhamns-Kurirens Tryckeri, Söder-
hamn
Gust Österbergs Tryckeri AB, Nyköping
Dalarnes Tidnings- & Boktryckeri AB, He-
demora
Södra Sveriges Tidningar, Larsson & Olofs-
son, Kristianstad
Tranås-Posten AB, Tranås

Tidningens namn (avläggare)

Trelleborgs Allehanda
Trollhättans Tidning
(Lilla Edet-Posten)
Ulricehamns Tidning
Upsala Nya Tidning
Vimmerby Tidning
(Kinda-Posten)
Värmlands Folkblad
Värnamo Nyheter
Västerbottens Folkblad
Västerbottens-Kuriren
Västernorrlands Allehanda
Västerviks-Tidningen
Västgöta-Bladet
Västgöra-Demokraten
Ystads Allehanda
Ölandsbladet
Örebro-Kuriren
(Karlskoga-Kuriren)
Örnsköldsviks Allehanda
Östersunds-Posten
Östgöta-Bladet
Östgöta Correspondenten
Östra Småland
(Oskarshamns Nyheterna, Västerviks-De-
mokraten)

Företagets namn

Tryckeri AB Allehanda, Trelleborg
Trollhättans Tryckeri AB, Trollhättan
Ulricehamns Tidning AB, Ulricehamn
Upsala Nya Tidnings Nya AB, Uppsala
Vimmerby Tidnings- & Tryckeriförening
upa, Vimmerby
Tryckeri AB Värmlands Folkblad Karlstad
AB Värnamo Nyheter, Värnamo
Tryckeri AB City, Umeå
Västerbottens-Kurirens AB, Umeå
Härnösands Boktryckeri AB, Härnösand
AB C O Ekblad & Co, Västervik
Tidaholms Tryckeri AB, Tidaholm
Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB, Borås
Bjurström & Co Boktryckeri, Ystad
Tryckeri AB Öland, Borgholm
Tryckeri AB Örebro-Kuriren, Örebro

AB Allehanda, Örnsköldsvik
Östersunds-Postens Tryckeri AB, Östersund
Tidnings AB Östgöta-Bladet, Vadstena
AB Östgöra Correspondenten, Linköping
Tryckeri AB Beckasinen, Kalmar

Bilaga 5:1 Aktuella forsknings- och utredningsuppgifter avseende den tekniska framställningen av tidningar

Inlämnad till utredningen av tidningsorganisationerna

Original

Foto

- Krav på original
- Det fotografiska materialet
- Omfång och toleranser i täthetsavseende för det fotografiska arbetet
- Olika belysningsanordningar i kameror och förstöringsapparater
- Olika framkallningsmetoder.

Högtryck

Textframställning

- Datateknik vid satsframställning, även dataöverföring
- Kallsats kontra varmsats
- Toleranser för olika typografiska material ingående i samma form
- Alternativa metallegeringar för typografiskt material.

Klichéframställning

- Färgseparering
- Klichématerial: zink, aluminium, magnesium, plast; kemiska och mekaniska egenskaper
- Etsmetod och etsresultat
- Klichégraveringsmetoder.

Stereotypering

- Formens höjdförhållanden
- Reproduktionskvalitetens beroende av matristyp och präglingsdata

Materialfrågor

- Matrisens krympning, registerkontroll
- Torkningsmetoder
- Stereotypiplattans måttoleranser
- Alternativa metallegeringar

Tryckning

- Färgens fysikaliska, kemiska och reologiska egenskaper
- Färgöverföring som följd av tryckspänning, »true rolling» däckelkombinationer, vals-material m. m. Förbättrade färgregleringssystem
- Plattlåsningsystem
- Banspänningsreglering
- Torkapparater för flerfärgstryck
- Luftbehandlingsens betydelse.

Offset

Plåtframställning

- Olika plåttyper
- Kopieringsmetoder
- »Ets»-metoder
- Maskinell plåtframställning

Tryckning

- Fuktvattensystem
- Färg och färgsystem
- Olika typer av gummidukar
- Problem med färgtorkning
- Avsättningar på dukar och plåtar
- Tryckproblemens beroende av pressens typ (gummi mot gummi, satellit, etc.), rumsklimat och pappersegenskaper.

Bilaga 5:2 Exempel på utredningsuppgifter i produktions- teknik och -ekonomi

Inlämnad till utredningen av tidningsorganisationerna

Enhetliga metoder för mätning och budgetering av arbete och kostnader.

Materialflödets betydelse för produktionsapparatens utnyttjningsgrad.

Standardisering av arbetsunderlag.

Ekonomiska effekter av ny teknik vid nyhetsanskaffning och sättning; telekommunikation och datateknik.

Ekonomiska effekter av olika tryckförfaranden vid varierande upplagestorlek och alternativa metoder för sättning.

Teknisk-ekonomisk verkan av övergång till alternativa papperstyper.

Gemensamproduktion – tekniska och ekonomiska konsekvenser.

Fullständig operationsanalys av ett tidningsföretags funktion med simulering i datamaskin.

Bilaga 7:1 Distributionen av abonnerade dagstidningar

Av Gösta Bodin och Sven Tollin

1967 års pressutredning har tillkallat två sakkunniga, distributionsdirektör Gösta Bodin och direktör Sven Tollin, för att belysa dagstidningarnas distributionsproblem. De sakkunniga skulle – mot bakgrund av den befarade framtida kostnadsutvecklingen – lämna förslag till rationaliseringar av distributionen och andra åtgärder inom distributionsområdet som främjar tidningskonsumenternas valfrihet.

De sakkunniga, som härmed avlämnar sin rapport, har fullgjort sitt uppdrag i samarbete med utredningens sekreterare och biträdande sekreterare.

Nuläget

För att få en uppfattning om den nuvarande distributionsstrukturen har de sakkunniga genom utredningens sekreteriat genomfört en enkät bland de företag som utger dagstidningar som utkommer med minst tre nummer per vecka. Vidare har kompletterande upplysningar inhämtats från tidningsföretag och från AB Svenska pressbyrån.

Svarsfrekvensen på enkäten var tillfredsställande. Av 108 tillfrågade tidningar har 103 insänt svar. Formulärets utformning framgår av bilaga 7: 2.

De sakkunniga har valt att i denna rapport avstå från en detaljerad redovisning av enkätsvaren. I stället kommer en översiktlig bild att ges av de resultat som kan anses säkerställda. I denna redovisning med-

tages även sådana uppgifter som erhållits under hand från tidningsföretagen eller Pressbyrån, liksom uppgifter från olika håll om postens tidningsrörelse. De sakkunniga har dock av sina direktiv varit förhindrade att ta kontakt med poststyrelsen i detta ärende.

De sakkunniga har koncentrerat sig på de problem som är förknippade med distributionen till abonnenter. I redovisningen ingår därför inte de lösnummersålda eftermiddagstidningarna från storstäderna, inte heller de lösnummer som försäljes av övriga morgon- och eftermiddagstidningar.

Abbonentdistributionen kan ske i olika former, antingen i tidningens egen regi eller i samverkan med andra företag. Samdistribution kan ske på så sätt, att två eller flera tidningar gemensamt utnyttjar samma distributionsapparat (transportlinjer, bud). Den kan också ta den formen, att Pressbyrån (ev. genom entreprenör) övertar hela distributionen eller delar därav. Slutligen får man som samdistribution i vid mening beteckna de tjänster som postverket tillhandahåller, antingen dessa omfattar såväl transport som utbärning eller endast delar därav.

Såväl utkörnings- som utbärningsarbetet bör givetvis kunna förbilligas i den mån det kan ske i samarbete.

Pressbyrån debiterar självkostnadspris för sina tjänster i abonnentdistributionen. De fasta kostnaderna (lokaler, administration)

uppgår till mellan 10 och 30 procent, medan återstoden (i genomsnitt 85 procent) utgöres av budlöner. Successivt förverkligas den principen att de fasta kostnaderna fördelas lika mellan de deltagande tidningarna, så att var och en betalar ett lika stort belopp oavsett upplagan. Budlönerna fördelas däremot på de deltagande tidningarna i förhållande till deras upplaga.

Vid samdistribution i tidningarnas egen regi tillämpas skiftande debiteringsnormer. Oftast synes dock exemplarkostnaden bli högre för den mindre tidningen än för den större. I vissa lägen kan exemplarkostnaden för den mindre (och lättare) tidningen bli mera än dubbelt så stor som för den större (och tyngre) tidningen.

Postens tidningsdistribution omfattar i princip ett totalt åtagande av distributionsarbetet från den tidpunkt, då exemplaren på föreskrivet sätt avlämnas till postbefordran på utgivningsorten. Normalt ombesörjer alltså postverket transport av tidningarna till bestämmelseorten och utdelning till adressaterna i ordinarie bärbärningstur. För denna prestation erlägges en avgift, som är beroende av tidningarnas antal exemplar, vikt, periodicitet och av de tre distributionsformerna adresserade och oadresserade utgivarkorsband samt kommissionärskorsband. Avgiften omfattar postverkets hela åtagande och reduceras – med något undantag – inte i de fall, då ett tidningsföretag i egen regi transporterar tidningsexemplaren till bestämmelseorten.

Principiellt har postverket endast skyldighet att ombesörja distribution utanför utgivningsorten. Enligt vad de sakkunniga inhämtat har dock postverket på ett fåtal orter åtagit sig distributionen även på utgivningsorten.

Utanför postverkets taxebundna tidningsrörelse ligger de överenskommelser som på åtskilliga orter träffats om särskilda tidningsutbärningsturer i postverkets regi. Ersättningen för denna service bestäms från fall till fall, även om det normala taxesystemet till viss del tillämpas.

Det förhållandet att postverket i princip avstått från utbärningen av dagstidningar

Tabell 1. Landsortstidningarnas abonnentdistribution efter distributionsformer

Distributionsform	Andel av totalupplagan		Totalt
	På utgivningsorten	Utanför utgivningsorten	
Utbärning i egen regi	56 %	25 %	35 %
Utbärning i samdistribution med annan (andra) tidning(ar)	14 %	6 %	9 %
Utbärning med av Pressbyrå eller entreprenör anställda bud	17 %	4 %	9 %
Postupplaga i adresserade eller oadresserade utgivarkorsband	7 %	49 %	35 %
Egen distribution från billinje, buss eller på annat sätt	3 %	8 %	6 %
Utbärning i postens regi med transport genom tidningens försorg till utdelningsorterna	3 %	8 %	6 %
Totalt	100 %	100 %	100 %
Milj. ex. (ca)	0,7	1,2	1,9

på utgivningsorterna kan tänkas vara en bidragande orsak till att verket hävdar att dess tidningsrörelse är förlustbringande. Posten, som i fråga om dagstidningar huvudsakligen sysslat med glesdistribution, har avstått från en betydande hantering, som omfattar utdelning på utgivningsorter. Denna borde enligt de sakkunnigas mening ha varit den mest lönande hanteringen.

I de sakkunnigas enkätmaterial är sammanlagt 96 landsortstidningar representerade med en abonnentupplaga av närmare 1 900 000 exemplar. I grova tal fördelade sig denna upplaga på skilda distributionsformer på det sätt som framgår av tabell 1.

Uppgifterna i tabellen avser första halvåret 1967.

Eskestunatidningarna ingår inte i redovisningen, eftersom dessa år 1968 tillsammans med övriga tidningar i Södermanland samordnat distributionen i Pressbyråns regi i samband med övergången till morgonutgivning.

Av tabellen framgår att utbärning i egen regi är förhärskande på utgivningsorterna och att olika former av kollektiv distribution framför allt förekommer utanför utgivningsorterna.

Enligt enkätmaterial har företagen egna distributionsorganisationer på sammanlagt närmare 1 300 orter, utgivningsorterna inräknade. Naturligtvis är i denna siffra orter dubbelräknade i den meningen, att flera än en tidning har en egen distributionsapparat på orten. Totalsiffran visar att betydande möjligheter till ytterligare samdistribution föreligger.

Utanför utgivningsorten är postdistributionen den vanligaste kollektiva distributionsformen för landsortstidningarna. Samdistribution i andra former svarar i enkätmaterial för 10 procent av upplagorna. Andelen skulle något höjas om även Eskilstunatidningarna med deras nuvarande distributionsform inräknades.

Pressbyråns totala andel av distributionen är i enkätmaterial 9 procent med en övervikt för distributionen på utgivningsorterna, 17 procent. Från Pressbyrån har inhämtats att företaget på sammanlagt 130 orter omhänderhar utbärningen av minst två tidningar samt att 30–40 landsortstidningar deltar i denna samdistribution på sammanlagt ett 60-tal orter.

För storstadstidningarna – som ingick i enkäten men som inte redovisats i tabellen – gäller följande.

Stockholms morgontidningar har genomfört samdistribution såväl på utgivningsorten som utanför denna. För morgontidningarnas räkning har Pressbyrån anordnat ett 50-tal billinjer över hela landet. I viss utsträckning anlitas dessa linjer även för Pressbyråns distribution av landsortstidningar. Pressbyråns billinjer för Stockholms morgontidningar kompletteras och ansluter till de tidningståg och de flyglinjer som anlitas för transporter till utdelningsorterna. Härvid sker ett samarbete med postverket på så sätt, att Pressbyrån omhänderhar visst sorteringsarbete på tidningstågen och att Pressbyrån och postverket gemensamt chartrar nattpostflyg till Norrland. Av kost-

nadsskäl har Svenska Dagbladet sedan något år måst begränsa sitt deltagande i detta nattpostflyg.

I Göteborg och Malmö förekommer inte en lika utbyggd samdistribution. Göteborgs båda morgontidningar samverkar endast i mindre utsträckning och då utanför utgivningsorten. Väsentligen har de uppbyggt var sin distributionsapparat, Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning så långt möjligt med anlitan av Pressbyrån.

I Malmö samverkar samtliga morgontidningar endast på någon enstaka ort, medan Arbetet och Skånska Dagbladet i Malmö och i viss utsträckning även utanför utgivningsorten bedriver ett distributionssamarbete. Arbetets Göteborgsupplaga samdistribueras med Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning.

Av detta sammandrag av de sakkunnigas enkätmaterial torde framgå, att distributionen av dagstidningar i nuläget ombesörjes av åtskilliga huvudmän och att samarbetsmöjligheterna inte är fullt utnyttjade. I enkätmaterial kan man finna starkt stöd för en förmodan, att distributionen fortfarande på en del håll betraktas som ett konkurrensmedel. För denna tolkning talar bland annat de uppgifter som insamlats om landsvägstransporterna till orter utanför utgivningsorterna. Varje dygn omfattar dessa transporter överslagsvis 10 000 mil.

Postomläggningen

Den 12 maj 1968 genomförde postverket en genomgripande omläggning av distributionen av dagstidningar.

I de sakkunnigas enkät har uppgifter lämnats om de omställningssvårigheter som tidningsföretagen därvid skulle komma att möta. I samband därmed har företagen fäst uppmärksamheten på de serviceförsämringar som under senare år skett i postdistributionen.

År 1963 överfördes bokföring av postabonnenter och redovisning av utgivarmedel (dvs. betalning för postabonnerade exemplar) från postverket till tidningsföretagen. Denna avlastning av postverkets ar-

bete med dagstidningarna har enligt företagens i enkäten redovisade uppfattning knappast kompenseras av berättigad återhållsamhet i taxehöjningarna.

Under år 1967 indrogs på flertalet orter den andra brevbäringsturen. Detta medförde att överspridda tidningar (dvs. tidningar från andra utgivningsområden) i åtskilliga fall inte kunde komma abonnenterna tillhanda förrän ett dygn senare.

Den omläggning som företogs den 12 maj 1968 kom att ytterligare accentuera dessa svårigheter. Överspridda tidningar blir ytterligare fördröjda. Fredagsnumret av en dagstidning kan i vissa fall komma abonnenten tillhanda med två dygns fördröjning.

De sakkunniga har av enkätsvaren fått ett starkt intryck av att postverkets dispositioner, inte minst majomläggningen 1968, av tidningsföretagen upplevts inte bara som allvarliga serviceförsämringar utan också som dekret i den meningen, att inga ingående överläggningar förts i förväg och därför inga alternativa lösningar kunnat diskuteras. I stället har man på tidningsföretagen under hand försökt att på lokal bas rätta till en del av de värsta oformligheterna.

Förslag

De sakkunniga har kunnat konstatera, att utvecklingen på distributionssektorn under senare år medfört kraftigare kostnadsökningar för mindre tidningar än för större. Detta tycks känneteckna såväl den postala distributionen som den med Pressbyrån som huvudman. Men även i samdistributionsarrangemang, som sköts av tidningarna själva, har i många fall kostnadsfördelningen verkat oförmånlig för tidningar med en mindre upplageandel.

Även om kostnadsfördelningen i samdistributionsarrangemangen kan försvaras mot bakgrunden av vissa ekonomiska överväganden, kan man från andra utgångspunkter komma fram till en kostnadsfördelning som ger samtliga deltagande tidningar samma exemplarpris eller till och med ger den mindre (och lättare) tidningen

ett lägre exemplarpris. Effekten av den gängse kostnadsfördelningen kan sägas vara att de upplage- och formatmässigt mindre tidningarna subventionerar de större (och tyngre) tidningarnas distribution, detta trots att tidningar med mindre upplaga får sin distribution till ett lägre pris än om de tvingats ordna en egen distributionsapparat.

Utdelningskostnaden kan för den minsta tidningen i en samdistribution bli den dubbla eller tredubbla mot vad tidningen med den största upplagan betalar per exemplar på samma ort. Det finns exempel på att ett för den större tidningen fördelaktigt samdistributionsavtal nedbringt kostnaden till under 25 kr. per helår (mot det dubbla för den mindre tidningen), medan en tidning med liten upplaga i ett liknande arrangemang fått vidkännas kostnader på 200 kr. eller mera per årsexemplar, dvs. långt utöver vad samma exemplar inbringt i abonnemangsavgift.

De sakkunniga har funnit att dagstidningarnas nuvarande distributionsformer från samhällsekonomisk synpunkt – trots samarbetssträvanden på åtskilliga håll – visar betänkliga drag. Fortfarande förekommer i stor utsträckning parallell distribution av dagstidningar på samma orter och i stort sett på samma tider. Att så sker torde bottna i föreställningen att distributionen är ett konkurrensmedel, inte främst därigenom att den tidning som först når abonnenten vinner i attraktionskraft utan genom att de högre exemplarkostnaderna vid egendistribution främst drabbar de mindre av konkurrerande tidningar.

De sakkunniga finner att strävandena att påskynda distributionen är naturliga och att samhället på allt sätt bör underlätta tidningarnas kollektiva ansträngningar därvidlag.

Samtidigt bör emellertid framhållas, att själva distributionen från samhällets utgångspunkter inte är något försvarligt konkurrensmedel mellan tidningsföretagen. Med tanke på de betydande resurser som är engagerade i distributionen av dagstidningar framstår det tvärtom som angeläget, att själva distributionsarbetet – genom kollektiva åt-

gärder – rationaliseras så långt möjligt.

Samhället bör på skilda sätt uppmuntra sådana åtgärder. I den mån samhället skall stödja distributionen av dagstidningar bör stödet ges en sådan utformning att rationaliseringen påskyndas.

De sakkunniga finner det angeläget att skilda distributionsföretag arbetar i landet, så att tidningsföretagen ständigt har ett service- och kostnadsmässigt alternativ.

Med utgångspunkt från den nuvarande distributionsstrukturen finner de sakkunniga, att endast postverket och Pressbyrån kan vara aktuella som huvudmän för en utvidgad samdistribution.

För att främja en vidgad samdistribution och därmed en rationalisering bör postverkets åtaganden i tidningsutbärningen väsentligt vidgas. Postverket bör utan hittillsvarande förbehåll åta sig att, i särskilda tidningsutbärningsturer (före eller – i förekommande fall – efter ordinarie brevbärningstur), utbära dagstidningar på tätorter, inklusive utgivningsorterna. För dessa postverkets åtaganden bör gälla, att den extra utbärningsturen skall stå öppen för samtliga dagstidningar som vid tidpunkten för utbärningens start finns tillgängliga, dvs. ortstidningar, överspridda landsortstidningar (dvs. tidningar från andra utgivningsområden) och storstadstidningar.

Postverkets taxor för tidningsdistribution bör revideras, så att den enskilda dagstidningen endast belastas med de kostnader som den åsamkar verket. Avgiften bör därför uppdelas i komponenter. För varje del-tjänst bör en separat avgift fastställas. Helst borde taxan göras så enkel, att den kan vara enhetlig för hela riket.

Det vore angeläget att Pressbyrån så långt möjligt åtog sig samma service som postverket. Önskvärt vore att företaget ordnade särskild tidningsutbärning på en tätort, så snart minst två dagstidningar begär det. Som villkor borde dock enligt de sakkunnigas mening ställas att sådan utdelning kan komma ifråga endast om samtliga deltagande tidningsföretag förbinder sig att avstå från egen utbärning även på alla övriga orter, där Pressbyrån har inrättat eller kan

komma att inrätta samdistributionsarrangemang. Pressbyråns turer borde liksom postverkets stå öppna såväl för dagstidningar från utgivningsområdet som för överspridda landsortstidningar och storstadstidningar.

Ett villkor för att detta fria tillträde till distributionsapparaten skall bli en realitet är dock, att Pressbyrån tillämpar samma princip för avgiftssättningen som nyss antytts för postverket. De sakkunniga finner det därför angeläget att samtliga tidningar (med undantag för de viktillägg som kan vara kostnadsmässigt motiverade) debiteras ett enhetligt exemplarpris.

Ett överförande av tidningarnas egen-distribution till postverket och Pressbyrån bör skapa goda möjligheter att nedbringa de totala kostnaderna i landet för distribution av dagstidningar.

Av betydande vikt är emellertid att transporterna till utdelningsorterna samtidigt effektiviseras.

Speciell uppmärksamhet bör ägnas åt att undanröja de olägenheter som orsakats av postomläggningen den 12 maj 1968. Därest överspridda landsortstidningar skulle bli upp till två dygn gamla innan de når abonnenten i en annan del av landet drabbas naturligtvis de reguljära prenumeranterna av en betydande försämring. Av större samhällelig betydelse torde vara, att den dagsaktuella diskussionen mellan massmedierna och den inbördes bevakningen närmast omöjliggörs, när distributionstiderna blir så långa.

Statens järnvägar bör införa ett ändamålsenligt försändelsesätt för dagstidningar, innebärande ett förenklat system och med en fraktsats som är konstruerad med hänsyn till järnvägens minskade hanteringskostnader för denna typ av försändelse och med hänsyn till deras regularitet. Ett antal tidigare utnyttjade tåglägenheter har bortfallit för tidningsbefordran i samband med tidtabellomläggningen den 12 maj 1968, trots att tågen i vissa fall fortfarande bibehålles. Detta gör det naturligt att ifrågasätta, om inte ett större antal tåg – även i vissa fall expresståg – kan utnyttjas för tidningsbefordran, om smidiga hanteringsformer skapas.

På samma sätt som Statens järnvägar bör SAS och LIN införa ett ändamålsenligt försändelsesätt för dagstidningar, innebärande ett förenklat system och med en fraktsats som är konstruerad med hänsyn till den förenklade hanteringen och regulariteten i försändelserna.

De sakkunniga är medvetna om att dess åtgärder inte ens tillsammans med säkerhet ger tillräcklig stimulans för en fullt genomförd samdistribution.

Hindren härför är inte att finna i tidningarnas skiftande periodicitet. Enligt vad som inhämtats kan visserligen kombinerad distribution av dagliga och 3–4–5-dagartidningar vålla administrativa svårigheter, liksom en kombinerad distribution av 6- och 7-dagartidningar. De merkostnader som härvid uppstår är blygsamma.

Däremot kan en tidning som når en mycket stor andel av hushållen på en utgivningsort i många fall ensam klara sin distribution på orten betydligt billigare än samtliga andra tidningar som förekommer på orten tillsammans kan göra. I ett sådant konkurrensläge kan den stora och tätt spridda tidningen knappast förmodas vara lika intresserad av samdistribution. Den erhåller själv en förhållandevis liten besparing genom samdistributionen, medan konkurrenterna sparar desto mera.

För att även i dessa – inte helt ovanliga – situationer skapa en tillräcklig stimulans för rationalisering av distributionen bör staten bidra till att göra den kollektiva distributionen så attraktiv, att den vinner anslutning från samtliga dagstidningsföretag.

Den enda vägen synes vara att stödja kollektiv distribution av dagstidningar i postverkets eller Pressbyråns regi, förutsatt att den sker med de villkor som de sakkunniga tidigare föreslagit.

De sakkunniga föreslår därför att ett statligt bidrag utgår till sådan samdistribution. Bidraget bör graderas med hänsyn till dagstidningarnas utgivningsintensitet. För att nå erforderlig effekt synes det årliga bidraget böra fastställas till 3 kr per samdistribuerat abonnentexemplar för 3–4–5-dagartidningar och 5 kr för 6–7-dagartidningar. Vid

full utbyggnad av samdistributionen beräknas kostnaden uppgå till 10 milj. kr.

Stödet bör som nämnt utgå med ett enhetligt belopp för varje exemplar som i särskild tidningsutbärningstur samdistribueras i postverkets eller Pressbyråns regi. Av administrativa skäl förefaller det naturligt att kanalisera stödet till dessa centrala distributionsorgan, som i sin debitering till tidningsföretagen kan göra avdrag för distributionsrabatten.

Denna konstruktion gör det angeläget, att det distributionsorgan som omhänderhar utbärningen antingen i egen regi eller genom förhyrning av tjänster svarar för distributionsarbetet på resp. ort som helhet, så att företagen för varje ort debiteras distributionskostnad endast av ett företag. Denna anordning bör också främja en helhetssyn på rationaliseringsarbetet.

Därest distributionsorganen i sin debitering utgår från den faktiska distributionskostnaden och därefter gör avdrag för distributionsrabatten kommer kontrollen av de statliga medlens användning att bli enkel.

Utbetalningen av medlen och kontrollen kan under sådana förhållanden lämpligen åvila kommunikationsdepartementet.

De sakkunniga vill understryka, att det föreslagna distributionsstödet är avsett som en utjämning av den skillnad i distributionskostnad som för närvarande föreligger mellan enskilda tidningar på samma ort. Genom att den rabatterade exemplarkostnaden blir enhetlig för alla dagstidningar som förekommer på en ort underlättas distributionen av tidningar med små upplagor på orten. Därigenom främjas överspridningen av dagstidningar, och konsumenterna får en vidgad valfrihet.

Tidningar som för närvarande belastas av höga distributionskostnader kommer inte enbart att erhålla den föreslagna rabatten på samdistribuerade exemplar. Genom den kraftiga stimulans till samdistribution som förslaget innebär kommer de dessutom – genom den enhetliga exemplarkostnaden – automatiskt att erhålla en väsentlig reduktion av kostnaden före den statliga samdistributionsrabatten. Effekten på ett antal

orter illustreras i bilaga 7:3.

De tidningar som har den största upplagan på en ort kommer inte att erhålla motsvarande fördelar. Visserligen skall även dessa erhålla samdistributionsrabatt, men effekten av denna torde i stort sett uppvägas av de merkostnader som följer av förslaget om ett enhetligt exemplarpris.

Till bilden hör också, att få tidningar entydigt tillhör endera av de två skisserade typerna. Det vanliga är att en tidning på vissa orter har en tät spridning medan den på andra orter är glest spridd.

Av dessa anledningar är det uppenbart att det föreslagna stödets motivering endast är det samhällliga intresset av en rationalisering av distributionen, en vidgad valfrihet för tidningskonsumenterna och ett vidmakthållande av debatten mellan och inom massmedierna.

En effekt av de föreslagna åtgärderna är att frågan om postverkets kostnadstäckning i tidningsrörelsen förlorar sitt intresse. Genom att postverket och Pressbyrån föreslås konkurrera service- och kostnadsmässigt och genom den föreslagna uppdelningen av posttaxan uppstår ett nytt läge. Postverket får i denna situation – inom de allmänna ramar som de sakkunniga rekommenderat – sköta sin prispolitik på det sätt som anses affärsmässigt försvarligt. Den statliga samdistributionsrabatten ingår lika litet i postverkets som i Pressbyråns rörelsemedel utan är ett bidrag till tidningsföretagens kostnader, även om medlen av administrativa skäl kommer att slussas via de båda distributionsföretagen.

De föreslagna åtgärderna på distributionsområdet skapar på ett naturligt sätt förutsättningar för en vidgad databehandling.

Om Pressbyrån inte skulle finna det möjligt att biträda de principer för samdistribution, som skisserats i detta yttrande, torde endast återstå att låta postverket få ensamrätt på samdistribution av svensk dagspress, vilket de sakkunniga skulle beklaga mot bakgrunden av att ett konkurrensförhållande på distributionsområdet måste anses vara synnerligen angeläget.

De sakkunniga är medvetna om att de

här redovisade förslagen till rationalisering av dagstidningsdistributionen kan möta en del motstånd inom branschen men tror sig förstå, att detta motstånd väsentligen kommer att vara beroende av respektive tidningsföretags ekonomiska position.

Avslutningsvis vill de sakkunniga framhålla, att det föreslagna distributionsstödet – sedan samdistribution är genomförd – enligt sin konstruktion kommer att tillföra den upplagemässigt större tidningen ett större årligt belopp än den mindre. Det ligger likväl i samhällets intresse att rabatten utgår även i fortsättningen, eftersom man eljest skulle riskera att distributionskonkurrensen återupptogs.

Också de upplagemässigt mindre tidningarna torde ha intresse av att samdistributionsrabatten bibehålles, eftersom de som nyss nämnts har den största fördelen av det nya systemet.

De sakkunniga är inte beredda att förorda samhällelig rabatt på distributionen av dagstidningar i ordinarie brevbärningstur. I likhet med 1963 års pressutredning har de sakkunniga funnit att denna distributionsform spelar den jämförelsevis största rollen för vissa ekonomiskt väl ställda företag. Inte ens om taxornas nuvarande höjd bibehålles (med den av de sakkunniga förordade uppdelningen på skilda kostnadskomponenter) synes därför något skäl till samhällelig subvention föreligga. Allt talar emellertid för att postverket även på denna sektor bör komma att känna ett konkurrenstryck, varför de sakkunniga finner det föga troligt att taxornas relativa höjd på längre sikt kan bibehållas. Den prisnivå som – i konkurrens mellan postverket och Pressbyrån samt med utnyttjande av förenklade och förbilligade tåg- och flygtransporter – fixeras för den service som ges i särskilda tidningsutbärningsturer måste med andra ord förväntas bli normgivande även för priset för utbärningen i ordinarie brevbärningstur. Detta pris måste därför bli lägre än om en särskild tidningsutbärningstur skulle anordnas.

Tidigare anförda skäl för distributionsrabatt kan därför inte anföras för subven-

4. Av den sammanlagda upplagan inom landet *första halvåret 1967* utsändes genomsnittligt per dag genom *flygtransporter*

- a) med tidningsföretaget som befraktare
 b) med Pressbyrån som befraktare
 c) med Postverket som befraktare
 d) övriga flygtransporter

Antal ex.	Mil per dygn	Beräknad årskostnad

Totalt

5. Medelantalet *tidningsbud* under *första halvåret 1967*

- a) anställda direkt av tidningsföretaget och sysselsatta med utbärning av enbart den egna tidningen
 b) sysselsatta i samdistribution med annan (andra) tidning(-ar) men avlönade direkt av det egna företaget (= huvudman)
Anm: Uppgifter om Pressbyråns bud insamlas separat

Antal bud

Totalt

6. Postverket genomför i maj 1968 en omläggning av sin distribution, varom verket informerat företagen.

- a) Kommer denna omläggning att *försvåra* Er distribution *inom* spridningsområdet och i så fall hur (förseningar, fördyringar, förändrad pressläggningstid etc.)?
 b) Kommer denna omläggning att *underlätta* Er distribution *inom* spridningsområdet och i så fall hur (tidsvinster, kostnadsbesparingar etc.)?
 c) Kommer denna omläggning att *försvåra* Er distribution *utanför* spridningsområdet och i så fall hur (förseningar, fördyringar, förändrad pressläggningstid etc.)?
 d) Kommer denna omläggning att *underlätta* Er distribution *utanför* spridningsområdet och i så fall hur (tidsvinster, kostnadsbesparingar etc.)?
 (Då detaljerade svar på frågorna om postomläggningen är av intresse kan frågan, om så önskas, besvaras på särskilt blad, som märkes med huvudtidningens namn.)

7. I vilken omfattning använder företaget ADB eller EDB för redovisnings- och bokföringsrutiner i samband med distributionen? Om maskintiden förhryts, ange var.

8. Eventuella synpunkter och önskemål på distributionsproblematiken utöver vad som ovan sagts:

Bilaga 7:3 Räkneexempel på distributionskostnader

Tidning	Upplaga	Kostnad 1967		Kostnad enligt förslaget		Rabatt	Besparing efter rabatt	Rabatt i procent
		Per ex.	Totalt	Per ex.	Totalt			
<i>Ort 1</i> (samdistribution i tidningarnas egen regi, utgivningsort)								
1 a	23 800	21: 81	519 078: —	25: 97	618 086: —	119 000: —	19 992: —	4 %
1 b	5 100	45: 41	231 591: —	25: 97	132 447: —	25 500: —	124 644: —	54 %
Totalt	28 900		750 669: —		750 533: —	144 500: —	144 636: —	
<i>Ort 2</i> (samdistribution i tidningarnas egen regi, utgivningsort)								
2 a	14 033	28: 16	395 127: —	31: 69	444 706: —	70 165: —	20 586: —	5 %
2 b	5 200	41: 22	214 360: —	31: 69	164 788: —	26 000: —	75 572: —	35 %
Totalt	19 233		609 487: —		609 494: —	96 165: —	96 158: —	
<i>Ort 3</i> (samdistribution i tidningarnas egen regi, utgivningsort)								
3 a	13 000	22: 70	295 100: —	25: 83	335 790: —	65 000: —	24 310: —	8 %
3 b	4 000	36: —	144 000: —	25: 83	103 320: —	20 000: —	60 680: —	42 %
Totalt	17 000		439 100: —		439 110: —	85 000: —	84 990: —	
<i>Ort 4</i> (samdistribution i Pressbyråns regi, utgivningsort)								
4 a	9 800	30: 75	301 390: —	34: 52	338 296: —	49 000: —	12 094: —	4 %
4 b	2 400	50: 76	119 756: —	34: 52	82 944: —	12 000: —	48 812: —	41 %
Totalt	12 200		421 146: —		421 240: —	61 000: —	60 906: —	
<i>Ort 5</i> (samdistribution i Pressbyråns regi, utgivningsort)								
5 a	11 410	35: 31	402 838: —	35: 48	404 827: —	57 050: —	55 061: —	14 %
5 b	2 798	36: 19	101 257: —	35: 48	99 273: —	13 990: —	15 974: —	16 %
Totalt	14 208		504 095: —		504 100: —	71 040: —	71 035: —	
<i>Ort 6</i> (samdistribution i Pressbyråns regi, ej utgivningsort)								
6 a	4 700	50: 22	236 034: —	51: 97	244 259: —	23 500: —	15 275: —	7 %
6 b	900	61: 08	54 972: —	51: 97	46 773: —	4 500: —	12 699: —	23 %
Totalt	5 600		291 006: —		291 032: —	28 000: —	27 974: —	
<i>Ort 7</i> (samdistribution i Pressbyråns regi, ej utgivningsort)								
7 a	168	58: 68	9 858: —	56: 61	9 510: —	840: —	1 188: —	12 %
7 b	154	54: 36	8 371: —	56: 61	8 718: —	770: —	423: —	5 %
Totalt	322		18 229: —		18 228: —	1 610: —	1 611: —	
<i>Ort 8</i> (ingen samdistribution, utgivningsort)								
8 a	15 880	30: —	476 400: —	30: —	476 400: —	79 400: —	79 400: —	17 %
8 b	6 700	43: —	288 100: —	30: —	201 000: —	33 500: —	120 600: —	42 %
Totalt	22 580		764 500: —		677 400: —	112 900: —	200 000: —	

Bilaga 8:1 Utlåtande med tryckfrihetsrättsliga synpunkter på 1967 års pressutrednings förslag

Av Erik Holmberg

Inledning

Yttrandefriheten är i två hänseenden grundläggande för vårt samhällsskick. Den enskildes medverkan i samhället kräver att han fritt kan ta kännedom om händelser och förhållanden av politisk betydelse och därigenom bli i stånd att bilda sig ett omdöme. De allmänna organens verksamhet fordrar en kännedom om de enskildas förhållanden och reaktioner. Dessa motiv för en vidsträckt yttrandefrihet åberopades båda under förarbetena till 1949 års TF (SOU 1947: 60 s. 46).

Båda dessa motiv påkallar en viss återhållsamhet från samhällsorganens sida i fråga om opinionsbildningen och nyhetsförmedlingen. En styrning från samhällets sida av publiciteten genom massmedierna skulle kunna försämra det underlag på vilket de enskilda bygger sina omdömen och värderingar eller i varje fall kunna ge spridning åt den föreställningen att publiciteten inte var allsidig och därför inte förtjänade de enskildas förtroende. Ännu tydligare är det att en styrd publicitet inte skulle kunna ge samhällsorganen tillräcklig kännedom om de enskildas förhållanden och reaktioner.

Kravet på återhållsamhet från samhällets sida kommer till uttryck i åtskilliga bestämmelser i TF. De verksamheter som fordras för framställande, utgivning och spridning av tryckta skrifter får bedrivas utan något tillstånd av myndighet (4–6 kap. TF). Censur och tryckningsförbud får

inte förekomma (1 kap. 2 § första stycket TF). Inte heller i efterhand får administrativ myndighet ingripa mot tryckt skrift annat än såsom led i ett judiciellt förfarande; gränsen mellan rätt och orätt skall dras av domstol, och TF ger genom reglerna om jury åt den ansvarige en särskild garanti mot en byråkratisk prövning.

Utöver reglerna om förbud mot censur, om boktryckeri, om utgivning och om spridning av skrifter innehåller TF bara en allmänt hållen bestämmelse som förbjuder myndigheter och andra allmänna organ att »på grund av skrifts innehåll, genom åtgärd som icke äger stöd i denna förordning, hindra tryckning eller utgivning av skriften eller dess spridning bland allmänheten» (1 kap. 2 § andra stycket). TF ålägger alltså icke samhällsorganen att även i övrigt vara neutrala i frågor om nyhets- och opinionsförmedling. Den förbjuder exempelvis inte utan vidare samhället att ingripa med stöd åt någon tryckt skrift.

Som exempel på åsyftade hinder nämnde man under förarbetena (SOU 1947: 60 s. 210, prop. 1948: 230 s. 110) att polismyndighet avstänger den vid ett tryckeri anställda personalen från tillträde till tryckeriet med anledning av att därifrån ges ut en skrift med ett visst politiskt innehåll samt att myndigheterna vid en pappersransonering tar hänsyn till politiska synpunkter. Det framhölls att även ett partiellt eller relativt hinder avsågs – omöjliggörande av försäljning på en viss plats; åtgärder med

ekonomiska effekter av »den ingripande verkan att verksamhetens fortsättande icke kan anses ekonomiskt berättigat». I anledning av ett uttalande under remissbehandlingen tillfogade föredragande departementschefen att det icke torde kunna anses strida mot stadgandet att en ur försörjningssynpunkt påkallad pappersransonering sker enligt allmänna behovsgrunder, dock utan åtskillnad mellan särskilda publikationer på grund av deras politiska inriktning eller ställningstaganden i andra frågor, samt att vid en sådan ransonering även publikationens egenskap av nyhetsorgan, förströ- elselitteratur eller vetenskapligt arbete beaktas.

Beträffande statliga stödåtgärder till förmån för vissa opinionsbildande publikationer yttrade departementschefen att stadgandet inte hindrade ett motarbetande av viss tryckt skrift genom framställning, utgivning och spridning av andra tryckta skrifter, även om sådana åtgärder från det allmännas sida eljest i vissa fall kunde framstå som olämpliga.

Såsom ledamot av hovrätten över Skåne och Blekinge medverkade jag i ett remissyttrande över 1963 års pressutrednings betänkande »Dagstidningarnas ekonomiska villkor» (SOU 1965: 22). Hovrätten gav i yttrandet uttryck åt en något mera nyanserad mening angående statliga stödåtgärder än den som redovisas i 1948 års proposition. Hovrätten sade till en början att en skatt eller en höjning av posttaxorna kan vara grundlagsstridig, om vid dess tillämpning skillnad görs mellan olika publikationer på grund av deras politiska inriktning eller eljest på grund av deras innehåll. Detsamma måste, yttrade hovrätten, gälla, om åtgärden väl formellt är av generell natur men vissa publikationer genom en subventionering, fördelad efter politiska grunder, undgår verkningarna, medan andra, som ej får sådana subventioner, av åtgärden hindras att utkomma. Genom en sådan kombination av fördyrande åtgärder och en statlig subventionering av vissa skrifter kan man, tillade hovrätten, tydligen nå just den effekt som bestämmelsen i TF

riktar sig mot.

Jag har för egen del inte funnit någon anledning att gå från den mening åt vilken hovrätten gav uttryck i sitt remissyttrande. Det förefaller mig uppenbart att man, när det gäller att bedöma om en åtgärd är grundlagsenlig, skall se till de faktiska verkningarna av åtgärden och inte till deras formella rubricering. Att diskrimineringen inträder genom subventionen och icke genom pålagan utesluter alltså enligt min mening inte att ett hinder i TF:s mening har rests.

Min uppgift är nu att undersöka, om vissa av 1967 års pressutredning ifrågasatta stödåtgärder är förenliga med TF:s förbud för allmänna organ att resa hinder mot utgivning osv. av skrifter på grund av deras innehåll. De stödåtgärder som åsyftas är samdistributionsrabatt och lånegaranti. Som underlag för bedömandet har jag haft preliminära utskrifter av två kapitel i utredningens betänkande, kap. 7 »Samdistributionsrabatt» (utskriften daterad 16.7.1968) och kap. 8 »Pressens lånefond» (utskriften daterad 19.8.1968).¹

Samdistributionsrabatten

Förutsättningar

Samdistributionen tänkes bli utförd av något riksomfattande företag, kanske närmast av postverket eller Pressbyrån. En förutsättning för samdistributionsrabatt är att minst två tidningar med samtidig utbärning deltar. Rabatten skall utgå med ett visst belopp per »årsexemplar», 3 eller 5 kronor beroende på tätheten i utgivningen. De deltagande tidningarna måste förbinda sig att avstå från egen distribution på alla de orter där rabatterad samdistribution är anordnad vid en sådan tidpunkt att de kan delta i denna. Alternativet till att delta i samdistributionen är alltså i detta fall att anlita postverkets ordinarie brevbäringsturer. Distributionsföretaget skall förbinda sig att bestämma priset för distribution av en viss

¹ Som framgår av kapitlen 7 och 8 har utredningen vid sitt slutliga ställningstagande i gör- ligaste mån beaktat de synpunkter som framföres i detta utlåtande.

tidning utan hänsyn till »tidningens spridningsintensitet på orten».

Ehuru det inte anges i utredningens beskrivning av samdistributionssystemet får det antagas att systemet kommer att tillämpas endast på de orter med ett tämligen stort antal hushåll, kanske några hundra. En förutsättning för att ett företag skall ordna särskild utbärning torde nämligen vara att minst en utbärningstur kan finansieras. Vid ett mindre antal hushåll kommer vanlig distribution genom posten sannolikt att vara billigare.

Som en förutsättning för den kommande diskussionen kan vidare anges att man på många orter torde få räkna med inte bara tidningar utgivna på orten utan även andra tidningar (främst s. k. läns- och rikstidningar). Exempelvis torde på många orter i Skåne och Blekinge med egna lokaltidningar, t. ex. Hälsingborg, Kristianstad, Hässleholm, Ängelholm, Ystad och Karlshamn, även ett par av Malmötidningarna bli spridda i ganska stort antal. I Göteborg torde ett par av Stockholms och en av Malmös morgontidningar ha en viss marknad. I flertalet entidningsorter runt om i landet torde någon eller ett par rikstidningar e. d. spridas i ganska många ex.

Regeln att en tidning som utnyttjar samdistributionen på en ort måste avstå från egen utbärning på alla de orter där rabatterad samdistribution är anordnad vid en sådan tidpunkt att de kan delta i denna skulle efter ordalagen kunna tolkas så att den gäve möjlighet för en tidning att ställa sig utanför med den motiveringen att det är ett särskilt intresse för tidningen exempelvis att nå sina läsare vid en särskilt tidig timme. Jag utgår i den följande diskussionen från att bestämmelsen inte kommer att anses ha denna innebörd. Den rimliga innebörden måste vara att en utbärningstur som är anordnad på gängse tid anses uppfylla bestämmelsens krav. Om exempelvis samdistributionen av morgontidningar på en ort startar kl. 6, bör inte en på orten utkommande tidning få anordna egen utbärning kl. 5 och likväl delta i samdistribution på andra orter. Godtages den stånd-

punkt jag här har hävdad, torde samdistributionssystemet leda till att få tidningar som tillämpar prenumeration ställer sig utanför.

På grund av det sagda torde antalet orter, där det å ena sidan finns ekonomiskt underlag för tidningsutbärning men å andra sidan endast en eller två tidningar är tillgängliga för utbärning i utredningens mening, vara tämligen få. För fullständighetens skull diskuteras likväl i det följande inte bara »flertidningsfallet» utan även en- och tvåtidningsfallen.

I vart och ett av de tänkta exemplen i det följande utgår jag för enkelhetens skull från att varje tidning har valfrihet på den ort som det är fråga om i exemplet.

Entidningsfallet

Är bara en tidning tillgänglig på orten, kommer samdistributionen inte i fråga. Rabatt skall enligt förslaget inte utgå till distribution av en ensam tidning. Att andra tidningar får rabatt på sina distributionskostnader på andra orter kan knappast utgöra något direkt hot mot den ensamma tidningens ställning på orten. Man skulle däremot möjligen kunna tänka sig att i något undantagsfall tidningens konkurrensförmåga överlag påverkades oförmånligt av att tidningen har en särskilt stor del av sin upplaga spridd på orter utan samdistribution. Den skulle få mindre möjligheter än andra tidningar att hålla hög redaktionell standard och så småningom komma i svårigheter. Om den nyss angivna förutsättningen slår in – att antalet entidningsorter blir få – kommer dock detta fall inte att ha något större praktiskt intresse. Därtill kommer att ensamtidningarna som regel torde ha en stark ställning på annonsmarknaden och följaktligen en god ekonomi. Även om det i något undantagsfall skulle inträffa att en ensam tidning skulle tvingas upphöra till följd av att den får klara sig utan distributionsrabatt, lär det svårligen kunna göras gällande att det allmänna har skapat svårigheterna av hänsyn till tidningens innehåll. Att tidningen får

undvara samdistributionsrabatten kan då icke betraktas som ett hinder i TF:s mening.

Det kan möjligen – enligt resonemanget om Cæsars hustru – hävdas att man bör ställa något strängare krav på samhällets stödåtgärder än vad TF bjuder. Det kan då sägas att samhället står neutralare till nyhets- och opinionsförmedlingen om rabatten görs tillgänglig även för ensamtidningar. Det borde i dessa fall inte vara nödvändigt att förbinda rabatten med en av distributionsföretaget (postverket, Pressbyrån osv.) ordnad utdelning. Eftersom entidningsfallet torde vara sällsynt, måste en sådan utsträckning av rabatterna bli ganska billig.

Jag vill erinra om att jag vid diskussionen om entidningsfallet har utgått ifrån det synnerligen ovanliga fallet att det inte finns förutsättningar för samdistribution med någon tidning som är tillgänglig ungefär samtidigt. Är så fallet, bör rabatt givetvis utgå endast om tidningen samtycker till samdistribution, även om detta skulle förutsätta någon mindre ändring av tiden för utbärningen.

Tvåtidningsfallet

Två morgontidningar ges ut på orten, A och B. A är större än B. En rabatterad samdistribution skulle här förbättra B:s konkurrensförmåga. A:s ägare kan emellertid vägra att delta i samdistributionen och därmed hindra att stöd utgår till B. Stödformen skulle alltså i detta fall inte komma i tillämpning, och B:s underläge skulle bestå. Detta skulle väl kunna anses ofördelaktigt från allmän synpunkt och kunde möjligen vara ännu ett motiv för att släppa det kravet för rabatt att minst två tidningar deltar i samdistributionen (jfr ovan under rubriken Entidningsfallet). Men så länge detta krav upprätthålles är resultatet av att A inte deltar att A:s läge inte påverkas. Något hinder för A:s utgivning eller spridning uppkommer alltså inte. – Om A:s ägare i stället går in i samdistributionen, kommer båda tidningarna att få del av stödet. Det är troligt att stödet, på grund

av förbudet att vid prissättningen beakta spridningsintensiteten, minskar A:s övertag. Även bortsett från att, som nyss har sagts, A hade kunnat hindra samdistributionen genom att vägra att delta, kan en sådan förskjutning av konkurrensförhållandena inte anses innebära att A:s spridning har hindrats i TF:s mening. Vad som har hänt är i stället att stödet har undanröjt något som hade kunnat utveckla sig till ett hinder för B:s spridning.

Flertidningsfallet

Två morgontidningar ges ut på orten, A och B. En eller flera tidningar av rikskaraktär distribueras på orten i många ex. A är störst och har ett klart övertag i fråga om kostnad för utdelning av varje ex. A kan inte hindra de övriga tidningarna att få till stånd samdistribution. Det står å andra sidan A fritt att ansluta sig. Om A gör det, utgår samma rabatt per årsex. till A som till de övriga deltagarna. Det kan då inte rimligen anses att stödet har verkan av hinder för spridningen av A, även om samdistributionen till följd av villkoren för rabatt medför att de övriga tidningarnas ställning i konkurrensen stärks.

En- och tvådagartidningar

En- och tvådagartidningar lämnas enligt förslaget utanför möjligheten att få rabatt. Härom säger utredningen i ett avsnitt om dagstidningsbegreppet, att »denna gränsdragning hänger samman med det begränsade syftet med den föreslagna rabatten». Detta syfte beskrivs i annat sammanhang på följande sätt: »att på de orter där detta är möjligt stimulera till en samdistribution med en från samhälleliga utgångspunkter acceptabel kostnadsfördelning mellan de deltagande dagstidningsföretagen». (Stimulansen tänkes verka i första hand på den större tidningen på orten och förmå denna att avstå från sådana fördelar som den har kunnat skaffa sig på grund av sin dominerande ställning.) Däremot innebär förslaget, att distributionsföretag skall vara

skyldigt att, om samdistribution redan är ordnad på begäran av rabattberättigade tidningsföretag, hålla utbärningsturer på orten tillgängliga för alla de dagstidningar som vid tiden för utbärningens start är tillgängliga; även en- och tvådagartidningarna är enligt utredningens definition dagstidningar och lär alltså få begagna distributionsföretagets service.

Vad som har sagts under rubriken Entidningsfallet synes mig till stor del vara tillämpligt även på en- och tvådagartidningarna. Det kan visserligen vara en fördel för dessa tidningar att få delta i samdistributionen (utan rabatt). Att tidningarna inte får någon rabatt på sin distributionskostnad kan likväl tänkas sätta ner deras konkurrensförmåga och i undantagsfall bringa dem i svårigheter. Det lär ändå knappast kunna påstås att detta är något hinder som det allmänna har rest på grund av tidningarnas innehåll. Att dessa tidningar inte får del av rabatten kan därför enligt min mening inte anses strida mot TF. Principiella skäl, som inte kan stödjas på TF, kan dock tala för att en viss rabatt kommer även en- och tvådagartidningarna till del. Denna kommer emellertid att bli ganska liten, kanske 1 eller 2 kronor per års-exemplar.

Sammanfattning

Det synes osannolikt att samdistributionsrabatten någon gång skulle få en så stark negativ verkan för ett tidningsföretag att den, kvantitativt sett, fyller de krav som måste ställas för att rabatten skulle vara ett hinder i TF:s mening för någon skrift som inte får del av rabatten. Förslaget är vidare så konstruerat att den tidning som skulle få sitt läge försämrat av rabatten – regelmässigt den största tidningen på orten – antingen kan hindra att samdistribution ordnas eller kan få del av stödet. I båda fallen blir resultatet att något hinder inte kan anses ha blivit rest för denna tidning.

I ett par hänseenden har jag angivit undantagsfall i vilka en tidning teoretiskt

skulle kunna råka i svårigheter som följd av att andra tidningar får distributionsrabatt. Jag har syftat dels på en tidning som är ensam på orten och därför inte kan ingå i någon samdistribution, dels på en eller tvådagartidningar som väl kan delta i samdistribution men som inte får del av någon rabatt. Härvidlag har jag uttalat den uppfattningen att det inte torde föreligga vad TF syftar på med förbudet mot hinder »på grund av skrifs innehåll». Emellertid har jag ifrågasatt om man inte möjligen borde ställa strängare krav på en samhällelig stödåtgärd än vad TF bjuder. Med en sådan tankegång, som inte kan stödjas på TF, har jag väckt tanken att rabatt borde utgå även i dessa undantagsfall.

Lånegarantin

Värdet i den föreslagna lånegarantin består från tidningsföretagets synpunkt i att lån lämnas ut till villkor som är fördelaktigare än vad företaget hade kunnat utverka genom lån till marknadsmässiga villkor i affärsbank eller annat kreditinstitut. Lånen skall vara amorteringsfria under fem år och räntefria under normalt tre år. Utredningen synes räkna med att även efter det att lånen har börjat löpa med ränta en viss räntesubvention kommer att föreligga i det att räntefoten tänkes bli bestämd lika med räntan på statens långfristiga obligationslån och alltså inte innefatta något tillägg för risker.

Utredningen säger i sina motiv, att lån ur fonden inte bör utgå till sådana projekt som utan hjälp från den statliga lånefonden kan finansieras till normala marknadsmässiga villkor och på ett från företagets synpunkt betryggande sätt. Det är härigenom utsagt att lånefonden är en selektiv, inte en generell stödform. För att stödformen skall anses grundlagsstridig fordrats ytterligare dels att stödet har en så stark verkan att det enligt de tidigare angivna grunderna utgör hinder för fortsatt utgivning av en eller flera konkurrerande tidningar, dels att detta hinder kan sägas vara rest på grund av denna eller dessa

senare tidningars innehåll (politisk inriktning eller ställningstaganden i särskilda frågor).

Om stödets verkan är det synnerligen svårt att göra några antaganden i förväg. Å ena sidan kan man säga att det i en pressad konjunktur kan vara en avgörande fördel bara att få ett lån, alltså oberoende av den subvention som kan ligga i de särskilda villkoren. För att lånet skall få verkan av hinder för någon annan tidning fordras å andra sidan rimligen att även denna har en svag ställning. Att två tidningar som konkurrerar med varandra båda är ekonomiskt svaga lär inte vara det vanligaste fallet. Är så någon gång fallet, kan båda tänkas komma i åtnjutande av lån från fonden.

Frågan, om lån ur fonden utgör en diskriminering av icke stödda tidningar på grund av dessas innehåll, blir i första hand beroende av de normer som skall gälla för besluten om lån. Härom säger utredningen att det kravet bör gälla att företaget genom en realistisk plan kan visa att de föreslagna åtgärderna är av betydelse för att säkra företagets livskraft på längre sikt samt att prioritet bör ges åt sådana åtgärder som gagnar samverkan mellan tidningsföretag i syfte att nedbringa kostnadsnivån. Om handläggningen av låneansökningarna sägs att prövningen bör handhas av en särskild styrelse med företagsekonomisk, juridisk och bankmässig expertis. Ledamöterna bör, sägs det, väljas så att inget berättigat tvivel kan föreligga om deras oberoende och deras oväld i ämbetsutövningen.

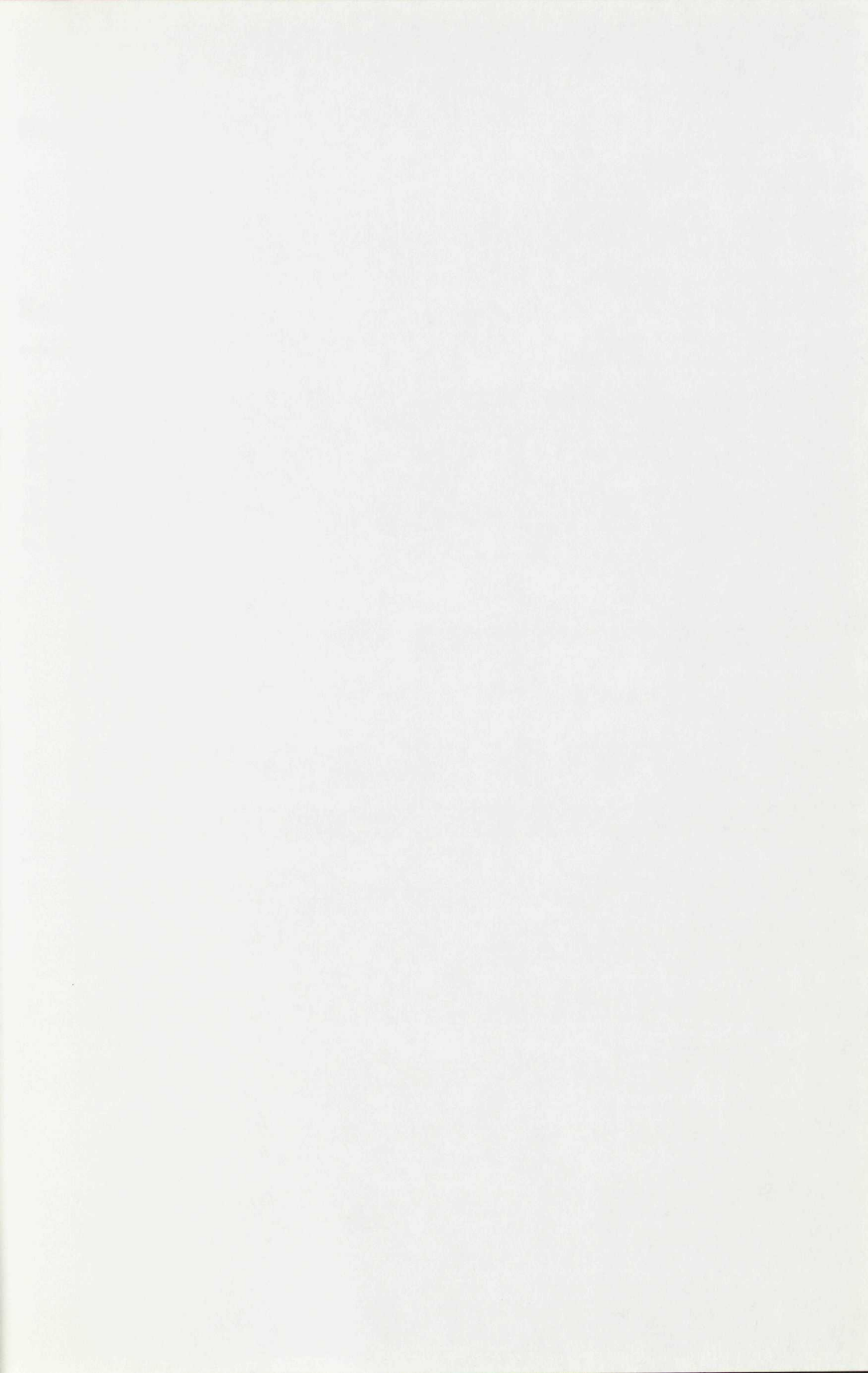
Vad som nu har sagts om förutsättningarna för lån och om handläggningen av låneärenden synes innebära tämligen god säkerhet mot att stödet kommer att verka såsom hinder i TF:s mening för andra tidningar på grund av dessas innehåll. Risken att så kommer att ske torde ytterligare kunna motverkas genom en uttrycklig föreskrift att styrelsen vid prövning av ansökan om lån ur fonden icke får fästa avseende vid sökandetidningens politiska inriktning eller ställningstaganden i särskilda frågor.

Under särskilda betingelser skulle det kunna hävdas att även ett på detta sätt utformat presstöd reellt vore ett hinder i TF:s mening. Om det förhölle sig så att alla eller nästan alla de tidningar som kunde tänkas vara berättigade till lån ur fonden tillhörde eller stödde en och samma meningsriktning, skulle stödformens juridiska konstruktion kunna sägas vara gjord för skens skull. Man skulle då kunna säga att stödet i själva verket delades ut efter politiska grunder. Man kan här hänvisa till ett av H. Tingsten redovisat fall från Förenta staternas högsta domstol om en skatt som under Huey Longs tid infördes i Louisiana på alla tidningar med en upplaga större än 2 000 ex. (SOU 1941: 20 s. 48). Skatten var så konstruerad att den drabbade alla de stora oppositionstidningarna men bara en av de tidningar som stödde Long. Skatten förklarades ogiltig därför att den inskränkte tryckfriheten. Det torde dock vara svårt att visa att liknande förhållanden skulle föreligga i vårt land.

Min slutsats beträffande lånefonden blir därför att en lånefond utformad enligt pressutredningens förslag måste anses godtagbar från tryckfrihetsrättslig synpunkt, i varje fall om det i reglementet för fonden föreskrivs att prövningen av låneansökningar inte får påverkas av sökandetidningens politiska inriktning eller ställningstaganden i särskilda frågor.

Stockholm den 19 september 1968.

15 NOV 1968

Nordisk udredningsserie (Nu) 1968

Kronologisk förteckning

1. Nordisk patentråd. Tredje instans i patentsaker.
4. Københavns lufthavns fremtid.
5. Handelsdokumentguide.
6. Konsumentlovgivning i Danmark, Finland, Norge og Sverige.
8. Nordisk gränsregion. Näringspolitik och samhällsservice.
9. Nordic Economic and Social Cooperation.
10. Harmonisering av socialhjälpstiftningen i de nordiska länderna.
11. Langtidsplan for Nordforsk.

Statens offentliga utredningar 1968

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Handläggningen av säkerhetsfrågor. [4]
Trafikmålsutredningar. [19]
Förvaltningslag. [27]
Intersexuellas könstillhörighet. [28]
Verkställighet av utländska domar. [40]
Utsökningsrätt VII. [41]
Dagspressens situation. [48]

Försvarsdepartementet

Ekonomisystem för försvaret. [1]
Ekonomisystem för försvaret. Bihang. [2]
Säkerhetspolitik och försvarsutgifter. [10]

Socialdepartementet

Pensionstillskott m.m. [21]
Företagshälsovård. [44]

Kommunikationsdepartementet

Allmänna vägar. [17]
Parkering. [18]
Bilregistrering. [23]
Lokal trafikservice. [33]
Transportforskningens organisation. [34]
Storlandstingets författning. [35]
Förvaltning och folkstyre. [47]

Finansdepartementet

Koncentrationsutredningen. II. Kreditmarknadens struktur och funktionssätt. [3] III. Industrins struktur och konkurrensförhållanden. [5] IV. Strukturutveckling och konkurrens inom handeln. [6] V. Ägande och inflytande inom det privata näringslivet. [7]
Upphandling av byggnader. Del. I. Formerna. [20]
Avstämning av 1965 års långtidsutredning. [24]
Ändrade avskrivningsregler för rörelse- och hyresfastigheter. [26]
1966 års fastighetstaxeringskommittéer. 1. 1965 års allmänna fastighetstaxering. [31] 2. Fastighetstaxeringens regler och organisation. [32]
Eldistributionens rationalisering. [39]
Affärsverksutredningen. 1. Affärsverken: Ekonomi, konkurrens och effektivitet. Del 1. [45] Del 2. Bilagor. [46]

Utbildningsdepartementet

1958 års utredning kyrka-stat: XI. Svenska kyrkan och staten. [11]
Förvaltningen av kyrklig jord m.m. [12]
Läromedelsutredningen. 1. Skolboksleveranser. [14]
2. Läromedel för specialundervisning. [36]

Musikutbildning i Sverige. [15]
Studieprognos och studieförfrågning. [25]
Förslag till predikotexter; ur Gamla Testamentet för kyrko-årets sön- och helgdagar. [42]

Jordbruksdepartementet

Skogsbrukets planläggningsfrågor. [8]
Virkesbalans 1967. [9]
Fritidsfisket. [13]
Rennärningen i Sverige. [16]
Jordhävdslag. [22]

Inrikesdepartementet

Statistikbehov och statistikproduktion för regionala utredningar. [29]
Bostadsbyggandets planering och kreditförsörjning. [30]
Konfliktdirektiv. [37]
Boendeservice 1. [38]
Upphandling av stora bostadsprojekt. [43]

